

JANUARI 2013

BEHOUD HISTORISCHE BUITENPLAATSEN IN LIMBURG

Een vergelijkend onderzoek tussen
Nederland, Vlaanderen en Duitsland

Francis Carpentier, Rebecca Hollewijn, Joop de Jong en
Marion Plieger.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
2.	Historische buitenplaatsen: een Nederlands begrip?	4
3.	Behoud en beheer van historische buitenplaatsen in Limburg: algemene problematiek	7
4.	Behoud en beheer van historische buitenplaatsen: huidige regelgeving en beleid	11
4.1	Nederland	11
4.2	Vlaanderen	16
4.3	Noordrijn-Westfalen (Duitsland)	17
4.3.1	Monumentenzorg in het Rijnland	18
4.3.2	Subsidiëring	20
5.	Behoud en beheer van historische buitenplaatsen door de ogen van de beheerder	23
5.1	Nederland	23
5.2	Vlaanderen	43
5.3	Noordrijn-Westfalen	48
5.3.1	Analyse antwoorden enquête	48
6.	Conclusie en aanbevelingen	64
6.1	Vlaanderen	64
6.2	Duitsland	66
6.3	Nederland	67
Bijlage 1	Enquêtelijst Limburg	71
Bijlage 2	Wensen en suggesties van Limburgse eigenaren/beheerders (enquêtes en interviews), ten aanzien van het beleid en financieel:	75
Bijlage 3	Geraadpleegde Partijen	76
Noten		79

1. Inleiding

In Nederland werd 2012 uitgeroepen tot het Jaar van de Historische Buitenplaats om buitenplaatsen een jaar lang ‘extra in de schijnwerpers’ te zetten. Voor dit doel werd de Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012 opgericht. De heer Robbertsen, Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht, noemde bij de opening van het themajaar op 20 maart op kasteel Amerongen als doelstelling: “...veel meer mensen in ons land bekend te maken met historische buitenplaatsen en daarmee aandacht te vragen voor het behoud van dit belangwekkend culturele erfgoed.” Dit impliceert dat een gebrek aan bekendheid en een gebrek aan aandacht bijdragen aan het probleem van de “toenemende financiële zorg die uiteenlopende groepen eigenaren voelen bij de vaak ingewikkelde instandhouding van historische buitenplaatsen” (1). Robbertsen citeerde hierbij de directeur van Nationaal Park de Hoge Veluwe die het probleem rond duurzaam behoud van historische buitenplaatsen eerder als volgt samenvatte: de opbrengsten komen niet daar waar de kosten worden gemaakt. En dat laatste ligt mede ten grondslag aan het grote probleem voor de eigenaren van historische buitenplaatsen, namelijk hoe het voor duurzaam behoud van cultuur- en natuurhistorische waarden noodzakelijke onderhoud te bekostigen ofwel hoe hun buitenplaats duurzaam te exploiteren.

Het bestuur van de Provincie Limburg, een provincie rijk aan historische buitenplaatsen, organiseerde op 18 april 2012 een eerste bijeenkomst voor eigenaren, beheerders, beleidsmakers en andere betrokkenen op kasteel Vaeshartelt. De Provinciale overheid kondigde toen aan dat zij haar beleid met betrekking tot historische buitenplaatsen als bijzondere categorie erfgoed wil bepalen in overleg met de eigenaren, gebaseerd op kennis van de specifieke situatie in Limburg en kijkend naar eventuele leerzame beleidspraktijken elders. De Provincie Limburg en het Huis voor de Kunsten Limburg hebben daarom een onderzoeksopdracht verstrekt aan de Universiteit Maastricht. De hoofdvraag was om te onderzoeken wat volgens de eigenaren de belangrijkste problemen zijn voor duurzaam behoud van de verschillende waarden van de historische buitenplaatsen in Limburg, wat zij vinden van de bestaande beleidspraktijk, wat zij daaraan wensen te veranderen, en hoe zij aankijken tegen het maatschappelijk draagvlak voor het behoud van historische buitenplaatsen. Een tweede vraag was om te onderzoeken of en op welke manier beleid rond behoud van historische buitenplaatsen in de aangrenzende gebieden in Duitsland en België als voorbeeld kunnen dienen voor de Provincie Limburg. Dit rapport is het eindresultaat van het onderzoeksproject, dat onder leiding van dr. Joop de Jong is uitgevoerd door drie (ex-) studenten van de Universiteit Maastricht: Francis Carpentier, Rebecca Hollewijn en Marion Plieger.

Voor het onderzoek naar de situatie in Limburg is een uitgebreide enquête (zie bijlage 1) verstuurd naar de eigenaren of beheerders van alle zestig buitenplaatsen in Limburg en is met een aantal van hen een aanvullend gesprek gevoerd. Voor bijna de helft (26) van alle buitenplaatsen is de enquête ingevuld en geretourneerd. Vijftig van de zestig Limburgse buitenplaatsen hebben overigens als rijksmonument de status van ‘complex historische buitenplaats’.

Om de situatie in Limburg te kunnen vergelijken met de situatie elders is niet alleen naar de rest van Nederland gekeken, maar ook naar de omgang met dergelijke monumenten in Vlaanderen (door Francis Carpentier) en Noordrijn-Westfalen (door Marion Plieger). In Vlaanderen en in Duitsland werden niet alle eigenaren benaderd, maar is een steekproef gedaan, en is er gesproken met een selectie van deskundigen (zie bijlage 3).

Dit rapport begint met de definitie en karakteristieken van een historische buitenplaats. Daarna volgen hoofdstukken over de algemene problematiek rond duurzaam behoud en beheer van buitenplaatsen in Limburg, en over de situatie en regelgeving met betrekking tot buitenplaatsen in Nederland en in Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen. In hoofdstuk vijf worden de resultaten van de enquêtes en de informatie uit gesprekken geanalyseerd. Het laatste hoofdstuk geeft conclusies en aanbevelingen voor duurzaam behoud van historische buitenplaatsen in Limburg.

De onderzoekers bedanken allen die aan het onderzoek hebben bijgedragen en in het bijzonder drs. Theo Oberndorff van het Huis voor de Kunsten Limburg, voor de onderzoeksopdracht, de plezierige samenwerking en de deskundige adviezen.

2. Historische buitenplaatsen: een Nederlands begrip?

“Buitenplaats” is in Nederland een bekend begrip. Een buitenplaats is ‘een monumentaal huis, vaak met bijgebouwen, dat een harmonieus en onlosmakelijk geheel vormt met een omliggende tuin of park’ (2).

De meeste buitenplaatsen in Nederland kwamen tot stand tussen 1600 en 1900, vaak als buitenverblijf voor rijke stedelingen die aan de drukte van de stad wilden ontsnappen om te kunnen genieten van rust, natuur, kunst en hun mooie buitenhuizen en tuinen, of – minder vaak – als woonhuis van een adellijke familie. In deze periode ontstonden zo’n zesduizend buitenplaatsen, waarvan er nu nog ongeveer zeshonderd resteren en de status van beschermd ‘complex historische buitenplaats’ hebben. Om deze bescherming te krijgen moeten de buitenplaatsen voldoen aan de volgende criteria zoals gedefinieerd door de Rijksoverheid. Ze moeten bestaan uit rode (gebouw) en groene (tuin) elementen, ze moeten gesticht zijn vóór 1850 en ze moeten minimaal 1,5 hectare omvatten. Groen en rood op buitenplaatsen moeten een onlosmakelijk geheel creëren (3).

Het oude *Besluit rijkssubsidiering historische buitenplaatsen* (BRHB) definieert de buitenplaats als volgt:

Een in het register, bedoeld in artikel 6 van de Monumentenwet 1988, als zodanig vermeld complex waarin van oorsprong één of meer gebouwen een compositorisch geheel vormen met een tuin of met een park van tenminste één hectare, waarvan de aanleg dateert van voor 1850 en herkenbaar aanwezig is (4).

Een historische buitenplaats kan deel uitmaken van een landgoed, maar dit is geen verplichte voorwaarde. Buitenplaatsen worden met name gevormd door een ‘in oorsprong versterkt huis, een kasteel, buitenhuis of landhuis, met bijgebouwen, omgeven door tuinen en/of park met één of meer van de volgende onderdelen zoals grachten, waterpartijen, lanen, boomgroepen, parkbossen, (sier)weiden, moestuinen, ornamenten’. Deze onderdelen maken compositorisch deel uit van het ontwerp of inrichting van de tuin of parkaanleg (3).

Het begrip ‘complex historische buitenplaats’ kreeg een grotere betekenis toen de BRHB van kracht werd om deze monumenten een speciale status te geven als integraal geheel, in tegenstelling tot de normale object-gerichte benadering van het monumentenregister.

Buitenplaatsen zijn niet uniek voor Nederland, maar ze nemen wel een bijzonder plaats in de geschiedenis van Nederland in. De opkomst van buitenplaatsen in Nederland kan niet losgekoppeld worden van de opkomst van de steden, een ontwikkeling waarin Nederland met

name in de zestiende en zeventiende eeuw voorliep op de rest van Europa. Met de groei van de steden—en van de daarbij behorende drukte, epidemieën en overlast—kwam ook de vlucht naar de rust en ruimte in het buitengebied op gang. Daar zocht of creëerde men echter geen “pure natuur” of een “zuiver agrarisch bestaan”, maar een geïdealiseerd beeld van het onbekommerde buitenleven, het Arcadische sprookje (5 p. 3). Tegenwoordig bezitten deze complexen in Nederland verschillende functies. Ze fungeren als particuliere woning, kantoor, hotel, conferentiecentrum, zorginstelling, museum, etc. En hoewel hun rol door de jaren heen is veranderd, bieden buitenplaatsen aan hun eigenaren, bezoekers en omwonenden nog steeds rust, ruimte en natuur om er even tussenuit te gaan, weg van de drukte van de stad.

In Vlaanderen wordt het begrip ‘historische buitenplaats’ zelden tot nooit gebruikt. Om een buitenplaats als geheel van historisch woongebouw met omliggend park/landschap aan te duiden, gebruikt men veelal ‘hofstede’ of ‘landgoed’. Het gebruik van de term ‘landgoed’ als vervanging van ‘historische buitenplaats’ is echter problematisch aangezien de aanwezigheid van een historisch woongebouw geen voorwaarde hoeft te zijn om te voldoen aan de definitie van landgoed als “eenheid in de open ruimte met landschaps- of cultuurhistorische kwaliteiten, gekenmerkt door een coherent en geïntegreerd beheer met een combinatie van natuur-, bos-, water- of parkelementen, in voorkomend geval gecombineerd met gebouwen en landbouwelementen met een economische, ecologische of socio-culturele functie” (6).

Als algemene benamingen van het historisch woongebouw van een buitenplaats worden kasteel, landhuis of buitenhuis het meest gebruikt. De categorie “kasteel/landhuis” beslaat volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed zo’n 1172 objecten in Vlaanderen (7). In de thesaurus van deze officiële inventaris van de Vlaamse Overheid wordt het bouwkundig erfgoed “getypologeerd volgens haar functie” (8). Kastelen en landhuizen maken zo deel uit van de categorie “woon- en verblijfplaatsen” (7). Naargelang de (historische) functie, krijgen buitenplaatsen in wetenschappelijke publicaties een precieze benaming zoals ‘lusthof’, ‘jacht paviljoen’ of ‘waterkasteel’ om verwarrend gebruik van de meer algemene begrippen te voorkomen.

De afwezigheid van het begrip ‘historische buitenplaats’ introduceert meteen een groot verschil tussen de perceptie van buitenplaatsen in Vlaanderen en Nederland. In Vlaanderen wordt het bouwkundig erfgoed namelijk anders behandeld dan zijn omgeving. In tegenstelling tot Nederland worden buitenplaatsen niet automatisch als complex of “harmonieus en onlosmakelijk geheel” (9) waargenomen, erkend en/of beschermd. De blijvende invloed van de *Code Napoléon* in het burgerlijk wetboek kan hiervoor deels een verklaring zijn. Die zorgde voor een gelijke

verdeling onder erfgenamen en maakt(e) het onmogelijk het volledige goed aan één erfgenaam over te dragen. In de praktijk leidde dit dus tot verdelingen waarbij gebouw en omliggend park/omgeving werden gescheiden. In Nederland is het erfrecht echter niet wezenlijk anders. De hieruit voortkomende versnippering maakt een rendabele exploitatie volgens veel eigenaren nog lastiger. Het verschil tussen Nederland en Vlaanderen lijkt toch vooral de keuze van de Nederlandse overheid te zijn voor een aparte regeling die buitenplaatsen als aparte categorie en als complex definieert en beschermt. Die aparte aanpak kan te maken hebben met de prominente plaats van buitenplaatsen in de Nederlandse geschiedenis.

Uit onderzoek en interviews in Duitsland werd ook snel duidelijk dat de term ‘historische buitenplaats’ en de specifieke betekenis hiervan een Nederlands begrip is. Een precieze equivalent is in de Duitse architectuurgeschiedenis moeilijk te vinden. Men zou het woord ‘Anwesen’, dus ‘hoeve’ of ‘huis met erf’ kunnen gebruiken, maar cultuurhistorisch zijn er toch verschillen. Fabrikanten woonden tot het einde van de negentiende eeuw meestal vlak bij hun fabrieken. Deze woonhuizen werden als ‘Fabrikantenvilla’ bekend. Dit waren in de regel representatieve gebouwen met vaak maar een kleine tuin, die nu meestal verdwenen zijn of—in enkele steden—stadspark zijn geworden. Pas in de jaren twintig van de vorige eeuw werd het mode om buiten het fabrieksterrein aan de rand van de stad te wonen waardoor villadorpen ontstonden zoals de stadsdelen Marienburg en Hahnwald in Keulen. Rijke kooplieden woonden traditioneel in grote stadshuizen of stadspaleizen en trokken net als de fabrikanten, pas laat naar buiten. Daarnaast waren en zijn in Duitsland veel kastelen het permanente woonhuis van een adellijke familie. Een verschil tussen Vlaanderen en het Rijnland enerzijds en Nederland anderzijds is het sterkere adellijke karakter van buitenhuizen en landgoederen in de eerstgenoemde gebieden.

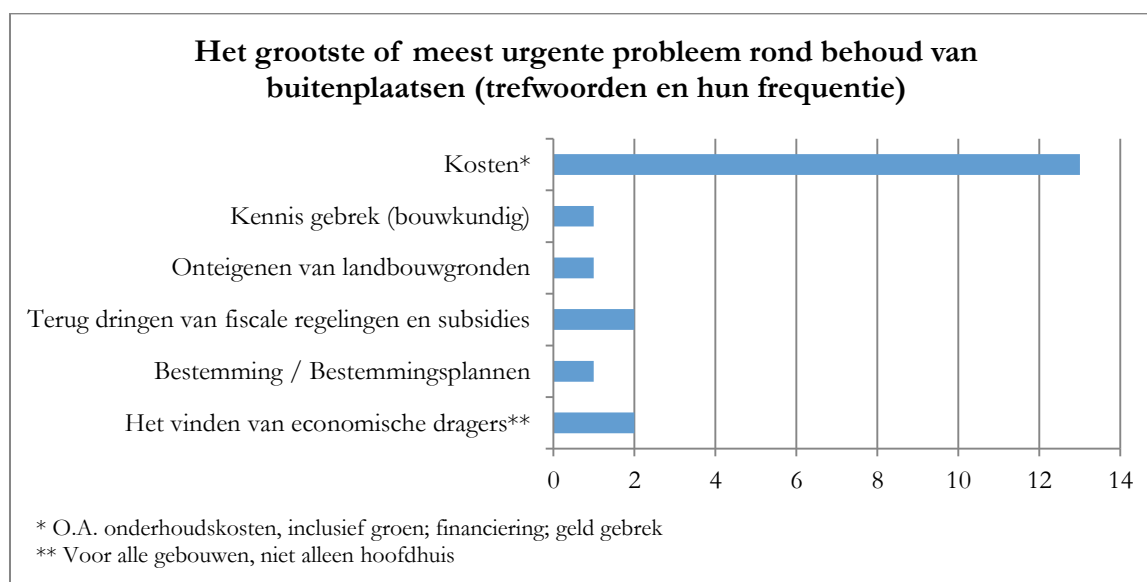
Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Nederland kennen dus allemaal monumenten die bestaan uit een historisch huis en een tuin, maar een ‘complex historische buitenplaats’ is toch vooral een Nederlandse term. De eerst tijdelijke en later ook permanente trek vanuit de stad naar buiten en het bouwen van buitenverblijven zijn geen exclusief-Nederlandse fenomenen. Maar in Nederland zijn beide processen zeer goed onderzocht, wat heeft geleid tot een duidelijke afbakening van objecten die een aparte categorie vormen als ‘complexen’, in plaats van een meer objectgerichte benadering waarbij huis en tuin apart beschermd worden.

3. Behoud en beheer van historische buitenplaatsen in Limburg: algemene problematiek

In Kasteelkatern nr. 35 [gepubliceerd door de Nederlandse Kastelenstichting] kon u lezen dat het voor veel particuliere eigenaren niet meevalt onder de huidige regelingen (zoals het BRIM) zichzelf en hun buitenplaats overeind te houden. Ook al zijn het hoofdhuis en/of de bijgebouwen op dit moment redelijk tot goed onderhouden, dan nog blijft de situatie precair. De huidige BRIM-regeling is niet voldoende om grote monumenten voortdurend in goede staat te houden. Dat geldt niet alleen voor kastelen en buitenplaatsen die in goede staat van onderhoud verkeren. Het zijn vooral de huizen die met achterstallig onderhoud kampen die nu in de problemen zijn' (9 p. 15).

Als er in Nederland over monumenten wordt gesproken is het zeer waarschijnlijk dat de kosten van onderhoud een hoofdrol spelen in het gesprek. Of misschien beter gezegd: het gebrek aan financiën om alle voor duurzaam behoud noodzakelijke onderhoudskosten te betalen.

Volgens geïnterviewde eigenaren in Limburg zijn kosten inderdaad verreweg de grootste uitdaging voor het behoud en beheer van buitenplaatsen (vraag 3 uit de enquête). In het volgende staafdiagram worden de trefwoorden die zijn genoemd door eigenaren en beheerders gegroepeerd, waarbij heel duidelijk wordt dat financiering en hoge kosten het probleem vormen in de ogen van eigenaren en beheerders.

In het staafdiagram hierboven wordt ook 'het vinden van economische dragers' genoemd. Daarbij werd opgemerkt dat dit niet alleen het hoofdhuis, maar alle gebouwen op een buitenplaats betrof. Dit probleem werd ook genoemd als het meest urgente probleem - in tegenstelling tot het grootste probleem - door Lilian Kusters, directeur van de Stichting in

Arcadië. Zij constateert dat het meest urgente probleem ligt in het feit dat het moeilijk is om een economische drager te vinden die alle waarden gezamenlijk in stand kan houden:

‘Vaak is het wel mogelijk dat je een economische drager vindt voor het gebouw, want je kan het verhuren als kantoor bijvoorbeeld, maar hoe zit het dan met je groen-onderhoud, of van je waterpartijen? Wat je heel vaak ziet in de praktijk is dat die buitenplaatsen worden opgeknapt bij een herbestemming, en dat daar weinig integraliteit zit in hoe dat benaderd wordt. En meestal ligt de focus op het gebouw, en niet op het groen en op het water. Dus ik denk dat groen en water altijd ook meer dan het gebouw een gezamenlijke opgave moeten zijn van de overheid. En waarom het zo urgent is, dat is omdat op dit moment subsidies opdrogen door de economische teruggang, en er ook steeds meer een besef is dat elk monument zijn eigen broek moet kunnen ophouden. Maar de monumentale waarden die daar zijn, die kunnen ook belemmeringen zijn in het zoeken naar herbestemmingen’ (10).

Verder ziet Kusters als het grootste of belangrijkste probleem rond het behoud van buitenplaatsen in Limburg het feit dat beleidsmakers in buitenplaatsen allemaal iets anders zien:

‘Het zijn grotere gebieden, met daarin een mix van rood, groen, en blauw, en het historische interieur, dat wordt vaak het gouden erfgoed genoemd. Wat je ziet is dat als een gemeente of een provincie wegen moeten aanleggen, dan liggen er nog grote terreinen onontgonnen, en daar laten ze dan hun oog op vallen. Maar mensen van dezelfde overheid, die kunnen in één keer denken in het kader van de waterberging, van ‘hey, daar kan ook wat’, en zelfs gemeentes die nieuwboumplannen hebben voor nieuwe wijken, die laten ook hun oog daar op vallen. En ik heb wel eens te doen met eigenaren die dus al die plannen van andere partijen over hun bezit over zich heen krijgen, en daar in het geheel tegen moeten opkomen, want hun belang is vaak om die buitenplaats zo veel mogelijk authentiek te houden, zowel in zijn kwaliteit als in zijn omvang. En soms moeten ze concessies doen. Het kan voorkomen dat je een stuk van je landgoed verkoopt voor nieuwbouw, om de rest in stand te houden. Maar die buitenplaatseigenaren, die krijgen dus al die verschillende belangen van andere partijen op hun bordje, en het is een fulltime taak ongeveer. En dat is denk ik met geen enkele andere soort monument in die mate het geval, omdat het dan vaak gaat om gebouwen, terwijl juist door de integraliteit in een buitenplaats—van rood tot groen en die waterelementen—alles gewoon samenkomt’ (10).

Dit sentiment werd ook bevestigd in gesprekken met eigenaren van buitenplaatsen. Op Kasteel Nederhoven bijvoorbeeld hebben de eigenaren te maken gehad met tegenstrijdigheden tussen verschillende instanties en regelingen. Ze vertelden dat Rijkswaterstaat een retentie- of

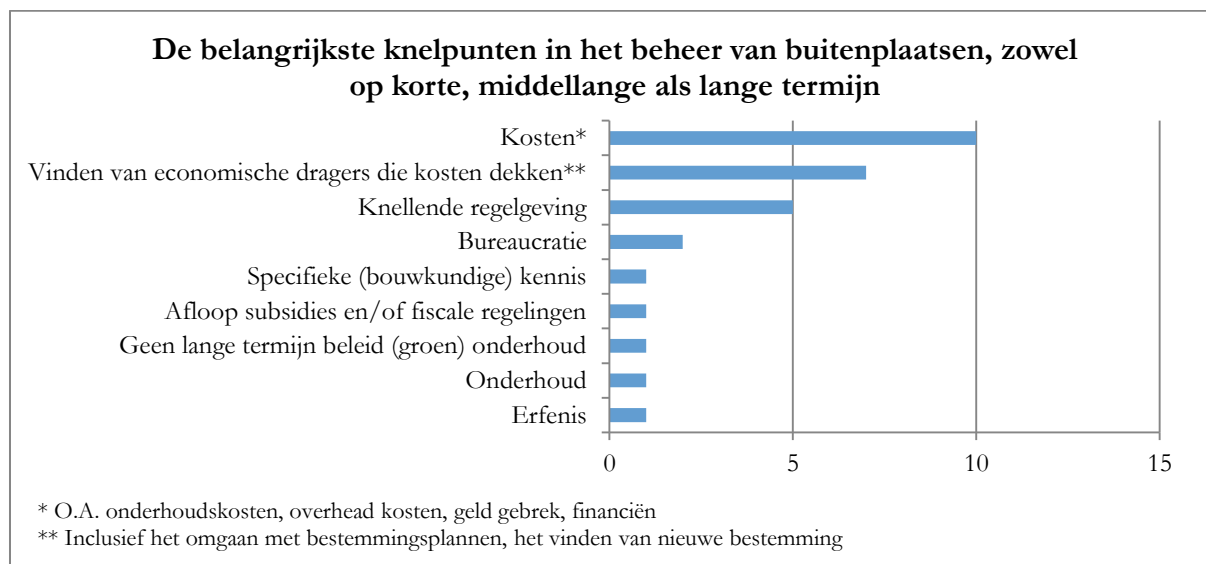
overloopgebied wilde maken van hun landgoed, wat zou kunnen betekenen dat bij hoogwater het huis onder water zou komen te staan. De eigenaar heeft toen geprotesteerd:

Ik heb zelfs naar de Raad van State moeten gaan om gelijk te krijgen, dat heb ik ook gekregen, want we hebben gewoon gezegd, luister, Monumentenzorg betaalt ieder jaar een bepaald bedrag om het monument te onderhouden, en jullie zetten dat monument in het water. En dat is kalkcement, dus als dat te lang in het water staat, dan gaat dat cement kapot, en dan zakt het gebouw helemaal in elkaar’.

Dit zou dus betekenen dat de verplichting om het monument te beschermen niet vervuld zou worden en dat alle onderhoudssubsidies verspild geld zouden zijn. De eigenaren van Nederhoven hebben ook geprotesteerd tegen nieuwbouw die te dicht bij het kasteel zou komen te staan en die de monumentale waarde en het karakter van het gebied zou aantasten. Uiteindelijk hebben ze gelijk gekregen en hebben ze twee hectare land erbij gekocht om te voorkomen dat dit opnieuw een probleem zou kunnen worden in de toekomst.

Je ziet wel dat je voor zo’n monument continu bezig bent om het in stand te houden, ook voor de toekomst, het gaat niet voor ons, maar het gaat voor het nageslacht dat dit in stand blijft’.

Een tweede vraag in de enquête lijst ging ook over deze problematiek en vroeg wat de belangrijkste knelpunten in het beheer van buitenplaatsen zijn.

Opnieuw worden kosten veruit het vaakst genoemd, en als goede tweede het vinden van economische dragers. Beide hebben veel met elkaar te maken en vormen samen de kern van de problematiek van het duurzaam behoud van historische buitenplaatsen. Veel minder vaak – eigenlijk meer incidenteel – werden andere zaken als het gebrek aan kennis en het aflopen van

fiscale regelingen en subsidies genoemd. Knellende regelgeving neemt een soort tussenpositie in met vijf vermeldingen. Lilian Kusters ziet het belangrijkste knelpunt op korte termijn liggen in de uitdaging om goed onderhoud te verrichten en om daarin de juiste prioriteiten te stellen. Op middellange termijn ziet zij het behoud van buitenplaatsen als een uitdaging voor eigenaren/beheerders én de overheid om een goede financiële prognose te durven maken of de buitenplaats het redt met de economische dragers die er zijn of dat er op tijd aanvullende maatregelen moeten worden genomen, ook wat betreft beleidsplannen. Op lange termijn wordt het probleem volgens haar ingewikkelder. Want dan gaat het om vragen als:

‘Hoe je een buitenplaats authentiek houdt, bij elkaar houdt. Dus gewoon simpelweg het probleem van erfopvolging bijvoorbeeld. Hoe geef je het door. Wij hebben sinds Napoleon in Nederland dat bezit wordt verdeeld over alle kinderen in principe. En dat betekent dat nu families vaak gedwongen worden om gezamenlijk een stichting op te richten, of het in een BV tot behoud van die buitenplaats te stoppen. En ik denk wel dat dit op de lange termijn best ingewikkeld is’.

Interessant zijn ook haar gedachten over de invloed van demografische ontwikkelingen op het vraagstuk van duurzaam behoud van historische buitenplaatsen. De stijgende zorgkosten van een vergrijzende bevolking kunnen resulteren in minder overheidsuitgaven voor andere zaken zoals cultureel erfgoed. Een ander demografisch proces, de verandering van de samenstelling van de bevolking door migratie, kan ook invloed hebben. Hoe zorg je ervoor dat ook migranten hart krijgen voor buitenplaatsen? Volgens Kusters ligt dat soms gevoelig omdat een aantal buitenplaatsen is gebouwd met geld dat is verdiend aan de VOC en WIC en dus deels met slavenhandel. Dit geldt echter meer voor Holland en Zeeland en minder voor Limburg, waar de financiële betekenis van beide handelscompagnieën zeer beperkt was.

4. Behoud en beheer van historische buitenplaatsen: huidige regelgeving en beleid

Nederland heeft al sinds 1961 een Monumentenwet. De Monumentenwet 1988 is het huidige beleidsstuk op rijksniveau met betrekking tot cultureel erfgoed. In het volgende deel wordt de regelgeving in Nederland geschetst, eerst het algemene beleid en visie, gevolgd door nadere uitleg over regelingen die specifiek betrekking hebben (gehad) op buitenplaatsen. Daarna volgt informatie over het beleid in Vlaanderen en Duitsland.

4.1 Nederland

De Monumentenwet 1988 is 'het belangrijkste sectorale instrument voor de bescherming van cultuurhistorisch erfgoed in Nederland'. Hierin is geregeld hoe monumenten - gebouwde, groene en archeologische - worden aangewezen als 'wettelijk beschermd monument' (11). In Nederland zijn ongeveer 52.000 objecten aangewezen als rijksmonument in het monumentenregister. Volgens de wet kan door de gemeente 'bij het voornemen tot een activiteit in of aan een rijksmonument, bedoeld in Artikel 11 van de Monumentenwet (waaronder restauratie en onderhoud), en bij een object buiten de bebouwde kom, door de provincie en de lokale monumentencommissie, na advies van de RACM (nu RCE), een monumentenvergunning afgegeven worden' (12 p. 6).

Deze wet werd in 2009 aangepast toen het nieuwe beleid voor het behoud van het cultureel erfgoed, onder de noemer Modernisering Monumentenzorg of MoMo, van kracht werd.

MoMo had drie belangrijke doelen:

- Het stimuleren en ondersteunen van gebiedsgericht werken.
- Het belang van cultuurhistorie laten meewegen in de ruimtelijke ordening;
- Het formuleren van een visie op erfgoed en het verminderen van de administratieve lastendruk (13).

Het beleid om deze drie doelen te bereiken berust op de volgende drie pijlers:

1. Cultuurhistorische belangen meewegen in ruimtelijke ordening.
 - a. Verschuiving van objectgerichte bescherming naar een gebiedsgerichte aanpak.
De omgeving van het monument moet een belangrijkere rol spelen.
2. Krachtiger en eenvoudiger regelgeving.

- a. Minder, kortere, en eenvoudiger procedures, met minder afstand tussen expert en leek, en met meer vrijheid en keuzemogelijkheden voor monumenteneigenaren.
3. Bevorderen van herbestemmingen.
 - a. Historische gebouwen, complexen, terreinen en landschappen kunnen hun functie en daarmee hun gebruikswaarde verliezen. Dit kan leiden tot verval waardoor belangrijke cultuurhistorische waarden verloren gegaan. Het toekennen van een andere bestemming kan bijdragen aan het behoud. Eigenaren kunnen hiervoor subsidie krijgen, zowel voor het onderzoeken van de mogelijkheden voor een nieuwe bestemming als voor het wind- en waterdicht houden van monumenten tijdens de ontwikkelingsfase (13).

Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft de modernisering ‘concreet geleid tot aanpassing van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) per 1 januari 2012, [...] en een verandering in de manier van denken: cultureel erfgoed als belangrijke factor en kans in ruimtelijke ontwikkelingen. Het is dus essentieel dat ruimtelijke ordening en erfgoed elkaar in een vroeg stadium van het plantraject vinden. De planner zal zich bewust moeten zijn van cultuurhistorische waarden en deze moeten meenemen in de planvorming. De ‘erfgoedambtenaar’ zal alert moeten zijn op nieuwe plannen en zo vroeg mogelijk daarin moeten participeren’ (13).

Als gevolg van de MoMo is meer verantwoordelijkheid en besluitvorming komen te liggen op gemeentelijk niveau. De MoMo ‘beperkte de ministeriële adviesplicht bij aanvragen om monumentenvergunningen voor gebouwde monumenten’, en verplichtte alle gemeentes om over een monumentenverordening en een ‘onafhankelijke en deskundige monumentencommissie’ te beschikken. De RCE kreeg meer de rol van deskundig adviesorgaan (11). Ook wat betreft het beleid met betrekking tot beschermde buitenplaatsen is de MoMo het meest recente en belangrijkste beleidsstuk van het Rijk. De MoMo zal daarom nog verschillende keren aan de orde komen, ook vanuit de optiek van de eigenaren en beheerders die de enquêtes hebben ingevuld.

Om te begrijpen hoe historische buitenplaatsen nu worden gesubsidieerd, is het nuttig om te weten welke regelingen er in het verleden bestonden voor onderhoud en restauratie van monumenten.

Voor gebouwde monumenten in het algemeen waren er het *Besluit rijkssubsidiering restauratie monumenten* (BRRM) en het *Besluit rijkssubsidiering onderhoud monumenten* (BROM). De BROM was

van kracht van 1989 tot 2006. De BRRM werd toegevoegd in 1997 om achterstallig onderhoud weg te werken. Omdat de BROM was gericht op onderhoud moesten monumenten al in goede bouwkundige staat verkeren om voor deze subsidie in aanmerking te komen. Onderhoudswerkzaamheden moesten ‘sober en doelmatig’ zijn en betrekking hebben ‘op het mechaniek of het wind- en waterdichthouden van de buitenkant van een monument’. Het maximumbedrag aan subsidie voor ‘kastelen, buitenplaatsen en historische buitenhuizen’ was €18.150 per jaar, met een plafond van 50 procent van de totale kosten van de onderhoudswerkzaamheden. Subsidies werden achteraf uitbetaald, dus moesten aanvragen ingediend worden vóór 1 april van het jaar volgend op het jaar waarin de onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd werden. Ter controle moesten subsidieaanvragen vergezeld gaan van een bouwkundig inspectierapport (14). De BRRM was bedoeld voor monumenten die in een matige tot slechte bouwkundige staat verkeerden, met een subsidieplafond van 70 procent van de restauratiekosten.

Een andere regeling die specifiek betrekking had op (particuliere) buitenplaatsen, was het *Besluit rijkssubsidiering historische buitenplaatsen* (BRHB) dat specifiek gericht was op herstel van tuinelementen. Dit betekende dat het hoofdhuis, bijgebouwen, boerderijen, stallen, etc., niet in aanmerking kwamen voor deze subsidie. De BRHB werd in 1993 ingevoerd en was van kracht tot 2010. In tegenstelling tot de BRRM en de BROM ressorteerde deze regeling onder het Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij (LNV). LNV droeg elk jaar ongeveer € 2,25 miljoen bij aan het onderhoud van tuinen en parken van buitenplaatsen (15) (16). BRHB-subsidies werden verstrekt door de Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB) om bij te dragen aan het dekken van de ‘kosten van een sober en doelmatig uitgevoerde restauratie van zaken die compositorisch of functioneel deel uitmaken van de tuin of het park van de beschermde historische buitenplaats’. Het subsidieplafond was ongeveer € 35.000 per buitenplaats per jaar, en de subsidies konden maximaal 70 procent van de totale kosten van de restauratiewerkzaamheden bedragen. Het verstrekken van subsidies was gebaseerd op de urgentie van de projecten. Onder de BRHB konden eigenaren 80 procent van het toegezegde subsidiebedrag bevoorschot krijgen. Na uitvoering van alle werkzaamheden en na het indienen van de financiële verantwoording konden zij de resterende 20 procent ontvangen (4). De BRHB verstrekte subsidie per jaar en dus moest elk jaar een nieuwe aanvraag worden gedaan. Desondanks was volgens de voor dit onderzoek geïnterviewde eigenaren de aanvraagprocedure eenvoudig en bovendien kregen ze ook snel te horen of ze in aanmerking kwamen voor subsidie. De BRHB werd echter in 2010 afgeschaft.

Ook de BROM en BRRM bestaan inmiddels niet meer. Ze werden in 2006 vervangen door de BRIM-rood (*Besluit rijkssubsidiering instandhouding monumenten*) regeling. In plaats van ‘onderhoud’ en ‘restauratie’ wordt de term ‘instandhouding’ gebruikt. Hieronder worden onderhoudswerkzaamheden en incidentele werkzaamheden begrepen die het normale onderhoud te boven gaan (12 p. 8). Een belangrijk uitgangspunt was om eigenaren te stimuleren tot regulier en planmatig onderhoud van hun monumenten om zo grote en dure restauraties uit te kunnen stellen of zelfs helemaal te voorkomen. BRIM-subsidies worden vanuit de Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verstrekt, waarbij de subsidieaanvragen moeten worden ingediend bij de RCE.

De meningen over de BRIM lopen nogal uiteen. In een eerste evaluatie van de BRIM werd gesteld dat de PIP (Preventief Instandhoudings Plan) als positief wordt gezien, omdat dit een planmatiger benadering van het onderhoud stimuleert. Maar hieraan kleefde dan weer het nadeel ‘dat zes jaar vooruit moet worden gekeken voor het onderhoud met de daarbij behorende kosten. De kosten zijn echter niet zo lang vooruit te plannen’. Verder vinden velen dat de subsidie voor instandhouding een zeer bescheiden bijdrage is aan de werkelijke kosten en dat deze bijdrage vaak niet opweegt tegen de inspanningen die moeten worden verricht en de kosten die moeten worden gemaakt om de subsidie te verkrijgen. Het gaat dan om het indienen van de aanvraag, het laten opstellen van een inspectierapport en het opstellen van een PIP dat een periode van zes jaar bestrijkt (12 p. 14). De BRIM werd zeer recent aangepast, na een tweede evaluatie in 2011. De belangrijkste aanpassingen zijn:

- Sober onderhoud: De reguliere subsidie is alleen nog bestemd voor onderhoud en niet meer voor (deel)restauraties.
- 50 procent eigen bijdrage: Elke eigenaar moet de helft van de onderhoudskosten zelf betalen of andere bronnen aanboren – voorheen was dat 35 of 40 procent. Een vast percentage vereenvoudigt de regeling en er kunnen zo meer aanvragen gehonoreerd worden.
- Meer maatwerk: Er wordt meer maatwerk geleverd bij het bepalen van de maximaal subsidiabele kosten. Bij gebouwde monumenten zijn de maximaal subsidiabele kosten vanaf 2013 gebaseerd op de herbouwwaarde. In beginsel is een investering gelijk aan 0,5 procent van de herbouwwaarde per jaar voldoende voor sober onderhoud. Over de periode van het zesjarig instandhoudingsplan is dat 3 procent. De eigenaar betaalt de helft zelf. De onderhoudssubsidie bedraagt dus maximaal 1,5 procent van de

herbouwwaarde. Voor groene monumenten is geen herbouwwaarde te bepalen Om het beschikbare budget voor groene monumenten over zo veel mogelijk eigenaren te kunnen verdelen, wordt alleen subsidie verleend voor het hoogstnoodzakelijke onderhoud aan de hoofdstructuur en aan eventuele unieke, zeldzame onderdelen: de kernwaarden.

- Subsidieplafond: Jaarlijks is in totaal € 48,5 miljoen beschikbaar. Dit is verdeeld over drie deelbudgetten: € 800.000 voor archeologische monumenten, € 5 miljoen voor groene monumenten, en € 42,7 miljoen voor de overige monumenten.
- Voorrang: Als eerste wordt subsidie verleend voor rijksmonumenten die ook de status van werelderfgoed hebben, omdat het Rijk hiervoor een speciale verantwoordelijkheid heeft. Daarna krijgen aangewezen professionele organisaties voor monumentenbehoud voorrang, omdat zij het op professionele wijze instandhouden van een groot monumentenbezit als hoofdactiviteit hebben en daarin een voorbeeldfunctie vervullen. Zij krijgen ook meer ruimte om de subsidie naar eigen inzicht te verdelen over hun monumentenbestand. Het overige budget wordt verdeeld over grote en kleine objecten: 25 procent is bestemd voor monumenten met een herbouwwaarde boven de € 8,3 miljoen euro, en 75 procent voor de groep kleinere monumenten. Overstijgt de totale subsidievraag het beschikbare budget, dan krijgen aanvragen met de laagste begroting binnen de desbetreffende groep voorrang. Dit criterium geldt voor alle bovenstaande groepen van aanvragen.
- Meer tijd: De vuistregel ‘wie het eerst komt, die het eerst maalt’ geldt niet meer. Eigenaren krijgen twee maanden de tijd om hun aanvragen in te dienen: van 1 februari tot en met 31 maart 2013. Blijkt een aanvraag niet volledig, dan is er ruimte om aanvullende informatie te leveren en hoeft de eigenaar niet weer helemaal achter in de rij aan te sluiten (17).

Er is dus nogal wat veranderd in de subsidiëring van monumenten. Sommige veranderingen lijken gunstig te zijn voor eigenaren van buitenplaatsen. Het laatste punt (meer tijd om een aanvraag in te dienen) werd in interviews en de enquête bijvoorbeeld vaak genoemd als knelpunt. Andere veranderingen zoals de nieuwe prioritering waarbij particulieren onderaan geplaatst worden, pakken waarschijnlijk ongunstig voor particuliere eigenaren uit. De komende jaren zal moeten blijken of de aanpassingen aan de BRIM wel of niet tot de gewenste resultaten leiden.

4.2 Vlaanderen

Naast een versnipperd landschap is er in Vlaanderen ook een versnipperd beleid. Indien hun eigendom beschermd is als monument en/of landschap, dienen buitenplaats-eigenaars voor het behoud en beheer van hun buitenplaats relaties aan te knopen met verschillende overheden op verschillende niveaus: gemeentelijk, provinciaal, regionaal (Vlaamse Overheid) en federaal (Belgische Staat).

De Vlaamse Overheid kan in de vorm van ministeriële besluiten - na advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) - bouwkundig erfgoed en haar onmiddellijke omgeving beschermen als 'monument' of 'stads- of dorpsgezicht'. Daarnaast kan ook de verdere omgeving als 'beschermd landschap' worden aangewezen. Vermeldenswaard hierbij is dat een bescherming enkel geldt voor datgene dat beschreven staat in het ministeriële besluit. Voor de eigenaar zijn de gevolgen van een bescherming: een onderhouds- en instandhoudingsplicht, een noodzakelijke vergunning en/of machtiging voor uitvoeren van werkzaamheden en financiële stimuli (18).

De financiële tegemoetkomingen vertalen zich in een onderhoudspremie, een restauratiepremie, een premie voor een herwaarderingsplan en fiscale aftrek voor beschermde monumenten en stads- of dorpsgezichten. Beschermde 'landschappen' komen in aanmerking voor een onderhoudspremie, landschapspremie en fiscale aftrek (18).

Hoewel de Vlaamse Overheid de enige overheid is die bouwkundig en landschappelijk erfgoed wettelijk mag beschermen en premies kan toekennen, kan zij de desbetreffende gemeente en provincie verplichten om te delen in de kosten van deze premies.

Voor onderhouds- en restauratiewerkzaamheden van beschermd bouwkundig erfgoed verloopt de verdeling van de kosten als volgt: 60% voor rekening van de privé-eigenaar en 40% voor die van de verschillende overheden (25% Vlaamse Gewest, 7,5% provincie en 7,5% gemeente). Voor een beschermd stads- of dorpsgezicht kunnen de opmaakkosten van een herwaarderingsplan voor 80% terugbetaald worden. Voor onderhoudswerkzaamheden aan beschermde landschappen worden de kosten enkel tussen privé-eigenaar (60%) en het Vlaams Gewest (40%) verdeeld. Eigenaars van beschermde landschappen kunnen echter ook een beroep doen op verschillende landschapspremies. Zo staat het Vlaams Gewest in voor 80% van de kosten van een landschapsbeheersplan, voor 70% van de kosten van instandhoudings-, herstel-, onderhouds- en verbeteringswerken en voor 20% van die van ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden. Om de eigenaar/beheerder van beschermd erfgoed te helpen in

zijn zoektocht naar geschikte premie(s), heeft de Vlaamse Overheid de website <http://www.premiezoeker.be/> opgezet. Afhankelijk van verschillende factoren zijn zowel voor premies als fiscale aftrek van kosten aan monumenten en landschappen plafonds voorzien (18).

De belastingplichtige eigenaar kan jaarlijks de helft van het eigen aandeel voor onderhouds- en restauratiewerken aan zijn monument of landschap fiscaal aftrekken. Zoals ook voor de premies het geval is, is er hier een plafond voorzien dat elk jaar geïndexeerd wordt. Momenteel is er een maximaal aftrekbaar bedrag van € 35.350 (18). Fiscaliteit is een federale aangelegenheid en dus gebeurt dit laatste in samenspraak met de Belgische Staat.

In Vlaanderen zijn er twee verenigingen die opkomen voor de belangen van privé-eigenaars van historische buitenplaatsen en hen begeleiden in hun contact met de verschillende overheden en regelgevingen: Cel PHP (Particulier Historisch Patrimonium), voorgezeten door graaf Ghislain d'Ursel, en Landelijk Vlaanderen, voorgezeten door baron Philippe Casier. Cel PHP is hierbij meer gefocust op de buitenplaats en haar onmiddellijke omgeving terwijl Landelijk Vlaanderen de belangen van elke private landeigenaar verdedigt.

Met de slogan “Voorkomen is beter dan genezen!” is Monumentenwacht Vlaanderen een door Vlaanderen gesubsidieerde vereniging die eigenaars en beheerders van monumenten en beschermde landschappen in Vlaanderen ondersteunt bij het onderhoud en behoud van het historisch erfgoed. Bouwkundige inspecties zijn hierbij de hoofdactiviteit (19). Bij Monumentenwacht Vlaanderen zijn circa 6000 objecten aangesloten waarvan ongeveer 300 kastelen en buitenplaatsen.

4.3 Noordrijn-Westfalen (Duitsland)

Zoals eerder vermeld kent Duitsland geen precieze equivalent van het Nederlandse begrip ‘historische buitenplaats’. Om deze reden is het onderzoek uitgebreid tot alle vormen van architectuur die een historisch huis met een tuin inhouden. Hieronder vallen kastelen, paleizen, sommige ‘Fabrikantenvilla’s’ en waterkastelen. De in Nederland gebruikte enquêtes zijn – vertaald – verstuurd naar een aantal eigenaren van monumenten in het Rijnland die tenminste enige gelijkenis vertonen met historische buitenplaatsen in Nederland.

Wat in vergelijking met Nederland opvalt in Noordrijn-Westfalen, is dat veel historische ‘Anwesen’ al meerdere generaties door dezelfde familie bewoond worden en dat de eigenaren zich zeer sterk bewust zijn van de noodzaak van behoud van het huis en van de geschiedenis

ervan. Velen voelen ook een soort verplichting tegenover de gemeenschap om zoals zij het zelf formuleren “iets terug te geven”. Dat argument werd ook genoemd als reden om de enquête in te vullen en een interview te geven.

4.3.1 Monumentenzorg in het Rijnland

De monumentenzorg in Duitsland is op het niveau van de afzonderlijke deelstaten of Länder geregeld. Dit betekent dat alle deelstaten een eigen monumentenwet bezitten en de monumentenzorg overal anders geregeld en georganiseerd is. De organisatie in Noordrijn-Westfalen omvat verschillende instanties. De uitvoerende organen zijn de ‘Oberste Denkmalbehörde’, ‘Obere Denkmalbehörde’ en de ‘Untere Denkmalbehörde’. De hoogste instantie is het Ministerie voor economie, energie, bouwen, wonen en verkeer van het land Noordrijn-Westfalen. Hieronder komen de bestuursdistricten met de ‘Obere Denkmalbehörde’ en daaronder de ‘Untere Denkmalbehörde’ op het niveau van en als onderdeel van gemeentes.

Naast deze instanties bestaan er nog ‘Denkmalpflegeämter’ met een adviserende en onderzoeksfunctie. In het Rijnland vormt het ‘Denkmalpflegeamt’ het ‘Landschaftsverband Rheinland’ als ‘LVR-Amt für Denkmalpflege im Rheinland’.

Binnen deze organisatie zijn er verschillende afdelingen voor de verschillende facetten van de monumentenzorg, zoals bijvoorbeeld de monumentenzorg van gebouwen, bouwkundig onderzoek, inventarisatie en restauratie. Voor dit onderzoek was vooral de onderafdeling of referaat voor ‘Gartendenkmalpflege’, de monumentenzorg voor historische tuinen en alle soorten van groenvoorziening belangrijk.

De medewerkers van dit referaat zijn verantwoordelijk voor alle vormen van groene monumenten. Hieronder vallen niet alleen de historische parken en tuinen, maar ook begraafplaatsen en enkele bomen, botanische tuinen, groentetuinen, promenades etc. De groene monumentenzorg is nog maar een jong deelgebied van de monumentenzorg in het Rijnland. Pas in 1995 werd het referaat voor ‘Gartendenkmalpflege’ opgericht met nog steeds slechts twee medewerkers. Deze twee medewerkers hebben als taak om binnen het hele gebied van de LVR gemeentes en particulieren te adviseren en historische landschappen te onderzoeken.

De monumentenwet van Noordrijn-Westfalen, ‘Denkmalschutzgesetz NRW’ (vanaf nu DSchG NRW genoemd) is redelijk vrij met betrekking tot de groene elementen die beschermd moeten of kunnen worden. Dit komt omdat groene en rode monumenten vanuit wettelijk gezichtspunt niet duidelijk onderscheiden worden (20). In §2.1 van het DSchG NRW “Begriffsbestimmungen”, heet het:

"Denkmäler sind Sachen, Mehrheiten von Sachen und Teile von Sachen, an deren Erhaltung und Nutzung ein öffentliches Interesse besteht. Ein öffentliches Interesse besteht, wenn die Sachen bedeutend für die Geschichte des Menschen, für Städte und Siedlungen oder für die Entwicklung der Arbeits- und Produktionsverhältnisse sind und für die Erhaltung und Nutzung künstlerische, wissenschaftliche, volkskundliche oder städtebauliche Gründe vorliegen [...]."

Samengevat betekent dit dat alle objecten, verzamelingen van objecten of delen van objecten die van betekenis zijn op artistiek, wetenschappelijk, volkskundig of stedenbouwkundig gebied, monumenten kunnen zijn. Volgens Ernst-Rainer Hönes, voormalig medewerker bij het Kultusministerium Rheinland-Pfalz, laten deze definities zien dat er geen mathematisch-natuurwetenschappelijke formules gevonden kan worden om monumenten te definiëren.

In Nederland kunnen alleen objecten met een ouderdom van meer dan 50 jaar op de monumentenlijst worden geplaatst. Dit is in het Rijnland niet het geval. In het DSchG NRW zijn geen beperkingen qua leeftijd te vinden om een object de status van monument te geven. In de praktijk wordt echter als uitgangspunt genomen dat de bouw- of kunststijl van een monument als afgesloten geldt. In §2.2 wordt verder uitgelegd dat:

"Baudenkmäler sind Denkmäler, die aus baulichen Anlagen oder Teilen baulicher Anlagen bestehen. Ebenso zu behandeln sind Garten- Friedhofs- und Parkanlagen sowie andere von Menschen gestaltete Landschaftsteile, wenn sie die Voraussetzungen des Absatzes 1 erfüllen. Historische Ausstattungstücke sind wie Baudenkmäler zu behandeln, sofern sie mit dem Baudenkmal eine Einheit von Denkmalwert bilden."

Hier wordt expliciet aangegeven dat groene monumenten een zelfde behandeling als rode monumenten verdienen indien zij voldoen aan de voorwaarden in artikel 1.

Door de vrije formulering en het feit dat verzamelingen van objecten één monument (kunnen) vormen en de gelijke behandeling van tuinen en gebouwen op basis van artikel 2.2 is het mogelijk dat historische tuinen en parken niet als losse objecten beschermd worden, maar als deel van een hoeve of huis. In de monumentenlijst staat dan vermeld 'huis met tuin' of alleen het huis.

Mede hierdoor en vanwege het feit dat alle vormen van door mensen bewerkte landschappen als monument kunnen gelden, kent de LVR niet de exacte aantallen historische tuinen en parken in

het Rijnland. Mevrouw dr. Kerstin Walter van de Gartendenkmalpflege van de LVR schat dat er ongeveer 5.000 beschermde tuinen zijn (21).

Een ander artikel van het DschG NRW dat voor het onderzoek belangrijk was, is §7.1:

“Die Eigentümer und sonstigen Nutzungsberechtigten haben ihre Denkmäler instand zu halten, instand zu setzen. sachgemäß zu behandeln und vor Gefährdung zu schützen, soweit ihnen das zumutbar ist. Für die Zumutbarkeit ist auch zu berücksichtigen, inwieweit Zuwendungen aus öffentlichen Mitteln oder steuerliche Vorteile in Anspruch genommen werden können. Die Eigentümer und sonstigen Nutzungsberechtigten können sich nicht auf Belastungen durch erhöhte Erhaltungskosten berufen, die dadurch verursacht worden sind, daß Erhaltungsmaßnahmen diesem Gesetz oder sonstigem öffentlichen Recht zuwider unterblieben sind.”

Dit artikel verplicht de eigenaren en andere gebruikers om het monument in goede staat te houden of te brengen, het vakkundig te beheren en tegen bedreiging te beschermen, voor zo ver dit redelijkerwijze van hen kan worden verlangd. Bij het laatste spelen ook eventuele subsidies en belastingvoordelen een rol. Het woord ‘Zumutbarkeit’ of redelijkerwijze is belangrijk in dit artikel. Een historische hoeve of historisch huis als monument is een (vrij) grote financiële last voor de eigenaar. Daarbij kost met name het onderhoud van de gebouwen veel geld. De gebouwen worden echter als economisch belangrijker gezien dan de historische tuin. Daarom is het begrijpelijk dat er meer wordt geïnvesteerd in het onderhoud van rode elementen dan in groene of blauwe elementen, en de laatste twee daarom in het jaarlijkse onderhoud minder aandacht krijgen. Volgens Mevrouw Engelen van de Gartendenkmalpflege van de LVR is het verder ook moeilijk om te bepalen wat voor een levend monument als historische tuinen ‘in goede staat houden’ precies betekent. De meeste historische tuinen hebben verschillende tuinarchitectonische ingrepen en fasen gekend en zijn zelden in één stijl onderhouden en behouden.

4.3.2 Subsidiëring

In het Rijnland bestaan verschillende vormen van financiële hulp bij het behoud van een historisch buiten. In tegenstelling tot Nederland is het niet mogelijk om subsidies voor het lopend onderhoud te krijgen, maar particulieren hebben wel recht op belastingvoordelen en kunnen verder voor sommige projecten subsidie aanvragen.

Zo leveren historische gebouwen die onder de monumentenwet vallen, een aftrekpost voor de inkomstenbelasting op. Per jaar mag 2% van de aankoopssom van gebouwen van na 31.12.1924 en 2,5% van de aankoopssom van gebouwen van voor 01.01.1925 van de belasting worden afgetrokken. Dit geldt alleen voor de gebouwen en niet voor historische tuinen of het land dat tot de hoeve of het huis behoort (22 p. 5). Historische tuinen kunnen door §10g van het Einkommensteuergesetz “Steuerbegünstigungen für schutzwürdige Kulturgüter, die weder zur Einkunftserzielung noch zu eigenen Wohnzwecken genutzt werden’ voor belastingsverlaging zorgen. Hierbij kan de particulier voor instandhoudingsmaatregelen over een periode van tien jaar jaarlijks 9%, dus in totaal 90% van deze kosten aftrekken als buitengewone lasten.

Hiervoor is een schriftelijke verklaring van de gemeente nodig en moet de ‘Denkmalbehörde’ bij de maatregelen zijn betrokken. De laatste bepaling heeft ook te maken met het gegeven dat volgens het DSchG NRW §9.1a alle veranderingen aan een monument door de ‘Untere Denkmalbehörde’ goedgekeurd moeten worden.

“§9 Erlaubnispflichtige Maßnahmen

(1) Der Erlaubnis der Unteren Denkmalbehörde bedarf, wer

- a) Baudenkmäler beseitigen, verändern an einen anderen Ort verbringen oder die bisherige Nutzung verändern will, [...]”

Verder is er vrijstelling van de grondbelasting voor historische gebouwen en tuinen indien de bruto-opbrengst van het monument lager is dan de onderhoudskosten (23). Als bruto-opbrengst worden alle inkomsten uit pachten, verhuur en de gebruikswaarde gerekend. Aan de kostenzijde staan alle uitgaven voor onderhoud, reparaties, verwarming, water, reiniging en beheer. Bij historische tuinen is vrijstelling van de grondbelasting overigens gekoppeld aan openstelling voor het publiek (22 p. 22).

Ook voor de successiebelasting en het schenkingsrecht worden vrijstelling verleend als het monument langer dan twintig jaren familiebezit is (22 p. 20). Naast deze indirecte subsidiëring bestaat ook de mogelijkheid om voor enkele projecten directe financiële steun aan te vragen. Particulieren kunnen bij de gemeentes landelijke of gemeentelijke subsidies aanvragen.

Omdat de aanvragen voor landelijke subsidies het beschikbare budget overstijgen wordt middels de criteria urgentie van de maatregel, betekenis van het monument en financiële draagkracht van de eigenaar besloten welke monumenten met hoeveel geld gesubsidieerd worden. De subsidie bedraagt maximaal een derde van de kosten en is normaliter niet hoger dan € 10.000. In

bijzondere gevallen kan dit maximum worden verhoogd. Het minimumbedrag dat aangevraagd kan worden is € 500.

Ook voor dergelijke subsidies is instemming van de ‘Untere Denkmalbehörde’ nodig. De subsidie moet zijn aangevraagd voor 1 oktober van het jaar waarin het project wordt uitgevoerd, en via de ‘Untere Denkmalbehörde’. Naast subsidies in het kader van dit ‘Denkmalförderprogramm’ bestaan nog subsidiemogelijkheden binnen de landelijke programma’s ‘Denkmalförderung im Rahmen der Stadterneuerung’ en ‘Denkmalförderung im Rahmen der integrierten ländlichen Entwicklung’.

Behalve de subsidies van het ‘Ministerium für Städtebau und Wohnen, Kultur und Sport’ zijn normaliter ook nog gemeentelijke subsidies (vaak gekoppeld aan landelijke) beschikbaar. Op nationaal niveau stelt de ‘Beauftragter der Bundesregierung für Kultur und Medien’ subsidies ter beschikking. Deze zijn voor monumenten van nationale betekenis op wetenschappelijk, historisch, cultureel, politiek, architectonisch of stedenbouwkundig gebied. Deze subsidie is echter gebonden aan de subsidie van de deelstaat, die even hoog moet zijn als de nationale (24 p. 6ff).

Er bestaat een aantal stichtingen voor monumentenzorg. Belangrijk voor historische buitens in privébezit zijn onder andere de ‘Deutsche Stiftung Denkmalschutz’ en de ‘Deutsche Bundesstiftung Umwelt’. De ‘Deutsche Stiftung Denkmalschutz’ steunt particulieren en organisaties bij als die vanwege financiële beperkingen hun monument niet goed kunnen onderhouden. De ‘Deutsche Bundesstiftung Umwelt’ steunt cultuurgoederen die door milieu-invloeden zijn beschadigd en vooral voorbeeldprojecten die op wetenschappelijk gebied nieuwe kennis voor de monumentenzorg opleveren.

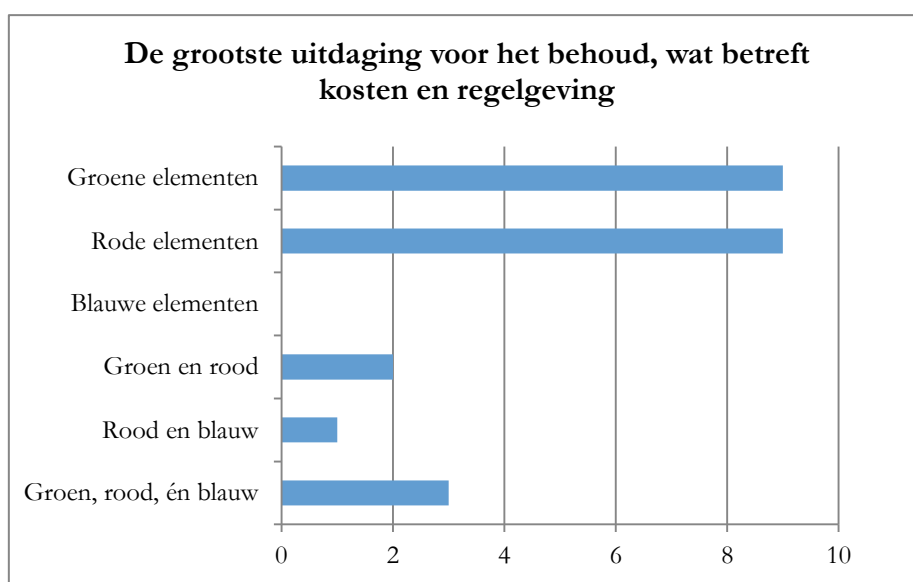
Voor historische tuinen en parken bestaat een interessante mogelijkheid om subsidie bij het ‘Umweltamt’ van de gemeente aan te vragen. Het Umweltamt houdt zich bezig met bescherming van de natuur en steunt projecten die positief zijn voor het milieu en het ecosysteem, bijvoorbeeld het verwijderen van modder uit vijvers. De subsidiebijdrage aan het project kan oplopen tot 50% van de kosten, wat meer is dan de subsidie van de zijde van monumentenzorg. Helaas is een dubbele subsidiëring door ‘Umweltamt’ en ‘Denkmalamt’ niet mogelijk. Tijdens de interviews bleek dat deze subsidiemogelijkheid bij veel eigenaren niet bekend is. Natuurbehoud heeft volgens mevrouw Engelen een sterkere maatschappelijke lobby dan de groene monumentenzorg, wat de verklaring voor de hogere subsidiëring zou kunnen zijn (25).

5. Behoud en beheer van historische buitenplaatsen door de ogen van de beheerder

In hoofdstuk 3 werden de antwoorden op de vragen 3 en 5 in de enquête in Limburg gepresenteerd om een beeld te geven van de algemene problematiek rond het behoud en beheer van historische buitenplaatsen in Limburg. In de volgende paragrafen wordt nader ingegaan op de respons op de enquête met betrekking tot kosten, waarden, spanningen tussen behoud en exploitatie, maatschappelijk draagvlak, oordelen over het beleid en wensen voor de toekomst. Eerst worden de antwoorden voor Limburg gepresenteerd en geanalyseerd. Daarna in de paragrafen 5.2 en 5.3 worden de antwoorden op dezelfde vragen gepresenteerd, zoals gegeven door eigenaren van buitens in Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen.

5.1 Nederland

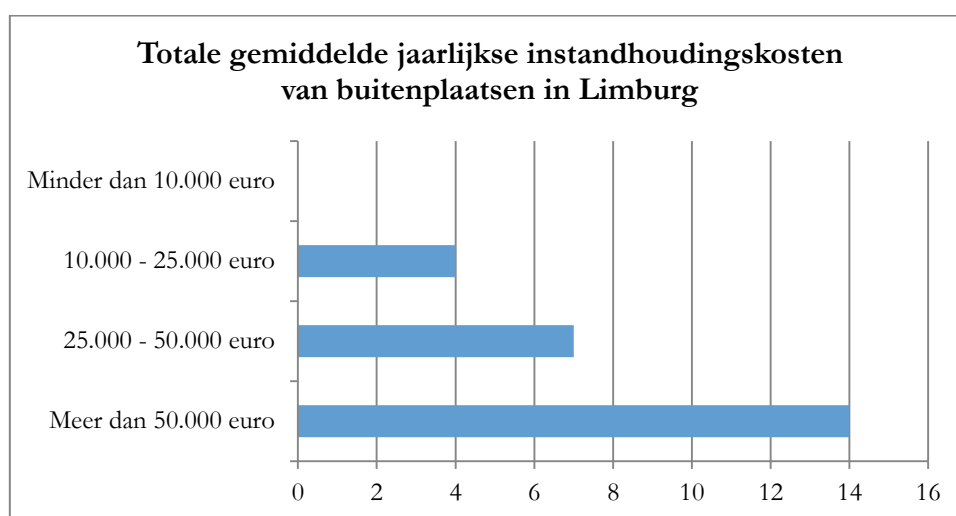
Vraag 4.

De gegeven antwoorden laten een duidelijk beeld zien. De rode en de groene elementen van de buitenplaats worden als even grote uitdagingen gezien. Dat blauwe elementen hier niet hoog scoren is weinig verwonderlijk omdat veel buitenplaatsen in Limburg weinig of geen grote waterpartijen hebben. Volgens Lilian Kusters zou het groen mogelijk nog sterker als grootste uitdaging moeten worden gezien omdat groen erfgoed levend erfgoed is. Want als het monumentale groen niet goed wordt onderhouden, is uiteindelijk geen onderhoud meer mogelijk. Een uitgeschoten heg kan nooit meer worden teruggesnoeid naar een strakke heg. De enige oplossing is helemaal opnieuw beginnen wat hoge kosten met zich meebrengt en een fors verlies aan monumentaliteit. Zij noemde het voorbeeld van Huis Doorn, waar een hele laan lindebomen

opnieuw moest worden aangeplant omdat er onvoldoende regulier onderhoud was gepleegd. Het laatste zou volgens de Rijksgebouwendienst drie keer goedkoper zijn geweest (10). De heer Szymkowiak (Obbicht) gaf ook aan dat de groene elementen de grootste uitdaging waren, maar dan vanuit het oogpunt van subsidies. Subsidies voor het onderhoud van groene elementen kwamen veel later beschikbaar dan voor rode elementen. Volgens Szymkowiak was dit “een wat achtergebleven gebied” in Nederland. Veel eigenaren gaven verder aan dat de groene elementen constant en duur onderhoud vragen maar weinig opleveren. En zeker in vergelijking met de gebouwen ziet men weinig kansen om het monumentale groen economisch rendabeler te maken.

Vraag 6.

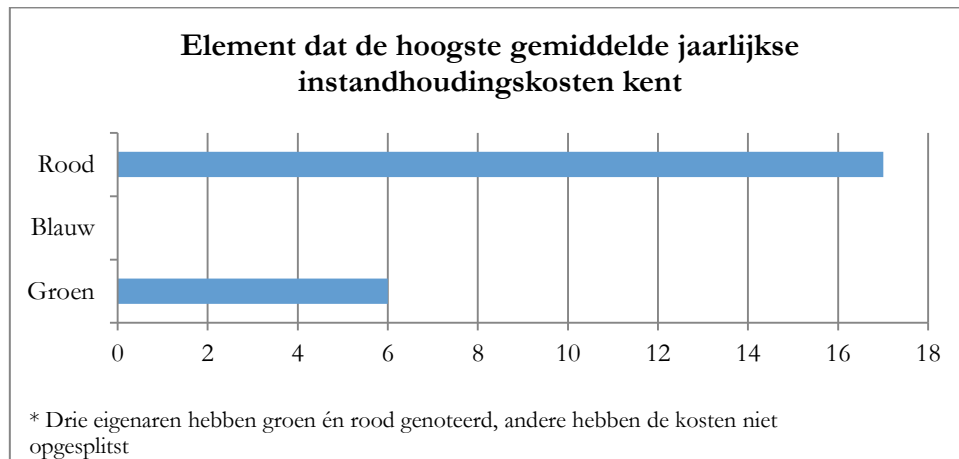

Ter informatie en aanvulling volgt hierbij een kostenraming van de Monumentenwacht Limburg met betrekking tot de rode elementen van historische buitenplaatsen in Limburg.

KOSTENRAMING MONUMENTENWACHT			
Euro/m ³	Sober	Decoratief	Uitbundig
Regulier onderhoud	15	30	45
Achterstallig onderhoud	30	45	60
Incidenteel herstel	45	60	90
Omvangrijk herstel	60	90	120
Gedeeltelijke restauratie	90	120	180
Algehele restauratie	120	180	240
Gemiddelde instandhoudingskosten voor een periode van 10 jaar:			
Hoofdgebouw: €262.424,-			
Economie gebouwen: €167.976,-			
Totaal voor gebouwen: €430.400,-			

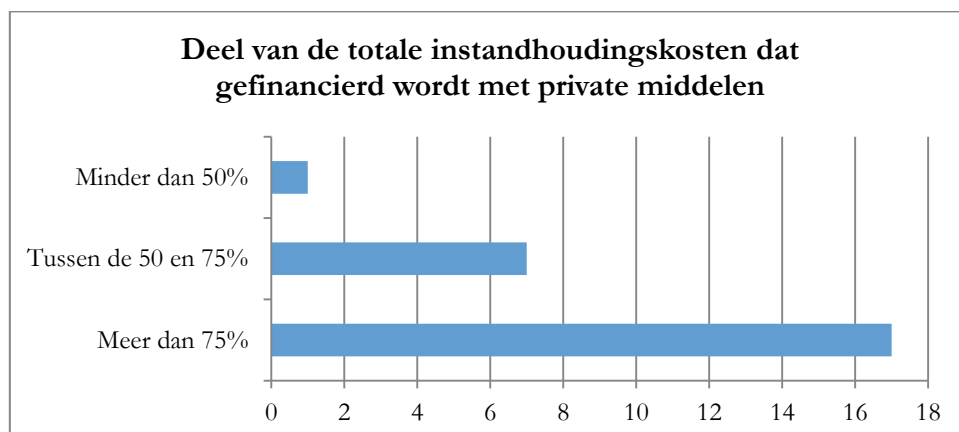
De Monumentenwacht begroot de gemiddelde instandhoudingskosten voor een periode van 10 jaar voor het hoofdgebouw op € 262.424 en voor de economiegebouwen op € 167.976. Voor het onderhoud van enkel de gebouwen is dus jaarlijks gemiddeld € 43.040 nodig.

Vraag 8.

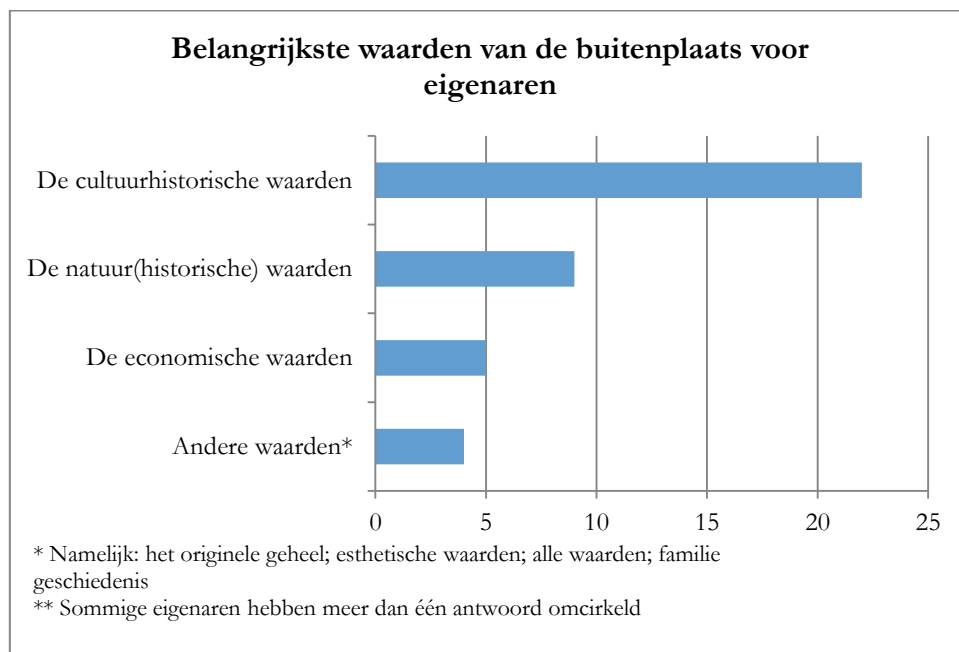
Ook hier een duidelijk antwoord. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat het onderhoud van de gebouwen meer kost dan van het groen. Ook in Vlaanderen en Duitsland was dit de mening van de meeste eigenaren/gebruikers. Interessant is echter dat de Groene Monumentenwacht en ook Lilian Kusters denken dat het onderhoud van het monumentale groen tenminste evenveel kost – of zou moeten kosten als het onderhoud van de gebouwen. Een plausibele verklaring voor deze discrepantie is dat als een eigenaar minder geld heeft en de buitenplaats zelf bewoont, deze eerst geld besteedt om dat huis goed te onderhouden en pas daarna kijkt naar groen en blauw. Het groen dat het dichtst bij het huis ligt, wordt meestal ook het best onderhouden. Maar het groen dat verder weg ligt, buiten het zicht, krijgt minder en soms te weinig aandacht.

Vraag 9.

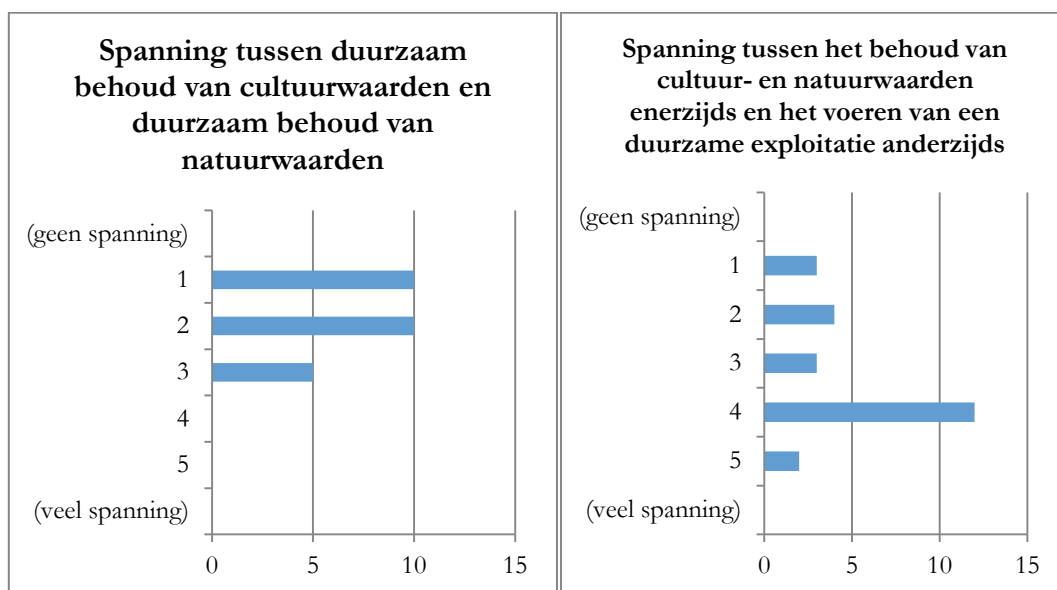
Ook hier zijn de antwoorden tamelijk eensluidend. Het grootste deel van de kosten wordt betaald door de eigenaren zelf. Een zelfde opinie overheerst in Vlaanderen en Duitsland. Bij (grotere) restauraties draagt de overheid overigens waarschijnlijk een groter deel van de kosten. De enige Limburgse respondent die ‘minder dan 50%’ als antwoord gaf, was de gemeente Stein als eigenaar van Kasteel Elsloo, dat dus hoofdzakelijk met publiek geld wordt gefinancierd, aangevuld met inkomsten uit de verhuur van ruimtes in het kasteel.

Vraag 10.

De eigenaren zien zich dus duidelijk primair als hoeder van de cultuurhistorische waarden van hun monumentale erfgoed. Ook in Vlaanderen en in het Rijnland woog dit het zwaarst. In het Rijnland werd ook opvallend vaak gewezen op ‘familie’ en ‘familiebezit’ als andere waarde van het huis. De eigenaren zouden graag meer vertrouwen krijgen van de overheid juist omdat zij – zie de antwoorden op deze vraag – dezelfde waarden belangrijk vinden als de overheid en hetzelfde nastreven namelijk het voortbestaan van deze beschermde monumenten.

Vraag 11 en 12.

De ervaren spanning blijkt niet zozeer te zitten tussen het behoud van natuur- en cultuurwaarden, maar tussen het behoud van die twee waarden en de economische exploitatie van de buitenplaats. In het Rijnland werd die laatste spanning overigens minder gevoeld dan in Limburg. Lilian Kusters ziet echter wel veel spanning tussen het behoud van natuur- en cultuurwaarden, zeker wat betreft de regelgeving:

'Bij water en groen zit er vaak tegenspraak in regels in de zin dat je iets cultuurhistorische wil beheren, dus bijvoorbeeld strakke waterkanten, strakke paden, maar dat natuurwaarde, dus een ander regeltje uit de natuurwereld met zich meebrengt dat je niet cultuurhistorische moet beheren, dat daar juist geen strakke waterkanten moeten zijn om allerlei rietvogels een kans te geven of dat vissen daar eitjes kunnen leggen. Of dat je in je park niet alle bomen die omvallen meteen opruimt, wat hoort bij cultuurhistorische beheer, maar dat je die laat liggen voor kevertjes en vogeltjes, etc. Dus als eigenaar moet je die verschillende regels zo interpreteren dat je daar mee uit de voeten kan. Je moet dus keuzes make, hoe je groen en water beheert'.

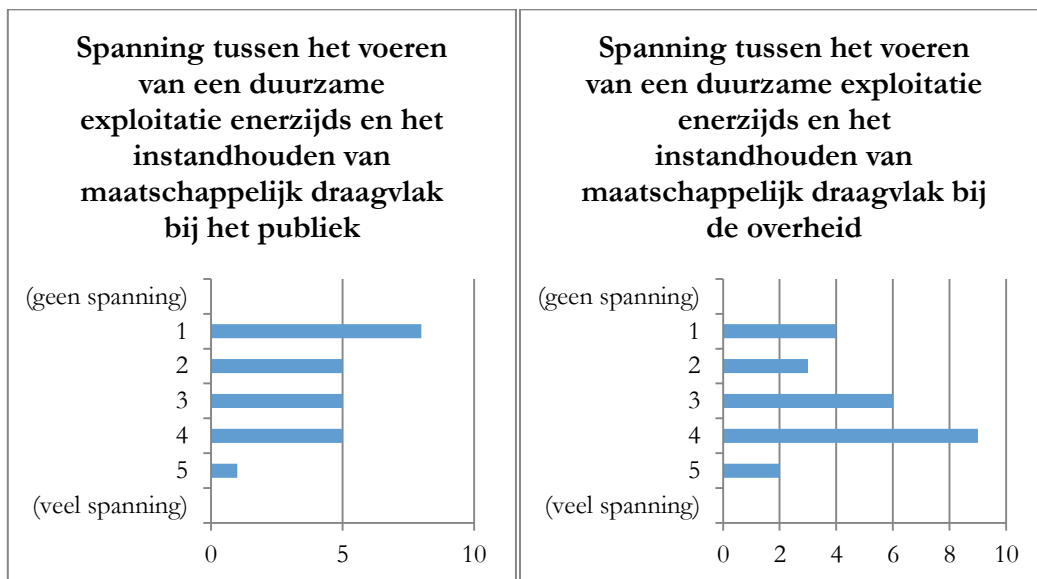
Het volgende voorbeeld van de door eigenaren sterker ervaren spanning tussen het behoud van cultuur- en natuurwaarden enerzijds en de economische exploitatie werd gegeven, betreft kasteel Mheer:

'Wij hebben te maken met Natura 2000 op ons terrein. Dat is een hele stringente regelgeving vanuit Europa die op je gebied wordt gelegd vanwege de hoge natuurwaarde. Het levert allerlei beperkingen op, in hoe je bijvoorbeeld je bos mag beheren, hoe je jouw landbouwgrond mag beheren, dus je krijgt beperkingen van economische dragers. De bosbouw is één van de inkomstenbronnen,

niet een mega inkomstenbron, en in landbouw heb je zeker de verpachting als inkomstenbron. En als jij vervolgens op jouw landbouwgrond niet meer dat mag doen wat je nodig acht voor normale landbouw, maar je rekening moet houden met een vliegend hert en met een das en met drie plantjes die daar groeien, dan staat dat op gespannen voet met zoveel rendement halen uit je grond.Je hebt gewoon de economische dragers die je hebt. Die heb je nodig voor het duurzaam behoud, dus als die worden beperkt, dan zit je daar een beetje vast'.

Door de combinatie van rood, groen en blauw erfgoed op buitenplaatsen hebben deze nog een extra probleem in vergelijking met andere monumenten: de spanning tussen het behoud van de verschillende waarden. De uitdaging is dan om de verschillende belangen zodanig mee te laten wegen bij allerlei besluiten dat enerzijds de cultuur- en natuurwaarden voldoende behouden blijven en er anderzijds voldoende economisch draagvlak is voor het bekostigen van dat behoud. Hierbij moet rekening worden gehouden met het gegeven dat ook het publiek behoud van de waarden wenst of zelfs eist, maar dat de extra kosten die daaraan zijn verbonden nu vooral voor rekening komen van de eigenaren.

Vraag 13 en 13a.

Interessant is dat de eigenaren/gebruikers – ook die in Vlaanderen en Duitsland – het publiek als gemakkelijker ervaren dan de overheid op dit punt. Bij een volgende vraag zien we deze minder positieve beoordeling van de overheid terugkomen. Dat eigenaren het maatschappelijk draagvlak bij het publiek meestal als weinig problematisch ervaren, is op zich gunstig. Want de teneur van veel bijdragen aan het themajaar is dat duurzaam behoud van historische buitenplaatsen maatschappelijk draagvlak vereist en dat er medebeschermers en vrijwilligers nodig zijn. De heer

Cox nuanceerde het verschil in perceptie overigens. Volgens hem is er zowel bij het publiek als bij de overheid een positieve attitude tegenover historische buitenplaatsen. Maar daarbij verwacht hij van de overheid ook kennis en die verwacht hij niet per se van een particulier. Lilian Kusters wijt de negatievere perceptie van de overheid bij eigenaren ook aan het door de laatsten gevoelde gebrek aan begrip.

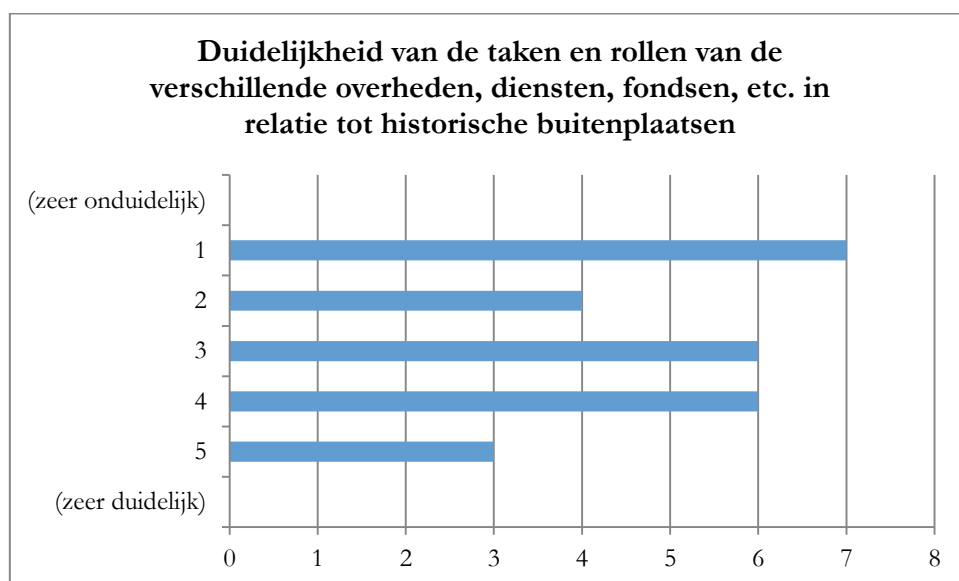
Ik denk dat er bij overheden veel sprake is van dat ze een buitenplaats eigenaar over één kam scheren met welke burger dan ook, alleen is hun bezit wat specifiek en wat groter ... Maar ik denk ook wel eens dat een buitenplaats eigenaar daar helemaal gek van wordt hoe weinig begrip er, en dus hoe weinig draagvlak er is bij de overheid voor de integraliteit van zijn problemen'.

Eduard Baron de Loë verwoordde dit gevoel op treffende wijze.

Bij duurzame exploitatie moet je eigenlijk bezig zijn met geld verdienen. Maar ik merk dat je bij het beheer van zo'n landgoed, voor het grootste deel van je tijd, of in ieder geval de helft van je tijd, bezig ben met de regelgeving. Je wordt overspoeld als eigenaar door regelgeving en plannen en wensen en bestemmingsplannen van gemeentes..... dat kost me veel te veel tijd die ik eigenlijk veel beter zou kunnen inzetten voor het landgoed zelf.

De tijd die alle overheidsregels vragen staat volgens de eigenaren niet in verhouding tot de financiële/fiscale ondersteuning van diezelfde overheid. Die tijd had volgens hen dus beter besteed kunnen worden aan het daadwerkelijke instandhouden.

Vraag 14.

Ofschoon de antwoorden spreiding vertonen, valt er op dit punt duidelijk nog veel te winnen. De eigenaren van Kasteel Nederhoven vertelden ‘waar we terecht kunnen, en zo voort, wordt iedere keer veranderd. Dus iedere keer anders en iedere keer weer nieuwe potjes, nieuwe mensen, nieuwe dingen, en dat is heel erg lastig. Het is gewoon niet bij te houden en je moet het iedere keer weer uitzoeken. Heel slecht is dat’. De eigenaar van Obbicht vond echter dat wanneer je zelf actief bijhoudt welke regels en instanties er zijn en om uitleg vraagt, dat die dan ook goed wordt gegeven. Bij de wensen en suggesties van eigenaren/gebruikers is het thema organisatie, afstemming en duidelijkheid prominent aanwezig.

Vraag 15. Wat wordt verwacht van de gemeentelijke en provinciale overheden en wat mogen die overheden verwachten van eigenaren/beheerders?

Zoals eerder werd uitgelegd is er meer verantwoordelijkheid komen te liggen bij de gemeentes. Bij eigenaren en beheerders is het algemene gevoel echter dat (veel) gemeentes te klein zijn om voldoende kennis te hebben. Dus zien de eigenaren graag een belangrijkere rol voor de Provincie, omdat de Provincie een bredere blik en meer kennis en ervaring biedt dan gemeentes. Verder zien veel eigenaren een rol voor gemeentelijke en provinciale overheden in het steunen van ondernemerschap. Ze willen de kans krijgen om een economische en cultuurhistorisch verantwoorde exploitatie te vinden. ‘Monumentenzorg is er vooral gericht op het conserveren van wat bestaat, en soms moet je, om al het moois te behouden, moet je gewoon mee met de tijd. Je moet zorgen dat het een aantrekkelijke plek is die ook past bij de mensen van deze tijd. Dat betekent dat je zo’n landgoed ook de kans moet geven om zich te ontplooien en te ontwikkelen, en nieuwe dingen te doen, en nieuwe wegen in te slaan’ aldus Frank Wormer.

Eigenaren willen ook minder regeldruk en dat de overheden met elkaar samenwerken en samenwerken met de eigenaren en beheerders aan het duurzaam behoud van buitenplaatsen. Dit vraagt om actief en ondersteunend meedenken. Eigenaren hopen op meer vrijheid en op meer vertrouwen van de overheid dat ze hun buitenplaatsen beheren met de beste intenties voor het behoud voor toekomstige generaties. En zoals verwacht vragen de eigenaren ook om een redelijke(r) financiële bijdrage, indirect via fiscale vrijstellingen en/of direct via subsidies, in ruil voor hun inspanningen om deze bijzondere groep monumenten te behouden. Meer specifieke antwoorden op deze vraag zijn te vinden in Bijlage 2.

Vraag 16. Waar zijn minder en waar meer gemeentelijke, provinciale en/of rijksregels gewenst?

Vrijwel alle respondenten zijn van mening dat meer regels absoluut ongewenst zijn en juist minder regels een verbetering zou zijn. Verschillende eigenaren willen minder regels met

betrekking tot bestemmingsplannen en vergunningverlening. Men wil graag dat regels en procedures duidelijker, eenvoudiger en overzichtelijker worden, met minder aanspreekpunten, dus liefst één loket bij de provinciale overheid. Voor meer uitgebreide antwoorden zie ook Bijlage 2.

Vraag 17. Wat zou de rijksoverheid, de provincie en de gemeente kunnen doen, veranderen, of nalaten om bij te dragen aan het behoud van buitenplaatsen?

Veel eigenaren hebben hier vormen van financiële ondersteuning genoemd zoals meer fiscale mogelijkheden/vrijstellingen, het toepassen van een lager BTW-tarief en vrijstelling van de OZB, vooral voor opengestelde landgoederen.

Op het gebied van regelgeving zouden eigenaren/beheerders graag snellere procedures zien en ook meer ondersteuning daarbij. Minder regelgeving werd reeds genoemd, evenals minder veranderingen en meer vertrouwen. In een evaluatie van de BRIM werd ook genoemd ‘dat het huidige subsidiemodel van het BRIM zich teveel richt op het reguleren van het uitvoeringsproces van het onderhoud en te weinig op de eigen verantwoordelijkheid van de eigenaar en diens eigen belang bij goed onderhoud’ (12 p. 3).

Met betrekking tot de Provincie zouden veel eigenaren graag de IKL gehandhaafd zien worden. Op het moment loopt de subsidie voor IKL af eind 2013.

Misschien wel de belangrijkste opmerking van eigenaren en beheerders is dat ze een ondernemender en doelmatiger inzet zouden willen zien van ambtenaren. Ze hopen op overheden die meedenken en meewerken aan creatieve oplossingen, en niet op ambtenaren en organisaties die alleen maar binnen hele strakke lijnen werken. Het belangrijkste doel voor iedereen is het behoud van deze belangrijke monumenten. Nu de subsidiebudgetten nog kleiner worden is een verandering naar meer zelfstandigheid nodig, maar dat wordt als onmogelijk beschouwd als er geen creativiteit en inzet komen vanuit de overheid (en vanuit de eigenaren) om duurzame en rendabele invullingen te vinden voor de buitenplaatsen.

Volgens Lilian Kusters is de *Wabo* (*Wet algemene bepalingen omgevingsrecht*) die de omgevingsvergunning – één geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur, milieu – regelt, al een verbetering voor eigenaren van buitenplaatsen, of kan dat worden aangezien de wet nog vrij nieuw is. Volgens de *Wabo* moeten de gemeentes de verschillende belangen afwegen bij een aanvraag, wat zou kunnen betekenen dat eigenaren “niet voor elke aspect van hun buitenplaats weer iets afzonderlijks moeten regelen”. Daarmee is het

probleem echter nog niet opgelost omdat de eigenaren nog moeten “shoppen bij een provincie bij de afdeling monumentenzorg, bij de afdeling landschap, en dan weer bij de afdeling infrastructuur”. Zij adviseert de Provincie Limburg om een soort buitenplaatsteam te formeren van deskundige ambtenaren uit verschillende disciplines en afdelingen, die alleen maar bij elkaar komen als er een probleem is op een buitenplaats, dat dan integraal wordt bekeken. Hierdoor hoeft een eigenaar niet meer apart bij de verschillende ambtenaren langs. Naast instelling van een team op provinciaal niveau dat de problematiek integraal kan benaderen, adviseert zij dat gemeentes één contactpersoon benoemen, bij de afdeling monumentenzorg of bij de afdeling Ruimtelijke Ordening als de eerste er niet is. Ook zouden de gemeentes zelf meer onderzoek moeten (laten) doen naar de cultuur- en natuurhistorische waarden op een buitenplaats als de gemeente zelf plannen ontwikkelt die de buitenplaats raken. Nu schuift men de last daarvan vaak nog af op de eigenaar.

Vraag 17a. Waar zijn regels en regelingen met elkaar in tegenspraak?

De antwoorden op deze vraag waren heel gevarieerd. Sommige respondenten schreven specifiek over de eigen ervaring en situatie, andere gaven meer algemene antwoorden. Veel eigenaren/beheerders gaven aan niet genoeg bekend te zijn met alle regelgeving om deze vraag goed te kunnen beantwoorden. Desondanks overheerst het sentiment dat er inderdaad veel tegenspraak bestaat in de regelgeving: ‘gebrek aan afstemming kom je voortdurend tegen’. Een andere respondent schreef: ‘daar is dit stukje véél te kort voor’.

Bij deze vraag werd ook geantwoord dat er onvoldoende aandacht is voor buitenplaatsen in bestemmingsplannen. Verder wordt opgemerkt dat regels verschillend geïnterpreteerd worden door overheden en particulieren, en dat het begrip ‘buitenplaats’ niet of onvoldoende bekend is bij vooral gemeentes. Volgens één eigenaar kennen gemeentelijke verordeningen en bestemmingsplannen het begrip buitenplaats niet en houden ze dus onvoldoende rekening met de bescherming en regelgeving uit de Monumentenwet. Dat er weinig afstemming en begrip is voor het bijzondere karakter van buitenplaatsen wordt geïllustreerd door een voorbeeld van kasteel Mheer met betrekking tot de Natuurschoonwet (NSW): “Als je het land gaat verkopen dan moet jij belasting terugwerkend aftikken voor de belastingvoordelen die je hebt genoten als NSW. Heel vaak komt een gemeente of het waterschap die een fietspad of een wandelpad of een erosiestrook willen aanleggen en in eigendom wil verkrijgen. Moet ik iedere keer opnieuw uitleggen, wij zijn NSW landgoed, wij kunnen niet verkopen want dan moeten we de belastingclaim betalen. Dat zit niet in de hoofd van de overheden”.

Ook bij deze vraag werd opgemerkt dat men liever meer fiscale vrijstellingen ziet (voor de kosten van onderhoudswerkzaamheden) om zo subsidies minder noodzakelijk te maken.

Vraag 17b. Wat betekenen de verschillen tussen de oude BRHB regeling en de nieuwe BRIM subsidies voor u als eigenaar/ beheerder?

De antwoorden op deze vraag waren heel verschillend. Men vindt de nieuwe BRIM: een loterij, een rad van avontuur, eerst flink investeren en dan maar afwachten of er iets komt, minder subsidie, te gecompliceerd, te bureaucratisch, te ingewikkeld, een achteruitgang. De algemene teneur is dat de BRIM geen succes is. Ook uit andere bronnen blijkt er een gevoel bestaat dat de BRIM niet de beloofde eenvoud en transparantie heeft gebracht. Adviesbureau Res Nova, die plannen heeft gemaakt voor meerdere kastelen en buitenplaatsen, vindt dat de BRIM niet transparant is maar juist omslachtig. Hoewel de BRIM is aangekondigd als een vereenvoudiging van het vroegere systeem bestaande uit BRRM en BROM, blijkt het in de praktijk een uitermate bewerkelijke regeling te zijn. De beoogde transparantie die het rijk aan het veelgeprezen BROM beloofde te zullen ontnemen, is achterwege gebleven. Volgens Res Nova heeft dit vooral te maken met het periodieke instandhoudingsplan dat complexe eisen stelt zoals een aparte meerjarenbegroting voor respectievelijk werkzaamheden met het BTW-percentage van 19% en van 6% volgens een gebruiksonvriendelijke model dat de gemiddelde eigenaar nooit zonder hulp zal kunnen invullen. Het laatste geldt ook voor het verplichte model voor het meerjarenprogramma. Res Nova constateert dat de eigenaar een deel van de subsidie dient te investeren in het verzorgen van de aanvraag. Naar gelang er meer tekeningen en besteksomschrijvingen nodig zijn kan dat oplopen tot 20% van het maximaal uit te keren bedrag (15).

Het volgende citaat uit een interview met het echtpaar Van Basten-Batenburg over hun ervaring op Kasteel Nederhoven maakt veel duidelijk:

'Het is veel ingewikkelder geworden, veel lastiger. Vroeger konden we het gewoon per jaar doen, maar nu moet je een zesjarenplan maken, wat betekent dat je met alle organisaties dus een zesjarenplan moet maken: met de timmerman, met de metselaar, met de dakdekker. En dan ook nog voor drie verschillende objecten, want we hebben het woonhuis, een koetshuis en de boerderij. Daar zijn twee verschillende monumentenummers, maar we moesten wel drie verschillende aanvragen doen voor de BRIM. En op drie verschillende jaren ook nog. Het eerste jaar het woonhuis, het tweede jaar het koetshuis, en het derde jaar de boerderij, want die heeft een agrarische functie. Die lopen dus allemaal achter elkaar aan. Daarom is het zo moeilijk om het bij te

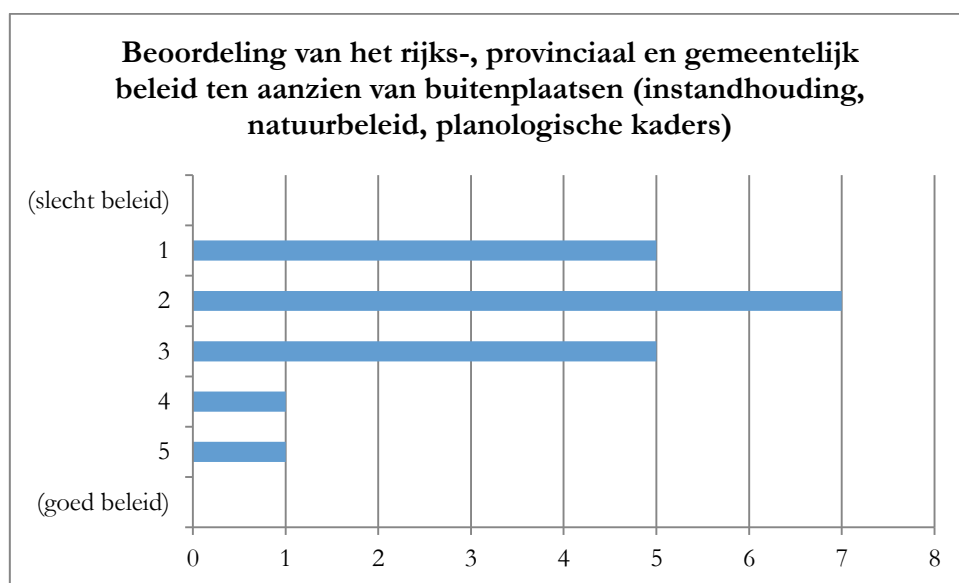
houden. Want als ik een timmerman moet hebben, dan kan ik die niet op dezelfde dag in het koetshuis en op de boerderij laten werken, want dat is weer een ander project. Dat maakt het allemaal ontzettend ingewikkeld'.

Ook uit een evaluatie van de BRIM uit 2008 bleek dat eigenaren overwegen om helemaal geen subsidie meer aan te vragen omdat de – zekere – kosten en administratieve lasten van de aanvraag niet tegen de – onzekere – subsidie opwegen. De aanvragers die geen subsidie ontvangen hebben voor niets inspanningen verricht en kosten gemaakt (12 p. 23). Dit was bijvoorbeeld het geval bij de eigenaren van Nederhoven, die € 3.000 hebben betaald om een plan voor de BRIM-groen te maken, wat geweigerd werd en dus waren ze die investering kwijt. Het is afwachten of de recente veranderingen in de BRIM de klachten zullen doen verminderen.

Vraag 18. Zijn in het provinciaal beleid met betrekking tot buitenplaatsen scherpere selectie en prioritering gewenst?

Ongeveer de helft van de respondenten is voor scherpere selectie en prioritering. Zij noemden onder andere de volgende criteria: cultuurhistorische waarde, staat van onderhoud (goed onderhouden buitenplaatsen gaan voor slecht onderhouden buitenplaatsen), maatschappelijke functie en publieke toegankelijkheid (redenen voor prioritering), monumentenstatus (provinciale en rijksmonumenten krijgen voorrang). Ook vindt men investeren in regelmatig onderhoud beter voor het behoud op lange termijn dan investeren in restauraties als gevolg van achterstallig onderhoud (behouden wat je hebt). Meer antwoorden op deze vraag zijn te vinden in Bijlage 2.

Vraag 19.

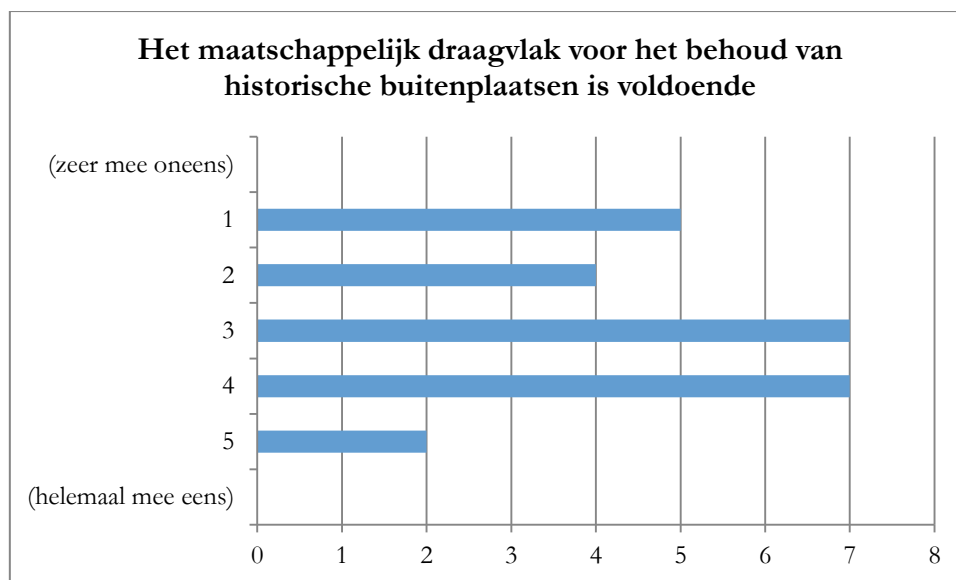

Het algemene oordeel over alle overheden en beleidsterreinen samen is weinig positief. Interessant daarbij is dat in Vlaanderen juist naar Nederland wordt gekeken als gunstig voorbeeld. In de interviews werd deze vraag verder uitgesplitst om te zien of het Rijk, de Provincie, en de gemeentes verschillende beoordelingen kregen van de eigenaren. In het algemeen wordt gemeentelijk beleid als slechtste gezien om redenen die al eerder genoemd zijn (vooral te weinig kennis en begrip). De Provincie werd meestal als tweede (in het midden) of als beste beoordeeld. De oordelen over het Rijk (als uitvoerder van de BRIM) waren heel verschillend. Het beleid van het Rijk en van de Provincie haalden gemiddeld rond de drie als oordeel (niet slecht en niet goed).

Vraag 19a. Welke aanbevelingen zou u hierover willen doen?

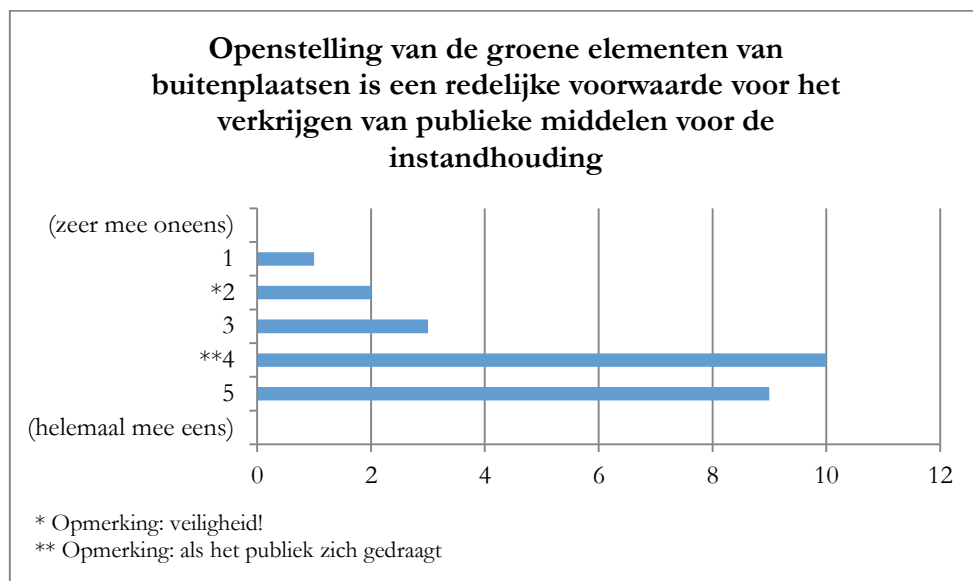
Alle antwoorden op deze vraag worden gegeven in Bijlage 2. In het algemeen zijn de aanbevelingen gericht op het verminderen van de regeldruk en het geven van meer vrijheid aan eigenaren. Dit geldt vooral voor regels vanuit de gemeentes. Eigenaren en beheerders zouden ook graag zien dat de regelingen overzichtelijker worden en dat ze veel meer betrokken worden bij planvorming. Men vraagt aan de overheid om eigenaren meer te betrekken en beter te informeren, en om creatief met eigenaren mee te denken.

Vraag 20a.

De antwoorden op deze vraag sluiten aan bij de teneur van de speeches bij de opening van het themajaar: maatschappelijk draagvlak is zeker niet afwezig, maar dat kan en moet sterker, onder andere door ervoor te zorgen dat historische buitenplaatsen meer bekendheid krijgen. Er is dus alle reden om aan de versterking van de publieke steun te werken.

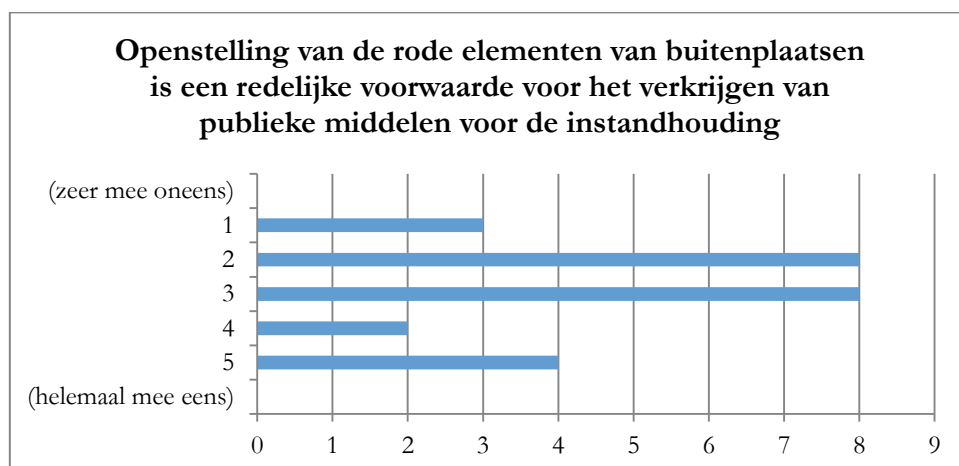
Vraag 20b.

De meeste respondenten vinden het redelijk als ze de groene elementen van hun buitenplaats zouden moeten openstellen om publiek geld te ontvangen. Dit hoeft volgens hen overigens geen continue openstelling te betekenen, maar wel op bepaalde dagen en tijdstippen. De heer E. Baron de Loë legde uit:

‘De privacy geef je dan graag op, voor een deel, als dat dan de kosten dekt. We zien in dat het niet haalbaar is dat je daar leeft alsof je afgesloten bent van de gemeenschap. Dat hebben we ook nooit gehad, we hebben daar altijd dorpsevenementen, allerlei feesten, schutterijen, een kerstmarkt, dat hebben wij nog steeds, dat laten we altijd open en dat zijn we ook gewend. Dus we hebben één hoek van de tuin die echt privé is, en op de binnenplaats lopen mensen en die kijken bij ons naar binnen, dat zijn we zo gewend dat we daar mee om kunnen gaan’.

Vraag 20c.

Een ruime meerderheid van de respondenten erkent de noodzaak van een ruimere openstelling als middel om het maatschappelijke draagvlak te versterken of staat hier neutraal tegenover. Openstelling van het groen wordt daarbij als redelijker voorwaarde voor het verkrijgen van publieke middelen voor onderhoud ervaren dan openstelling van het huis. Voor het laatste is een minderheid van de eigenaren, wat begrijpelijk is vanwege het aspect privacy en met het oog op de veiligheid en verzekering van de inboedel (zie ook vraag 20f). In Duitsland was men minder overtuigd van de noodzaak tot openstelling als voorwaarde van publieke steun dan in Nederland. Hebben de Rijnlandse eigenaren/gebruikers publieke steun misschien minder nodig en/of zien zij die ondersteuning meer als een recht?

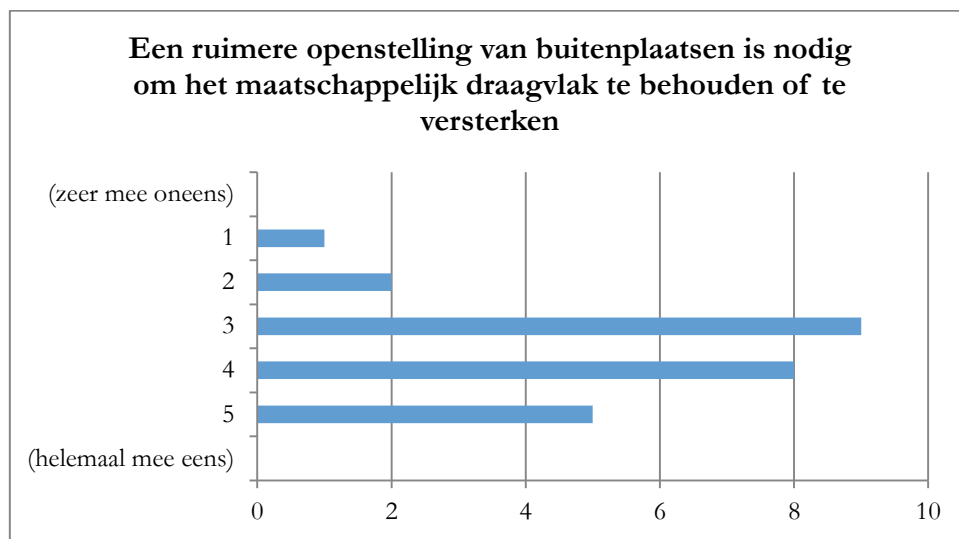
De eigenaar van Kasteel Obbicht gaf tijdens een interview zijn visie op het openstellen van zijn huis (pro deo) voor vergaderingen van stichtingen, verenigingen, etc.:

Buiten een bloemetje en een fles wijn hebben wij nooit middelen gekregen (voor het openstellen van huis en tuin). Maar dat geeft ook niet, want ik vind ook dat de Nederlandse belastingbetaler heeft meebetaald aan de restauratie, en de Nederlandse belastingbetaler betaalt nog mee aan het onderhoud. We krijgen 50% subsidie en dat komt uit belastinggeld. Ik vind dat je daarvoor iets terug moet leveren, en dat doen wij in deze vorm'.

Lilian Kusters adviseert maatwerk wat betreft het openstellen.

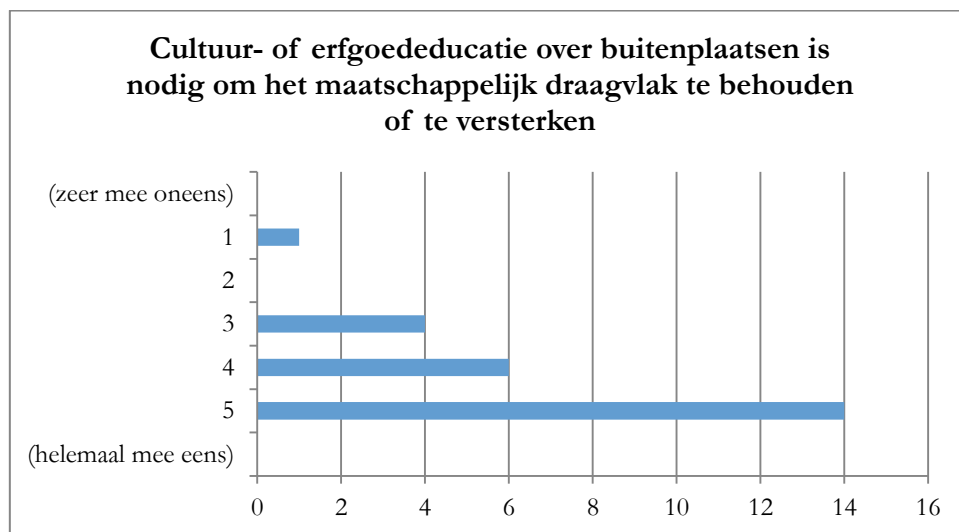
In Frankrijk hebben ze een systeem, dat naarmate je jouw huis meer openstelt, je ook meer belastingteruggaaf krijgt. En in principe vind ik dat logisch, want daar zit dus dat communicerende vaten systeem, dat als je meer openstelt dan krijg je meer publiek geld. Maar er zijn natuurlijk huizen met een heel bijzonder interieur, waar dat lastig is om dat te doen, dus ik denk dat maatwerk daar nodig is..... Ik vind dat als je subsidies krijgt, je zeker één keer per jaar open moet zijn. En zeker moet je dat reguleren, dus dat betekent in een gevoelig interieur dat je dan één keer per jaar met een gids daar doorheen moet kunnen'.

Vraag 20d.

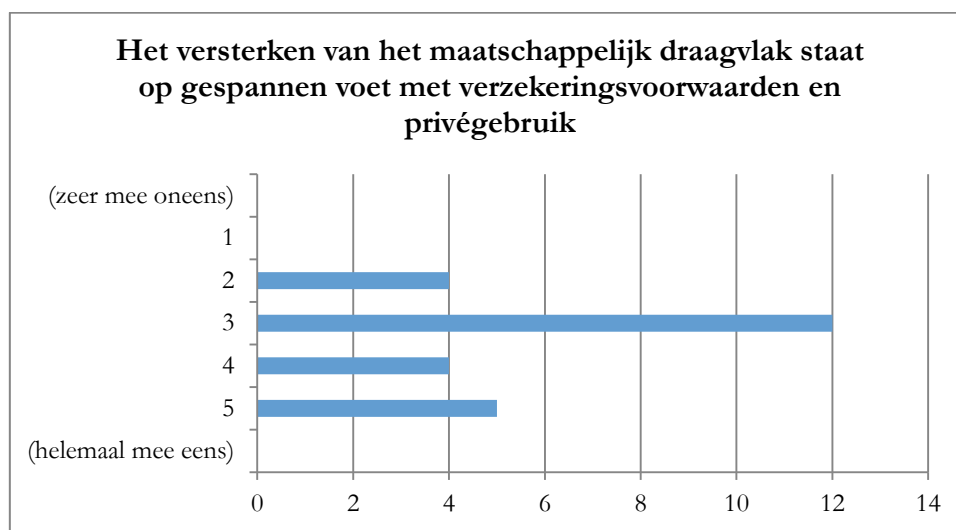
De meeste eigenaren en beheerders zien het belang van een ruimere openstelling voor het behouden en versterken van het maatschappelijk draagvlak voor buitenplaatsen. Maar zoals hierboven werd beschreven is het daarbij wel zaak om dit op een verstandige manier te doen.

Vraag 20e.

Een heel duidelijk antwoord dat bevestigt wat vele anderen ook hebben opgemerkt. Meer kennis van en bekendheid met historische buitenplaatsen bij het publiek is nodig om het maatschappelijk draagvlak te behouden en te versterken. Naast openstelling wordt daarbij vooral aan erfgoededucatie gedacht die specifiek gaat over het fenomeen buitenplaatsen. Ook hierbij kan de provinciale overheid een rol spelen.

Vraag 20f.

Het merendeel van de respondenten is het (enigszins) eens met de stelling dat het versterken van maatschappelijk draagvlak op gespannen voet staat met verzekeringsvoorwaarden en privégebruik. Ook deze uitkomst duidt op de noodzaak om openstelling op een verantwoorde manier te regelen om te voorkomen dat het einddoel: duurzaam behoud van de cultuur- en natuurwaarden, niet in gevaar komt door ruimere openstelling.

Vraag 21. Wat is volgens u de beste manier om burger en buitenplaats (meer) met elkaar te verbinden?

Vier eigenaren/beheerders noemden 'educatie'. Dit wordt gezien als een belangrijke manier om de noodzakelijke bekendheid met en van buitenplaatsen te vergroten. (Gedeeltelijke) openstelling werd ook genoemd evenals het organiseren van activiteiten, evenementen en open dagen. Ook hebben meerdere eigenaren het betrekken van vrijwilligers genoemd als een goede manier om burger en buitenplaats bij elkaar te brengen. Kusters adviseert om educatie en vrijwilligerswerk te stimuleren. De Provincie of een gemeente zouden bijvoorbeeld een kleine bedrag per vrijwilliger kunnen geven. In Nederland bestaat er al een netwerk voor vrijwilligers, maar dat zou ook lokaal kunnen worden georganiseerd door via de historische vereniging of de natuurvereniging vrijwilligers te werven die op de buitenplaats willen werken. Maar daar moet dan iets tegenover staan omdat het coördineren van vrijwilligerswerk kennis en tijd kost. En ook de vrijwilligers moeten af en toe worden bedankt, wat eveneens geld kost. Gelet op de enorme hoeveelheid werk die vrijwilligers voor de Engelse National Trust verzetten, lijkt hier met enig overheidsgeld veel bereikt te kunnen worden voor het behoud van de historische buitenplaatsen.

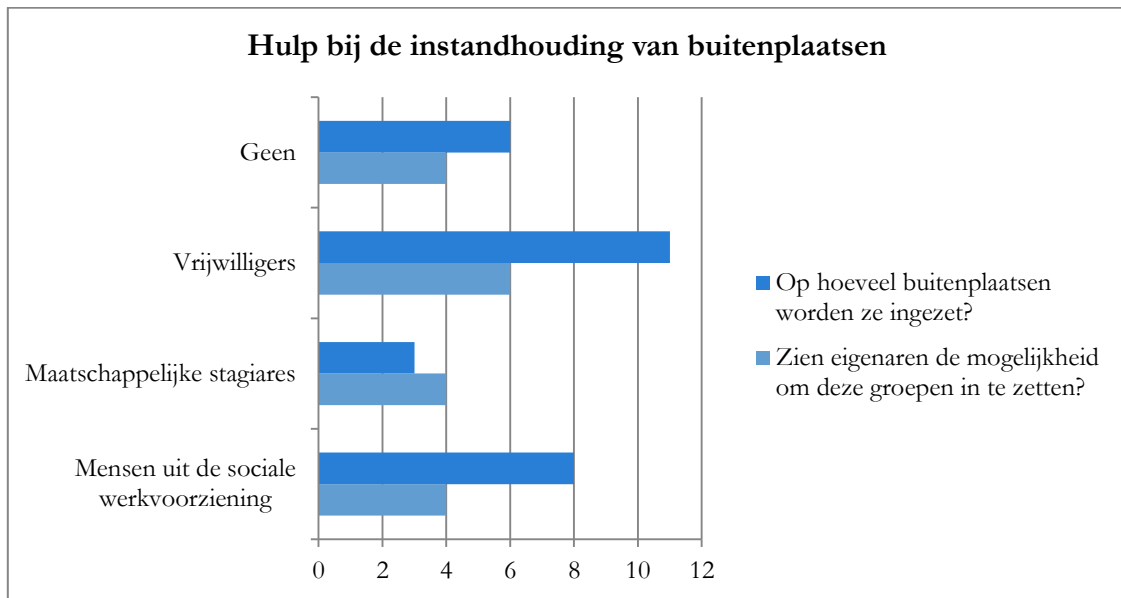
Vraag 21a. Welke activiteiten onderneemt u om het maatschappelijk draagvlak voor de instandhouding van uw buitenplaats te behouden of te versterken?

De antwoorden op deze vraag waren veelal hetzelfde als de antwoorden op de vorige vraag, waarschijnlijk omdat veel eigenaren al activiteiten ondernemen die ze als positief beschouwen omdat zij zien dat ze daardoor steun en waardering krijgen van de omwonenden. Dus veel eigenaren noemen ‘openstelling’ als één van de belangrijkste activiteiten om maatschappelijk draagvlak te behouden. Andere activiteiten zijn bijvoorbeeld het houden van kunstweken of kunstvoorstellingen, het laten gebruiken van huis en tuin als trouwlocatie, of voor buurtfeesten en andere dorpsactiviteiten. Verder worden veel buitenplaatsen gebruikt als vergaderruimtes voor culturele verenigingen. De eigenaren van Nederhoven hebben samengewerkt met de ANWB om ervoor te zorgen dat hun buitenplaats staat aangegeven op een kaart met wandel- en fietsroutes. Door die vermelding komen veel mensen naar de groene delen van het landgoed.

Vraag 21b. Wordt deze buitenplaats (deels) opengesteld voor het publiek?

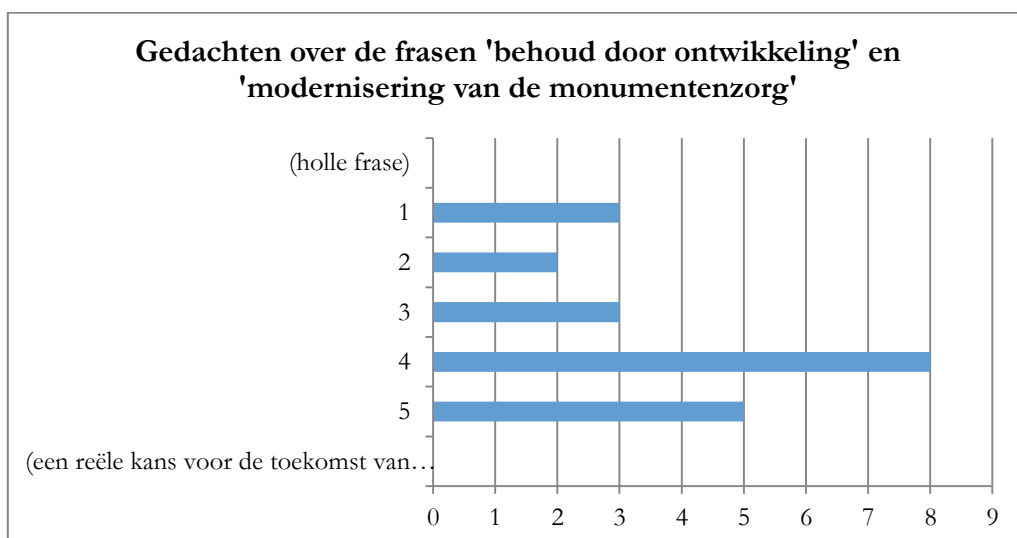
Van de buitenplaatsen die vertegenwoordigd zijn in de enquêtes, zijn er slechts twee die helemaal niet opengesteld zijn voor het publiek. Van de andere 21 zijn de meeste deels opengesteld, bijvoorbeeld alleen de tuin/groen, of wandel- en fietspaden volgens NSW regels (open elke dag van zonsopgang tot zonsondergang). Sommige zijn geheel opengesteld en andere stellen de binnenplein en het huis open op vrijwillige basis en op verzoek. Eén buitenplaats is een hotel, waardoor alles vrij toegankelijk is behalve de kamers, een andere is een bed & breakfast, dus wel toegankelijk maar niet vrij-toegankelijk. Heel veel buitenplaatsen doen mee aan de open monumentendagen waarbij ze één of twee dagen per jaar opengesteld zijn. Vaak is de openstelling van de groene elementen ruimer dan die van de rode elementen. Maar veel eigenaren zijn bereid om hun huizen open te stellen voor speciale gelegenheden zoals tentoonstellingen of concerten, voor vergaderingen, en soms ook voor schoolgroepen. Kasteel Wijlre met de tentoonstellingsruimte Hedge House stelt het koetshuis, de tuin, en het Hedge House gebouw twee maanden lang open. De tuin is echter ook in de zomer open voor het publiek.

Vraag 22 en 23.

De antwoorden op deze vraag laten zien dat met name vrijwilligers maar ook stagiaires en mensen uit de sociale werkvoorziening een belangrijke rol spelen. Ze laten ook zien dat hier nog een behoorlijk ongebruikt potentieel aanwezig is. De provincie zou hierin nog meer kunnen stimuleren en faciliteren. Opnieuw lijkt een bescheiden investering in geld een grote opbrengst te kunnen genereren. Positieve effecten zijn er overigens niet enkel voor de historische buitenplaatsen. Ook de vrijwilligers, maatschappelijke stagiaires, scholieren, studenten en mensen uit de sociale werkvoorziening kunnen sterk “profiteren” van het werken aan het behoud van cultuur- en natuurwaarden op buitenplaatsen. Het is – idealiter – gezond, gezellig en zinvol.

Vraag 24.

De respons laat een gemengd beeld zien, waarbij de groep eigenaren/gebruikers die dit als kans ziet groter is dan de groep die het een holle frase vindt. De antwoorden kunnen ook worden geïnterpreteerd als uitdrukking van de wens van veel eigenaren om meer ruimte te krijgen bij de zorg voor hun buitenplaats.

Vraag 24a. Waar denk u aan bij 'behoud door ontwikkeling'?

Veel respondenten denken hierbij aan meer soepelheid en creativiteit van de overheid, aan minder en soepeler regels en meer vrijheid voor de eigenaren om zodanig te kunnen herbestemmen dat de economische draagkracht van de buitenplaats wordt versterkt, aan hulp bij projectontwikkeling en exploitatie. Ook werd het opzetten van organisaties als Kultur & Schlösser en Culture and Castles genoemd. Sommige eigenaren denken bij 'behoud door ontwikkeling' aan een verschuiving in het beleid ten gunste van meer ontwikkeling, wat desnoods mag resulteren in iets minder behoud van de cultuur- en natuurwaarden. Lilian Kusters herinnerde er in dit kader terecht aan dat ook in het verleden ontwikkelingen in en rond de buitenplaatsen hebben plaatsgevonden en dat elke nieuwe generatie iets van zichzelf toevoegt aan het buiten. Vrijwel elke historische buitenplaats is het product van een lange ontwikkelingsgeschiedenis. Het volledig fixeren van de buitenplaats zoals die nu is in een wereld die voortdurend verandert, maakt behoud voor de eigenaar bijzonder kostbaar. Of meer publieke ondersteuning en/of meer ruimte om in de exploitatie met de tijd mee te kunnen gaan, lijkt daarom logisch.

Vraag 24b. Wat betekent de modernisering van de monumentenzorg in de praktijk voor u?

Veel respondenten hebben geen antwoord gegeven op deze vraag. Andere hebben 'niets' ingevuld of zeggen nog niks te hebben gemerkt. Andere eigenaren/beheerders hebben de indruk dat dit in de praktijk betekent dat de subsidiebudgetten kleiner zijn geworden. Volgens één respondent was er geen communicatie over de modernisering. Maar één antwoord gaf de indruk dat de frase 'modernisering van de monumentenzorg' bekend was: 'het betekent een integrale samenwerking op het gebied van rood, blauw, en groen'. De decentralisatie als onderdeel van MoMo wordt in de praktijk niet als positief ervaren, vooral vanwege een gebrek aan deskundigheid op gemeentelijk niveau. Een duidelijke conclusie uit deze antwoorden is dat de eigenaren en beheerders niet op de hoogte zijn van deze ontwikkeling in the monumentenzorg. Volgens Lilian Kusters, die onder andere in de projectgroep Modernisering Monumentenzorg bij de RCE zitting had, komt dit doordat er:

“...heel weinig is gedaan om dat ook echt bij burgers en bij gemeentes bekend te maken. Dat heeft het rijk echt laten liggen dat hele top-down systeem heeft helemaal niet goed zijn werk gedaan. Dus ik kan me voorstellen dat het voor eigenaren heel moeilijk te bepalen is, wat dat nou betekent. Omdat ik de theorie zo goed ken, weet ik wel wat het voor hen zou moeten betekenen in de praktijk, en dat is dat als er een wijzigingsplan is, cultuurhistorische waarden onderzocht moeten worden, of het nou een ruimtelijk plan is of een vergunning dat maakt niet uit, maar die waarden moeten in kaart worden gebracht, dat is verplicht gesteld in het Besluit op de ruimtelijke ordening (Bro) maar ook in de Wabo, en verder betekent het voor mensen dat er een stimuleringspot is voor herbestemmingen, dus als iemand in een traject zit om een buitenplaats te herbestemmen, zijn daar meer mogelijkheden, zowel in kennis als in geld, voor te krijgen Dus het zijn allemaal dingen die wel degelijk van invloed zijn op een eigenaar, maar waar ze zich door slechte communicatie gewoon niet bewust van zijn’.

Vraag 24c. Wat zijn de voor- en nadelen van een beschermde cultuurhistorische status en van beschermde natuurwaarden?

Door eigenaren en geïnterviewden werden de volgende voordelen genoemd: erkenning, bescherming, behoud, kans op subsidie en fiscale voordelen. Enkele eigenaren zagen voordelen noch nadelen in deze status. Als nadelen werden genoemd: de strikte regels en de soms te sterke nadruk op bescherming van cultuur- en natuurwaarden, die economische exploitatie kunnen bemoeilijken en het gevoel kunnen geven geen baas in eigen huis meer te zijn..

5.2 Vlaanderen

Zoals vermeld in de introductie zijn in Vlaanderen gespreken gevoerd met een select aantal eigenaren of beheerders van historische buitenplaatsen (zie Bijlage 3). Als leidraad bij deze gesprekken fungeerde de vragenlijst voor de eigenaren/gebruikers van historische buitenplaatsen in de Nederlandse provincie Limburg. De Belgische geïnterviewden konden daarbij meteen aangeven of de vragen ook voor de Vlaamse context relevant waren. Vooral vanwege het kleinere aantal personen, maar ook omdat niet alle vragen even relevant bleken, is ervoor gekozen om de resultaten niet in staafdiagrammen weer te geven maar om de antwoorden samen te vatten en in algemene bewoordingen te presenteren. Belangrijk hierbij is dat de resultaten bedoeld zijn om een algemeen beeld te schetsen van wat er leeft onder eigenaren van buitens in Vlaanderen. Om de anonimiteit van de geïnterviewden te respecteren is de herkomst van de informatie niet overal individueel vermeld.

Vraag 1. Behalve het Kasteel van Gaasbeek, een culturele instelling waarvan de gebouwen eigendom zijn van de Vlaamse Overheid, zijn alle onderzochte buitenplaatsen particulier bewoond of gebruikt als tweede woning/gastenverblijf. Hoewel deze buitenplaatsen allemaal tot op zekere hoogte multifunctioneel zijn, geeft het Kasteel van Heks hierbij de toon aan door de combinatie van drie hoofdfuncties: particuliere bewoning, privémuseum en diverse economische functies (landbouw-tuinbouw-bosbouw-toerisme).

Vraag 2. Buitenplaatsen zijn zelden integraal behouden en werden uit noodzaak en/of door een veranderende “tijdgeest” telkens aangepast. Vooral tijdens de negentiende eeuw waren deze veranderingen vaak ingrijpend. Zo hebben het Kasteel van Gaasbeek en de Commanderie van de Duitse Orde toen een behoorlijk romantische update gekregen. De tuin en het landschap rondom de buitenplaats is doorgaans nog drastischer veranderd dan de gebouwen. Vooral de opkomende verstedelijking en eigendomsverdelingen tijdens de twintigste eeuw hebben ervoor gezorgd dat de omgeving rondom de buitenplaats zelden integraal behouden kon blijven.

Vraag 3. Als het meest urgente probleem rond het behoud van buitenplaatsen komen de kosten uit de bus. Vooral het vinden van nieuwe economische dragers voor de commercieel weinig aantrekkelijke kastelen blijkt niet altijd eenvoudig. Ook extra kosten, zoals bijvoorbeeld de betaling van een conciërge of ander personeel, worden vaak door overheden vergeten. Een ander probleem is de scheiding van gebouw en groen door erfenissen en andere factoren, waarbij de cultuurhistorische eenheid tussen huis en tuin niet altijd door iedereen werd en wordt erkend.

Vraag 4. Onder de eigenaren en beheerders was er geen consensus te vinden over welke elementen (groen-rood-blauw) wat betreft kosten en regelgeving de grootste uitdaging zijn. Elke buitenplaats is anders. Het domein van circa 12 hectare van de Commanderie van de Duitse Orde kan hierbij moeilijk vergeleken worden met het domein van Heks dat ongeveer 350 hectare groot is. Zowel bij het beheer van het Kasteel van Heks als bij dat van Steenhuize-Wijnhuize wordt opgemerkt dat de groene elementen de grootste dagelijkse kosten met zich meebrengen terwijl de rode elementen eerder een grote investeringspost zijn. Niemand van de geïnterviewden ging hierbij dieper in op de blauwe elementen.

Vraag 5. De belangrijkste knelpunten in het beheer verschillen van buitenplaats tot buitenplaats. Voor Monumentenwacht Vlaanderen is het nijpend tekort aan gepaste expertise problematisch terwijl eigenaars de economische rendabiliteit van hun buitenplaats als het probleem voor de toekomst zien. Vooral lange periodes van leegstand als gevolg van een onverdeelde erfenis, komen een buitenplaats niet ten goede. Landelijk Vlaanderen pleit dan ook voor snelle aanpak

waarbij verdelingskwesties geen jaren blijven aanslepen. Zowel Eurimobel als het Kasteel van Gaasbeek zien een probleem in een verschillend beheer van gebouwen en van hun tuin/omgeving die historisch gezien altijd samen werden beheerd. Hierdoor is de publieksgerichte signalisatie en communicatie van een culturele instelling als het Kasteel van Gaasbeek totaal anders dan die van een behoudsgezinde museumtuin en park.

Vragen 6-7-8. De totale instandhoudingskosten per jaar van alle buitenplaatsen zijn nooit lager dan € 25.000 maar liggen in de meeste gevallen zelfs een stuk hoger dan € 50.000 per jaar. Voor de meeste eigenaars is het moeilijk deze kosten te verdelen over de groene, blauwe en rode elementen. Zoals reeds aangegeven – en anders dan volgens de Limburgse respondenten - liggen de jaarlijkse instandhoudingskosten voor groen hoger dan die van de andere elementen, waarbij rood van tijd tot tijd wel een grotere investering vereist. Graaf Ghislain d’Ursel voegde hieraan toe dat privé-beheer vaak goedkoper is dan publiek beheer omdat allerlei kosten zoals de aanwerving van een conservator, kunnen worden vermeden.

Vraag 9. De totale instandhoudingskosten van alle buitenplaatsen worden net als in Limburg voor meer dan 75% gedekt door de eigenaren zelf. In veel gevallen bedraagt hun bijdrage zelfs meer dan 90%. Het Kasteel van Steenhuize-Wijnhuize is niet als monument beschermd en geniet dus geen onderhoudspremies. In dit geval draait de eigenaar op voor alle kosten.

Vraag 10. De meerderheid van de eigenaren vindt de cultuurhistorische waarden het belangrijkste. Een enkele eigenaar geeft de natuurhistorische waarde aan en Monumentenwacht Vlaanderen heeft het ook nog over de landschappelijke waarden van buitenplaatsen, wat niet hetzelfde is als de natuurhistorische waarden. Graaf d’Ursel merkte op dat de economische waarde de “conditio sine qua non” is die alle andere waarden (familiaal-cultuurhistorisch-natuurhistorisch) mogelijk maakt.

Vragen 11-12-13. Tussen cultuurwaarden en natuurwaarden wordt er door de eigenaars zelden spanning ervaren. Een uitzondering hierop zijn de vaak tegenstrijdige regels tussen het *Natuurbeschermingsdecreet* (2003) en beschermd erfgoed. Zo verbiedt het *Natuurbeschermingsdecreet* het herplanten van een exoot, terwijl die binnen het monument of landschap beschermd is. Verschillende eigenaren en ook de Monumentenwacht Vlaanderen benadrukken dat er geen apart orgaan bestaat voor historisch groen in Vlaanderen, zoals Groene Monumentenwacht in Nederland. De verenigingen van eigenaren pleiten voor een duurzame exploitatie als hefboom voor het behoud van cultuur- en natuurwaarden. Luc Vanackere gaf hierbij wel aan dat er een verschil is tussen privé-buitenplaatsen en buitenplaatsen die veel bezoekers over de vloer krijgen,

zoals het Kasteel van Gaasbeek, waar een constante spanning heerst tussen behoud en publiek. Wat betreft het maatschappelijk draagvlak gaan eigenaars er mee akkoord dat hun buitenplaats een sociale functie moet vervullen maar dit moet volgens hen op initiatief van de eigenaar zelf gebeuren en moet door hem/haar vrij kunnen worden ingevuld. Duurzame exploitatie is voor hen een voorwaarde voor maatschappelijk draagvlak. Volgens Landelijk Vlaanderen kan een buitenplaats enkel duurzaam geëxploiteerd worden als de lasten van de eigenaar de genotswaarde niet overstijgen. De overheden hebben er volgens de verenigingen van eigenaren alle belang bij de lasten voor de privé-eigenaar zoveel mogelijk te beperken.

Vragen 14-19. Voor alle eigenaren en beheerders is het vanzelfsprekend dat de overheid een belangrijke rol speelt bij het behoud en beheer van historische buitenplaatsen. Door de inmenging van verschillende overheden (Belgische Staat, Vlaamse Overheid, Provincie en gemeente) zijn de huidige regelgeving en beleid vaak onduidelijk voor de beheerder, een klacht die ook in Nederland werd geuit. Volgens Pablo Janssen van Eurimobiel, gespecialiseerd in de verkoop van kastelen, moet er synergie zijn tussen eigenaar en overheid zonder al te veel inmenging. In plaats van zich over details te buigen zoals bijvoorbeeld de juiste restauratie van elk interieuronderdeel, zouden de overheden zich meer moeten bekommeren om de omgeving van de monumenten, in samenspraak met de stedenbouwkundige instanties, om de laatste stukken ongerept cultuurlandschap voor de volgende generaties te bewaren. Volgens Janssen ligt er te veel nadruk op het object waardoor het geheel vaak uit het oog wordt verloren. Ook in Nederland wordt een integrale beleidsbenadering van de buitenplaats als complex in haar omgeving als gewenst gezien.

Zowat alle eigenaren en ook de hun verenigingen pleiten voor meer maatwerk waarbij per buitenplaats kan worden gekeken naar de specifieke problemen en mogelijke oplossingen. Dit vereist een flexibelere omgang met de bestaande regelgeving. Een architect of een andere specialist die het monument naar waarde kan schatten, kan hierbij optreden als tussenpersoon tussen eigenaar en overheid. De regelgeving zou ook kunnen worden verbeterd met de erfgoedwaarde van de buitenplaats in het achterhoofd. Idealiter zou de onroerende voorheffing kunnen worden versoepeld voor monumenten en beschermde landschappen. Het huidige systeem van onderhoudspremies wordt door alle partijen als een succes ervaren maar kan hier en daar nog bijgestuurd worden. Zo houdt het vaste onderhoudspremie-plafond van € 30.000 per jaar geen rekening met de verschillende grootte van de monumenten. Monumentenwacht Vlaanderen suggereert dat een “meerjarenenveloppe” efficiënter zou zijn dan de huidige jaarlijkse aanvragen waar eigenaars veel geduld voor nodig moeten hebben. Om het huidige

monumentenbestand niet in gevaar te brengen is er volgens de meesten nood aan meer prioritering waarbij top-objecten, van allerlei verschillende erfgoed-categorieën, meer aandacht verdienen dan andere. Monumentenwacht Vlaanderen wijst erop dat er momenteel minder wordt beschermd maar dat sinds kort ook gebouwen die voorkomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed en die niet als monument of landschap zijn beschermd, toch van afbraak kunnen worden gevrijwaard.

Vragen 20-23. Hoewel er in Vlaanderen een zeker maatschappelijk draagvlak is voor erfgoed, is er volgens de meeste eigenaren geen draagvlak meer voor historische buitenplaatsen en is er vooral te weinig interesse bij de jongere generaties. Een onvoorwaardelijke openstelling van de rode en groene elementen kan voor de meeste eigenaars niet omdat hierdoor aan privacy wordt ingeboet en dit ook bijkomende kosten en lasten met zich meebrengt. Binnen het beheerplan van een buitenplaats moet de burger een zekere plaats krijgen, maar volgens de verenigingen is het aan de eigenaar om de voorwaarden hiervan te bepalen. Aangezien zij voor meer dan 75% van de kosten instaan, hanteert men volgens hen het best het principe van “wie betaalt bepaalt”. De verenigingen van eigenaren zijn er voorstander van om de buitenplaats een plaats in de gemeenschap te geven door het organiseren van betalende evenementen, waardoor niet alleen de openstelling gefinancierd kan worden, maar waardoor ook bezoekers die geen respect voor de buitenplaats tonen, kunnen worden geweerd. Een voorbeeld van zo’n betalend “micro-evenement” is het *Festival of rare plants, roses & kitchen gardens* dat jaarlijks op het Kasteel van Heks wordt georganiseerd. Op sommige buitenplaatsen worden vrijwilligers, stagiaires en mensen uit de sociale werkvoorziening ingezet maar dit ziet me echter eerder als een sympathiek gebaar dan als een kostenbesparende maatregel.

Vraag 24. Zowel eigenaren, hun belangenverenigingen als de Monumentenwacht Vlaanderen staan kritisch ten opzichte van “behoud door ontwikkeling”. Historische buitenplaatsen zijn volgens hen het meest gediend met een zachte exploitatie. Net als in Nederland en in Nederland wordt het cultuurhistorisch belang onderstreept van buitenplaatsen die nog steeds hun originele, familiale woonfunctie hebben behouden. Enkel indien er geen enkel ander alternatief is, kan men “behoud door ontwikkeling” ter sprake brengen. Veel eigenaars zetten zich ook voortdurend in om de versterking van hun historische omgeving (windmolens, torengebouwen, industrie, etc.) te beperken.

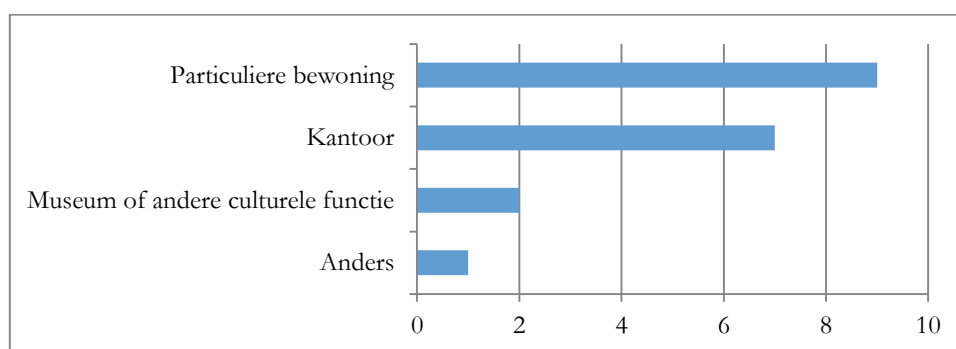
5.3 Noordrijn-Westfalen

De enquêtes die in Noordrijn-Westfalen zijn gebruikt, waren grotendeels gelijk aan die voor Limburg. Omdat er geen adreslijsten beschikbaar waren is er via het internet naar historische huizen met erf gezocht en is hieruit een selectie gemaakt van typische ‘buitens’ in het grensgebied. Deze selectie omvat waterkastelen, fabrikantenvilla's en kastelen uit verschillende eeuwen. Het gebruik is vaak veranderd, van abdij naar vorstelijke residentie, van boerderij naar fabrikantenvilla, van romeinse ruïne naar kasteel, van middeleeuws mottekasteel naar barok waterkasteel – de mogelijkheden zijn bijna onbeperkt. Hetzelfde geldt voor de tuinen en parken, zij het dat die vaak nog veel recenter zijn veranderd. Tijdens de interviews met eigenaren werd meestal opgemerkt dat het park of de tuin in hun kindertijd er heel anders eruit zag dan nu. Vooral de Tweede Wereldoorlog, toen de frontlijn maanden in het grensgebied lag, veranderingen van leefomstandigheden en de toegenomen personeelskosten hebben hun sporen achtergelaten.

Er werden 30 enquêteformulieren verstuurd waarvan er twaalf zijn beantwoord. Met zes eigenaren is een aanvullend gesprek gevoerd. Verder werd contact opgenomen met beleidsmedewerkers en beheerders van groene monumenten. Zij konden met hun vakkennis en grote professionele ervaring het beeld uit de gesprekken met eigenaren completeren, wat hielp bij de analyse van de situatie in het Rijnland. In dit kader verdienen de volgende personen een vermelding: Petra Engelen en Dr. Kerstin Walter van het Referaat voor Gartendenkmalpflege van de LVR, Almuth Spelberg van het ‘Amt für Grünflächen’ van de stad Krefeld en commissaris voor de werkgemeenschap historische tuinen van de “DGGL”, de ‘Deutsche Gesellschaft für Gartenkunst und Landschaftskultur e.V’ en Jens Spanjer, directeur van de Stichting Schloss Dyck, ‘Zentrum für Gartenkunst und Landschaftskultur’ en lid van de raad van bestuur van het ‘European Garden Heritage Network’.

5.3.1 Analyse antwoorden enquête

Vraag 1. Waarvoor wordt deze buitenplaats gebruikt?

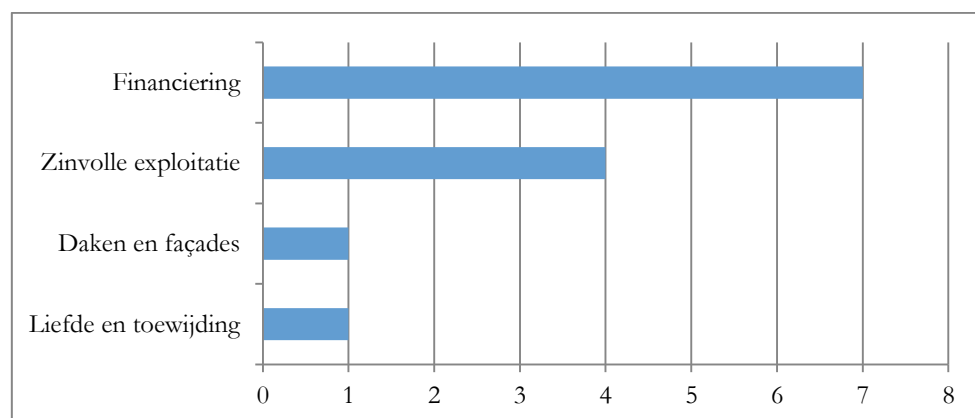
Uit de steekproef blijkt dat particuliere bewoning de hoofdfunctie van de meeste huizen lijkt te zijn. Zeven van de negen particuliere eigenaren gebruikten hun huis tevens als kantoor. Twee huizen worden alleen als kantoor of werkplaats gebruikt, één als restaurant bij een golfclub, één als bejaardenhuis en de twaalfde als eventlocatie. Daarnaast worden de parken van twee buitens nog gebruikt als beeldentuin.

De in vergelijking met Limburg belangrijkere functie als particulier woonhuis (plus kantoor), is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat de meeste huizen al meerdere generaties - zo niet eeuwen- familiebezit zijn, waardoor de plicht om het voor de familie als woonhuis te behouden sterk wordt gevoeld. Om financiële redenen worden de voor- of zijgebouwen van het huis of op het landgoed aanwezige boerderijen soms verhuurd als woonhuis of kantoor. Anders denken de meeste particulieren hun buiten niet te kunnen behouden.

Vraag 2. Is de buitenplaats voor wat betreft groene, blauwe of rode elementen integraal behouden of hebben er in het verleden ingrijpende wijzigingen/aanpassingen plaatsgevonden?

Volgens de antwoorden van de eigenaren is ongeveer de helft van alle buitens compleet behouden. De niet-compleet behouden objecten hebben vooral te lijden gehad van het oorlogsgeweld in 1944/45. Vanuit het perspectief van de monumentenzorg is de perceptie van de eigenaren iets te rooskleurig. Meestal hebben veranderingen in gebruik plaatsgevonden en hiermee ook veranderingen van het complex als geheel, zoals bijvoorbeeld het verdwijnen van het landbouwbedrijf, het verbouwen van schuren en bijgebouwen tot huurwoningen, of het verkopen van akkerland. Mogelijk zijn sommige eigenaren zich nu niet meer bewust van dergelijke veranderingen in het verleden, of zien zij die niet als wezenlijke veranderingen.

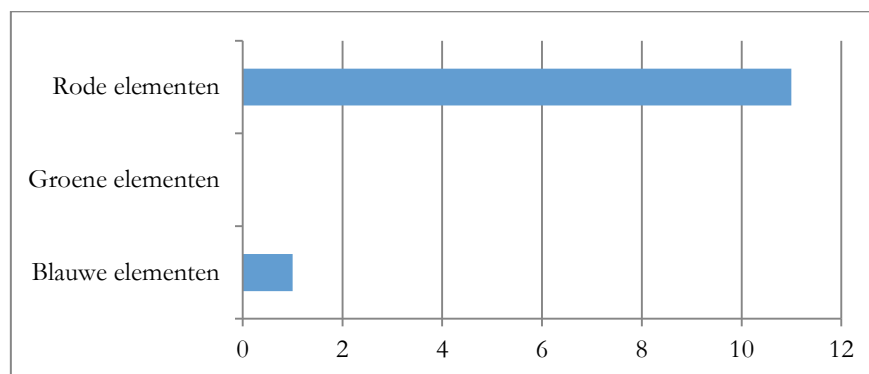
Vraag 3. Wat is naar uw oordeel het grootste of meest urgente probleem rond behoud van buitenplaatsen?

Ook in het Rijnland wordt de financiering van lopend onderhoud en reparaties het grootste probleem gevonden. Een op de drie respondenten vindt het moeilijk om het buiten zinvol te exploiteren omdat monumentenzorg en andere instellingen tegenstrijdige regels hanteren en/of veranderingen die nodig zijn voor herbestemming, niet goedkeuren.

Volgens Petra Engelen van de LVR is het grootste probleem inderdaad van financiële aard. Daarnaast ziet zij ook het oude bomenbestand als probleem. De middenlaag van bomen met een leeftijd van 60-70 jaar ontbreekt door de jaren 40 van de vorige eeuw toen de mensen belangrijkere problemen hadden dan nieuwe bomen voor de toekomst te kweken. Almuth Spelberg ziet naast de financiële problematiek ook een gebrek aan deskundigheid bij eigenaren en zelfs bij professionele hoveniers als het om historische tuinen, beplantingsvormen en plantensoorten gaat. Dit punt werd eveneens gemaakt door Jens Spanjer. Ook de continuïteit van het onderhoud van het groen is een punt van zorg, opnieuw vanwege de hoge kosten.

Vraag 4. Waar ligt op grond van uw ervaring wat betreft kosten en regelgeving de grootste uitdaging voor het behoud?

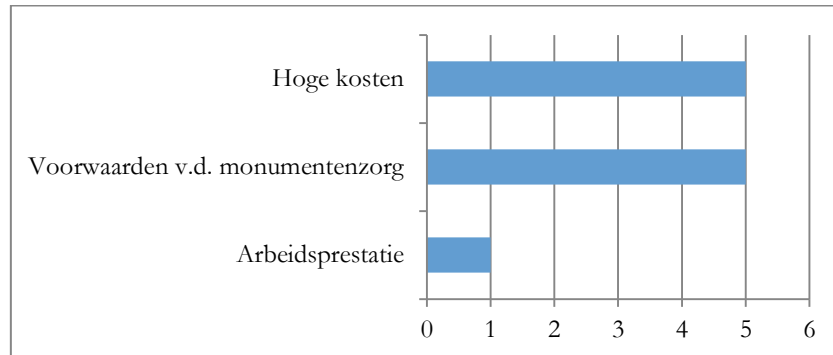

Bij deze vraag noemden alle eigenaren op één uitzondering na, de gebouwen. De enige uitzondering betreft een eigenaar met verschillende grote visvijvers in haar park. In de oorlog waren bovendien veel bommen en granaten in de waterpartijen terechtgekomen en na de oorlog werden de vijvers lang slecht of niet onderhouden.

Het duidelijke antwoord – gebouwen – is niet verrassend. De gebouwen krijgen meer aandacht omdat men er zelf woont, soms aanvullende inkomsten opleveren en een strengere regelgeving kennen. De parken en groene elementen zijn niet of weinig economisch en genereren vooral kosten voor de eigenaar, vooral als deze het park in een representatieve staat wil brengen en houden. Daarom wordt meestal alleen het meest noodzakelijke gedaan om het park te bewaren. De financiële lasten zijn voor de meeste eigenaren het grootste probleem, waarbij ze bij de instandhouding van de gebouwen vaak al hun financiële grenzen bereiken. Dit is ook de mening

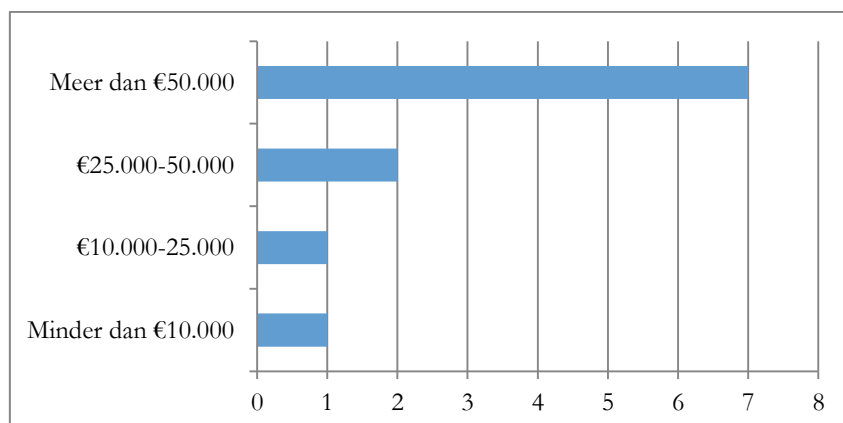
van de geraadpleegde experts. Op Schloss Dyck zijn de kosten van het lopend onderhoud van de tuin voor de stichting weliswaar hoger dan voor het kasteel, maar als men de subsidies voor de restauratie niet meerekent, is zelfs daar met een goed onderhouden park van 70 hectare, het gebouw toch duurder.

Vraag 5. Wat zijn naar uw oordeel de belangrijkste knelpunten in het beheer van buitenplaatsen, zowel op korte, middellange als lange termijn?

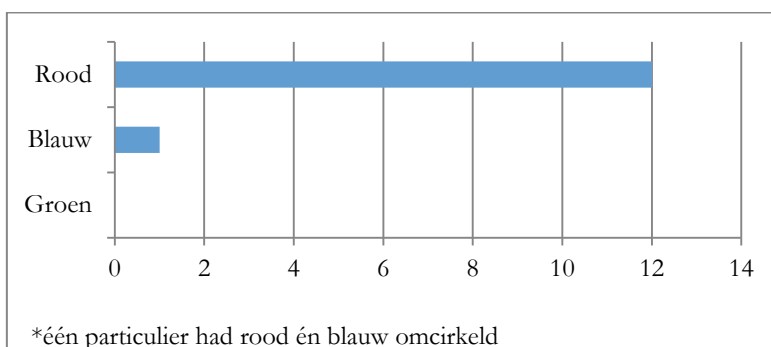
De antwoorden op deze vraag leverden een inmiddels herkenbaar beeld op: hoge kosten en te veel voorwaarden van de zijde van de monumentenzorg. Verder werden nog het hoge energieverbruik van oude gebouwen, de verzekeringsvoorwaarden voor parken en de bewerkelijkheid van het buiten genoemd. Tijdens de gesprekken met de eigenaren werd duidelijk dat de eigen inzet meestal meer dan 40 uur per week bedraagt, wat moeilijker vol te houden is naarmate men ouder wordt. Interessant in dit kader is de observatie dat particuliere eigenaren normaliter tot aan hun overlijden in hun huis wonen en dat het buiten dan pas naar de volgende generatie gaat. Hierdoor zijn er vaak een of twee decennia waarin het werk aan huis en tuin bijna stil ligt, wat soms resulteert in grote reparaties voor de volgende generatie. Dit levert op middellange of lange termijn meer kosten op en vergroot het risico van onherstelbare schade.

Vraag 6. Wat zijn de totale instandhoudingskosten van deze buitenplaats gemiddeld per jaar?

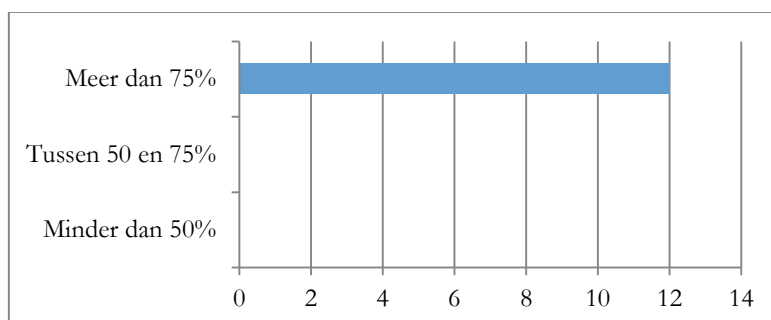
Opnieuw een duidelijk beeld dat aansluit bij de situatie in Vlaanderen en Nederland. De grote meerderheid van de eigenaren is meer dan € 50.000 per jaar kwijt aan onderhoudskosten.

Vraag 7 en 8. Is het mogelijk deze kosten uit te splitsen over de groene, blauwe of rode elementen, en zo ja, welk element kent de hoogste gemiddelde jaarlijkse instandhoudingskosten?

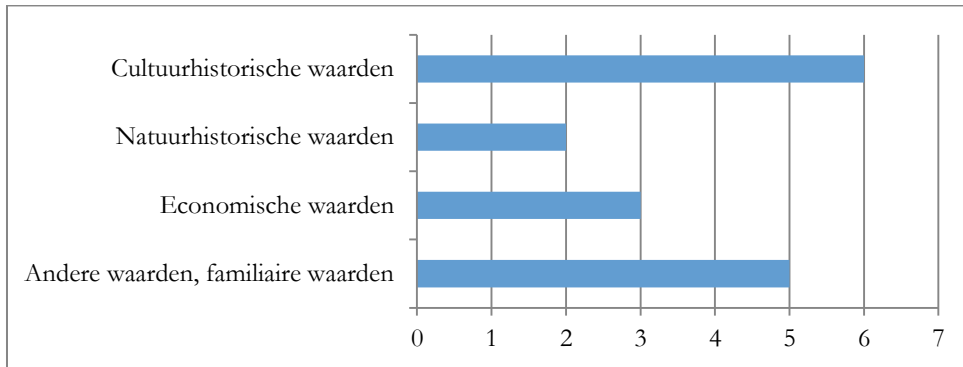
De gebouwen zijn volgens de eigenaren de grootste kostenpost. Eerder werd hiervoor als mogelijkheid verklaring gegeven dat meestal alleen de gebouwen geëxploiteerd en gebruikt worden en dat de groene elementen niet genoeg inkomsten opleveren om er meer in te investeren. Volgens Petra Engelen bestaat er overigens nog geen wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat de kostenverdeling er op lange termijn inderdaad zo uit ziet (onderhoud rood duurder dan groen). Jens Spanjer en Petra Engelen vermoeden onafhankelijk van elkaar dat het verschil met Nederland bij deze vragen te maken heeft met de volgens hen grotere liefde voor tuinen en parken in Nederland. Als de particulieren in Duitsland voldoende budget zouden hebben om hun parken daadwerkelijk regelmatig en vakkundig te laten onderhouden, dan zou de kostenverdeling er wellicht anders uitzien. Volgens de experts zijn veel groene elementen verwilderd of maar gedeeltelijk in goede staat, een situatie die ongunstig afsteekt bij die in Limburg (rapportages Groene Monumentenwacht). Men steekt tegenwoordig vooral veel eigen tijd en werkracht in het onderhoud van het groen om geen dure, professionele hulp te hoeven inhuren.

Vraag 9. Welk deel van de totale instandhoudingskosten wordt gefinancierd met private middelen?

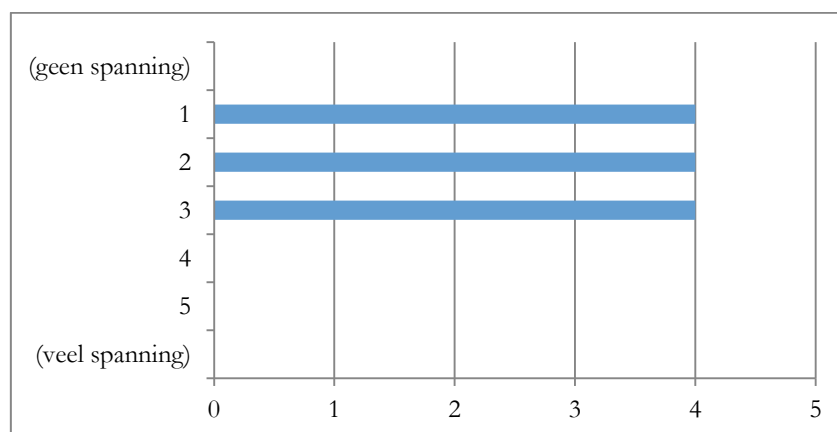
Nog sterker dan in Nederland en Vlaanderen is de eigenaar ook degene die vrijwel alle kosten zelf financiert. Deze kosten kunnen niet (volledig) worden gedekt door inkomsten uit verhuur of uit het landbouwbedrijf.

Vraag 10. Welke waarden van de buitenplaats zijn voor u het belangrijkste?

Cultuur- en familiewaarden worden het belangrijkste gevonden in onze steekproef. De vaak nauw verweven geschiedenis van huis en familie is emotioneel erg belangrijk. Juist deze waarde vertaalt zich in een sterk gevoelde plicht om het huis voor volgende generaties te bewaren. De emotionele band met het buiten verklaart ook waarom men hulp, steun en interesse verwacht van de overheid. Een van de particuliere eigenaren gaf aan dat liefde en toewijding voor het historisch erfgoed een vereiste is om een historisch buiten te kunnen behouden.

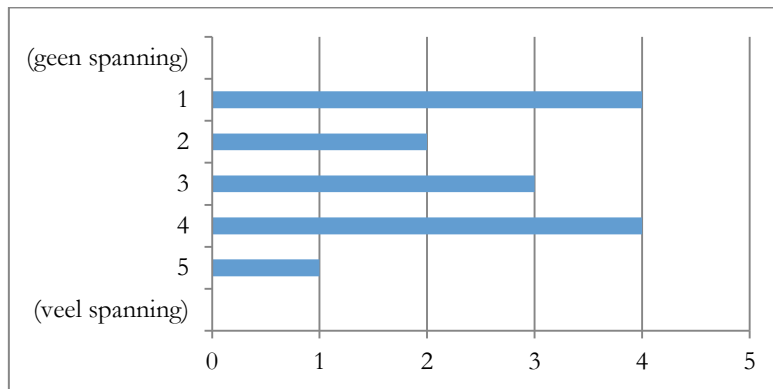
Vraag 11. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u vindt dat duurzaam behoud van cultuurwaarden en duurzaam behoud van natuurwaarden op gespannen voet met elkaar staan?

De meeste eigenaren ervaren geen of weinig spanning. Almuth Spelberg ziet echter de casus natuurbescherming versus de groene monumentenzorg als een van de meest voorkomende conflictthema's. Een restauratie van de tuin moet niet schadelijk zijn voor het ecosysteem of de

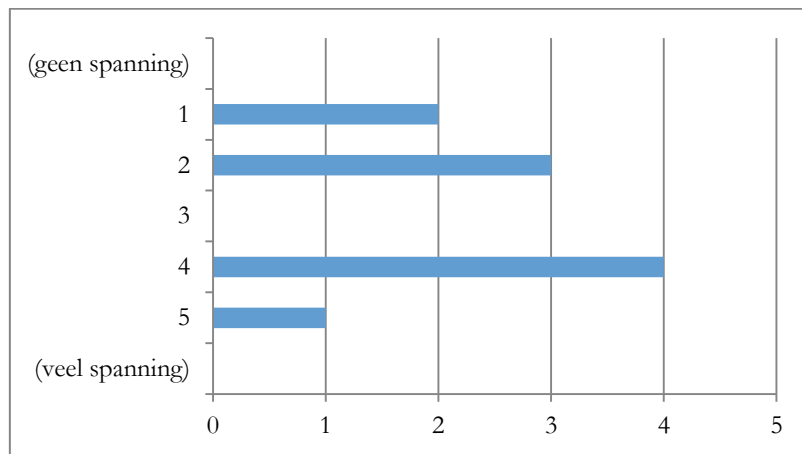
fauna, wat echter vaak het geval is omdat er nieuwe ecologische niches zijn ontstaan en/of zeldzame planten en dieren voorkomen op het buiten.

Vraag 12. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u spanning ervaart tussen het behoud van cultuur- en natuurwaarden enerzijds en het voeren van een duurzame exploitatie anderzijds?

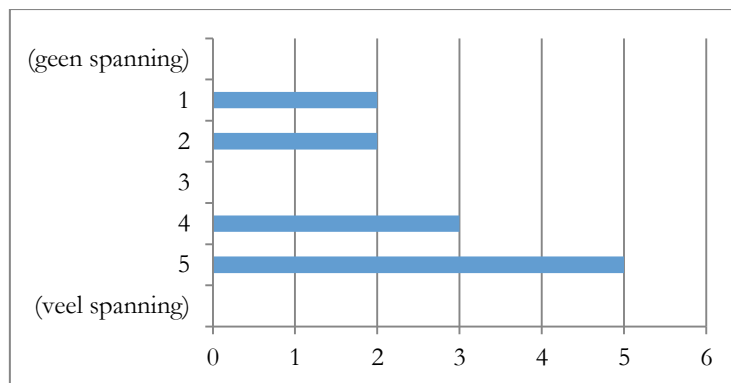
De meningen over dit thema blijken verdeeld. Misschien heeft deze verdeeldheid te maken met het verschillende karakter en dus de verschillende exploitatiemogelijkheden van de buitens. Almuth Spelberg ziet wel spanningen of een gevaar voor de groene elementen als deze ondoelmatig gebruikt worden, vooral als er te veel evenementen in de tuinen plaatsvinden en daardoor het historische plantenbestand vernield wordt. Dit geldt ook voor het gazon als dat nog een historische samenstelling van verschillende oude grassoorten heeft. Het gebruik van een tuin of park moet volgens haar in overeenstemming zijn met de oorspronkelijke bedoeling. Jens Spanjer is een andere mening toegedaan. De historische tuinen van Schloss Dyck worden voor allerlei evenementen gebruikt die niet per se de tuin of het park van het kasteel als thema hebben. Er wordt echter binnen het evenement geprobeerd om meer informatie over de tuin te geven en nieuwe doelgroepen aan te spreken. Jens Spanjer ziet het gebruik en de exploitatie van de tuinen als een middel tot een doel. De evenementen en de entreegelden leveren de financiële middelen op om het park met zijn tuinen te behouden.

Vraag 13. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u spanning ervaart tussen het voeren van een duurzame exploitatie enerzijds en het instandhouden van maatschappelijk draagvlak bij het publiek?

Opnieuw een gemengd beeld. De ervaren spanning verbaast niet als men bedenkt dat bijna alle onderzochte historische buitens als privé-woonhuis worden gebruikt. Privacy en openstelling voor het publiek leveren een zekere spanning op. Sommige eigenaren klaagden ook over een gebrek aan respect voor de historische waarden. Ze noemden hierbij vandalisme, afval in de tuinen en diefstal. Anderzijds werd in positieve zin opgemerkt dat er een grote interesse voor de geschiedenis van huis en park bestaat bij het publiek.

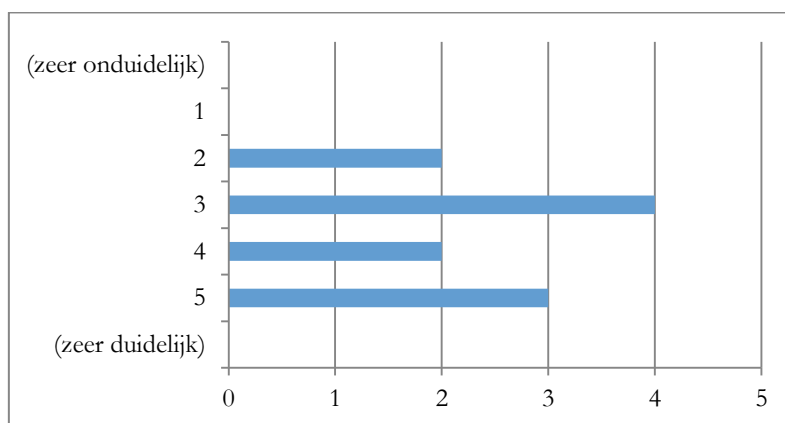
Vraag 13a. Dezelfde vraag maar dan maatschappelijk in de betekenis van de overheid.

Hier is de spanning sterker, vooral door de beperkingen voortkomend uit regelgeving vanuit de monumentenzorg. In navolging van ‘onbekend is onbemind’ geldt ook ‘ongebruikt is onbeschermd’. Als een monument niet gebruikt kan worden, bestaat er ook voor particulieren minder reden om het goed te beschermen, waardoor het buiten langzaam maar zeker zal vervallen. Dit leidt tot een van de grote conflicten in de monumentenzorg. De eigenaren willen de objecten graag een herbestemming geven, veranderen of moderniseren om het te kunnen

gebruiken en het economisch te exploiteren, terwijl de monumentenzorg de objecten het liefst in de originele staat wil houden.

Vraag 14. Is voor u voldoende duidelijk wat de taken en rollen van de verschillende overheden, diensten, fondsen etc. zijn in relatie tot historische buitenplaatsen?

De steekproef suggereert dat de duidelijkheid over rollen en taken in Duitsland groter is dan in Nederland, maar dat desondanks ook in Duitsland ruimte voor verbetering bestaat.

Vraag 15. Wat wordt verwacht van de gemeentelijke en provinciale overheden en wat mogen die overheden verwachten van eigenaren/beheerders?

Deze vraag was voor sommige particulieren de gelegenheid om hun frustratie te uiten. Samengevat verwachten de eigenaren meer interesse, competentie, coöperatie en begrip voor hun situatie en problemen. Ze willen meer en vakkundiger advies, financiële steun en vooral snelle probleemoplossingen en een pragmatischer aanpak. Dit wordt herhaald bij de volgende twee vragen. Als tegenprestatie bieden enkele particulieren aan om hun huis of parken vaker (gedeeltelijk) voor het publiek open te stellen, plus hun engagement bij het beheren en behouden van het monument. (24) (26) (27).

Vraag 16. Waar zijn minder en waar meer richtlijnen of regels van de overheden gewenst?

De meeste particulieren antwoordden op deze vraag dat zij graag minder regels en richtlijnen zouden hebben, in het bijzonder als het om veranderingen gaat met een economische betekenis zoals modernisering om energie te besparen, de herbestemming van gebouwen of van het landschap.

Vraag 17. Wat zouden de overheden kunnen doen, veranderen, of nalaten om bij te dragen aan het behoud van buitenplaatsen?

Men vraagt meer financiële steun, meer en beter advies, minder bureaucratie en een pragmatische, oplossingsgerichte aanpak van problemen rond modernisering en herbestemming. Bij vraag 19a wordt hierop nader ingegaan.

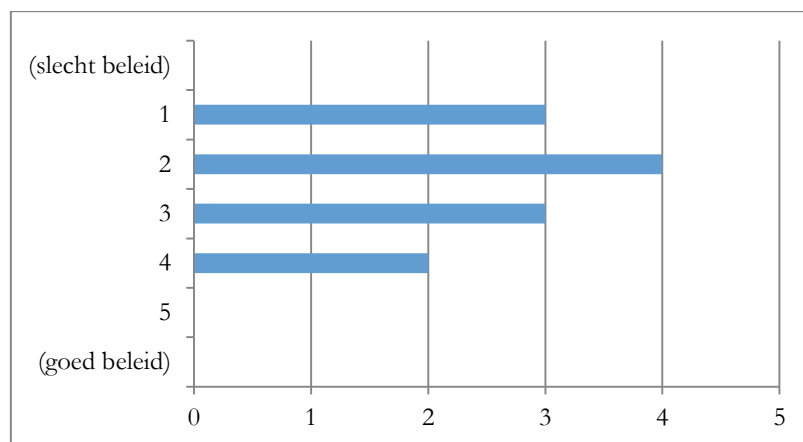
Vraag 17a. Waar zijn regels en regelingen met elkaar in tegenspraak?

Acht particulieren hadden op deze vraag geen antwoord, de anderen noemden tegenstrijdigheden tussen richtlijnen van de monumentenzorg en regels voor vermindering van het energieverbruik ('mitigatie') en tussen monumentenzorg en richtlijnen voor brand- en werkbeveiliging. Isoleren zou niet alleen het originele materiaal aantasten, maar kan ook het hele gebouw schade toebrengen als de luchtvochtigheid verandert. Een andere tegenstrijdigheid is dat de belastingdienst positieve inkomsten uit de exploitatie verwacht, wat bij een monument vaak niet haalbaar is.

Vraag 18. Zijn in het provinciaal beleid met betrekking tot buitenplaatsen scherpere selectie en prioritering gewenst?

Tien particulieren vonden de criteria voor selectie voldoende, één particulier was van mening dat ruïnes niet onder de bescherming van de monumentenwet moeten vallen, terwijl een andere particulier meer gebouwen wil beschermen om oude dorpsgezichten te behouden.

Vraag 19. Wat is uw oordeel over het rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid (instandhouding, natuurbeleid, planologische kaders) ten aanzien van buitenplaatsen?

In Noordrijn-Westfalen is de monumentenzorg iets anders gestructureerd, daarom werd de vraag iets anders geformuleerd. De antwoorden waren redelijk gelijk verdeeld zij het dat niemand een 5 gaf. Ook in Duitsland is het algemene oordeel dus niet echt positief.

Vraag 19a. Welke aanbevelingen zou u hierover willen doen?

De meeste aanbevelingen gaan in de richting van meer en verbeterde service vanuit enkele instellingen. Competenties moeten worden samengevoegd en er moet sneller advies worden gegeven. Bouwkundige veranderingen kunnen alleen plaatsvinden in overleg met de LVR-referent voor het betreffende gebied en met de medewerker van de betreffende gemeente. Dit kost tijd en gaat soms ten koste van de service. Een deel van de eigenaren heeft het gevoel alleen te staan met hun zorgen en problemen en voelt de bureaucratie als een zware last. Men adviseert om meer deskundigheid te 'organiseren'. In kleinere gemeentes is de gemeentelijke monumentenzorg vaak slechts een onderdeel van een andere afdeling en heeft de verantwoordelijke voor de monumentenzorg geen opleiding op het gebied van de monumentenzorg gevolgd. Duidelijker structuren en meer transparantie van de besluitvorming worden ook gewenst. Twee particulieren raadden aan om de monumentenzorg boven de natuurbescherming en 'mitigatie' te stellen. De Duitse eigenaren willen net als die in Nederland en België vooral betere en pragmatische adviezen afgestemd op de belangen, behoeftes en financiële mogelijkheden van de eigenaren.

Van de professionals kwamen ook aanbevelingen voor verbeteringen: meer vakmensen en/of bijscholing op gemeentelijk niveau of een andere structuur voor kleinere gemeentes om vakkundiger personeel te kunnen inzetten.

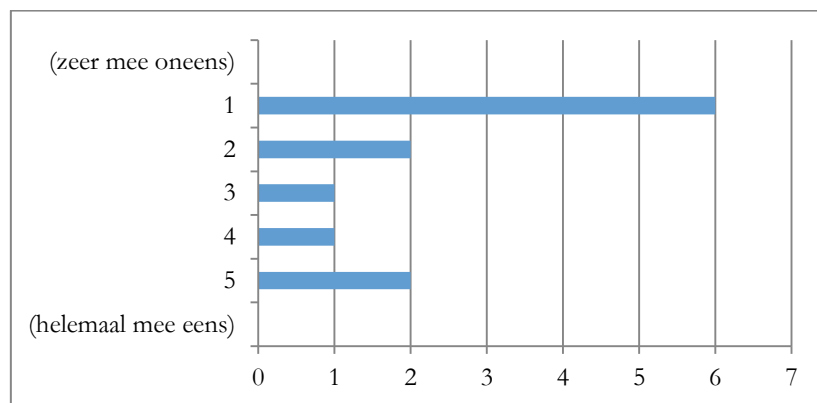
*Vraag 20. Hieronder staan enkele stellingen met betrekking tot **het maatschappelijk draagvlak** voor het behoud van historische buitenplaatsen. Kunt u op een 5-punts schaal (1 = zeer me oneens, 5 = helemaal mee eens) aangeven in hoeverre u het eens bent met de stellingen?*

Vraag 20a. Het maatschappelijk draagvlak voor het behoud van historische buitenplaatsen is voldoende.

Alle particulieren waren van mening dat het maatschappelijk draagvlak versterkt moet worden. Ook volgens de professionals Petra Engelen, Jens Spanjer en Almuth Spelberg moet het maatschappelijk draagvlak versterkt worden door onder andere evenementen en publieksactiviteiten. Projecten als de 'offene Gartenpforte' waar particulieren hun tuinen en parken voor het publiek openstellen, een toeristisch aanbod van tuinreizen, educatieve programma's, marketing en evenementen in historische tuinen worden door de verschillende

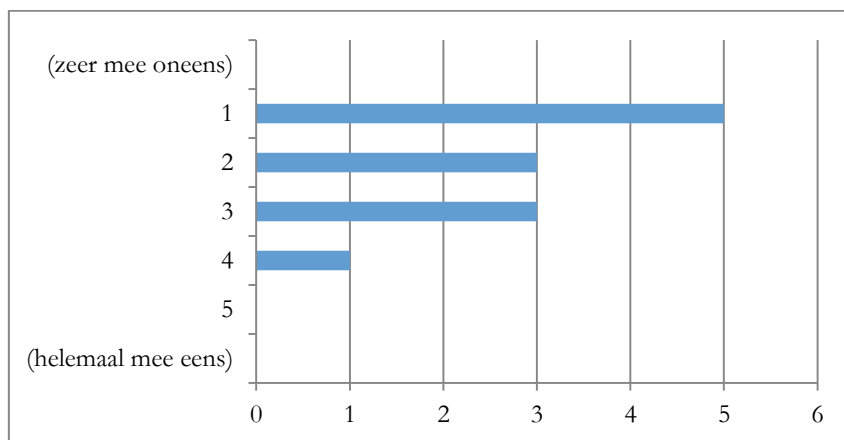
instellingen gesteund en bevorderd. De interesse voor tuinen en hun geschiedenis groeit volgens Engelen en Spelberg. Alle evenementen en activiteiten rond het thema groene monumentenzorg zijn goed bezocht. Jens Spanjer probeert met zijn evenementen de bezoekers voor het park enthousiast te maken en deze onbewust iets te leren over het park, de geschiedenis of zeldzame planten. Het succes van deze evenementen en de stijgende bezoekersaantallen (van 31.000 in 2001 tot 200.000 in 2011) lijken zijn gelijk te bewijzen (28). Aan de andere kant heeft hij echter het gevoel dat veel mensen niet veel van groene monumentenzorg weten en niet echt begrijpen waarom men historische tuinen moet beschermen.

Vraag 20b. Openstelling van de groene elementen van buitenplaatsen is een redelijke voorwaarde voor het verkrijgen van publieke middelen voor de instandhouding.

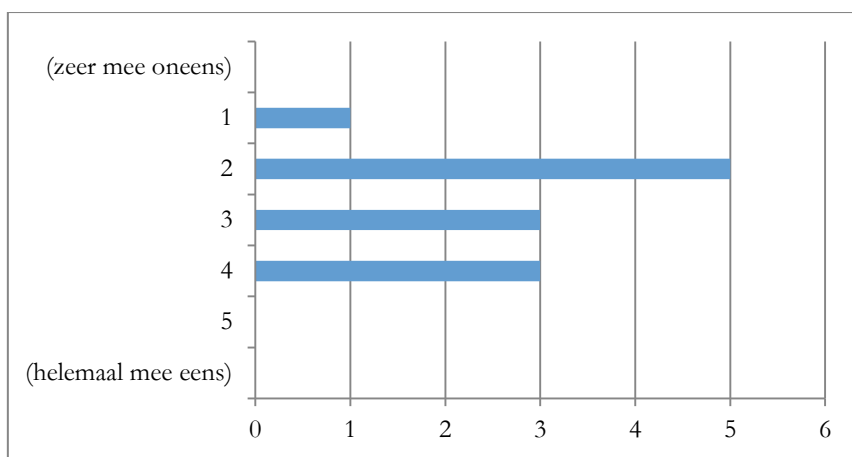
Zowel Almuth Spelberg als ook Jens Spanjer ondersteunen deze stelling, met de mogelijkheid voor particulieren om de toegang tijdelijk of plaatselijk te beperken met het oog op hun privacy. Spelberg erkent daarbij dat een gesloten park beter beschermd kan zijn. Spanjer vindt het legitiem dat de particulieren entree heffen als zij hun parken openen. Veel eigenaren willen volgens Petra Engelen graag hun park meer voor het publiek openstellen, maar de plicht tot 'Verkehrssicherung', het verplichte verwijderen van bronnen van gevaar, is voor particulieren te duur en te veel werk.

Vraag 20c. Openstelling van de rode elementen van buitenplaatsen is een redelijke voorwaarde voor het verkrijgen van publieke middelen voor de instandhouding.

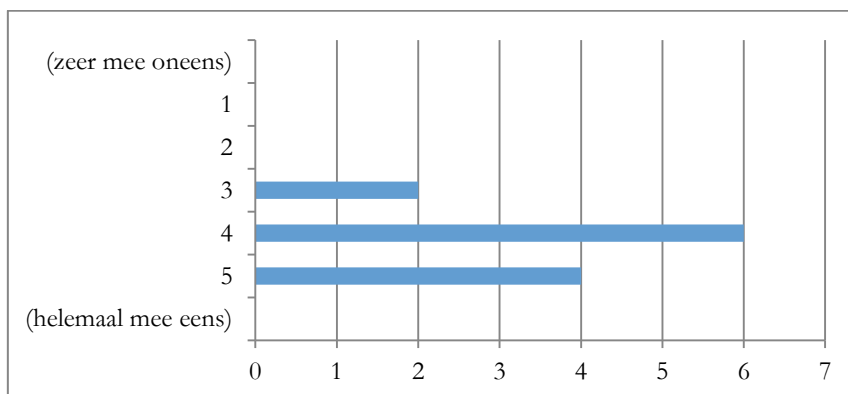
De antwoorden op deze en de voorafgaande vraag zijn te begrijpen omdat het om privébewoning gaat. Zoals eerder is vermeld hebben sommige particulieren negatieve ervaringen met het openstellen van hun tuinen en huizen. Toch openen de meesten hun buiten elk jaar bij meerdere gelegenheden.

Vraag 20d. Een ruimere openstelling van buitenplaatsen is nodig om het maatschappelijk draagvlak te behouden of te versterken.

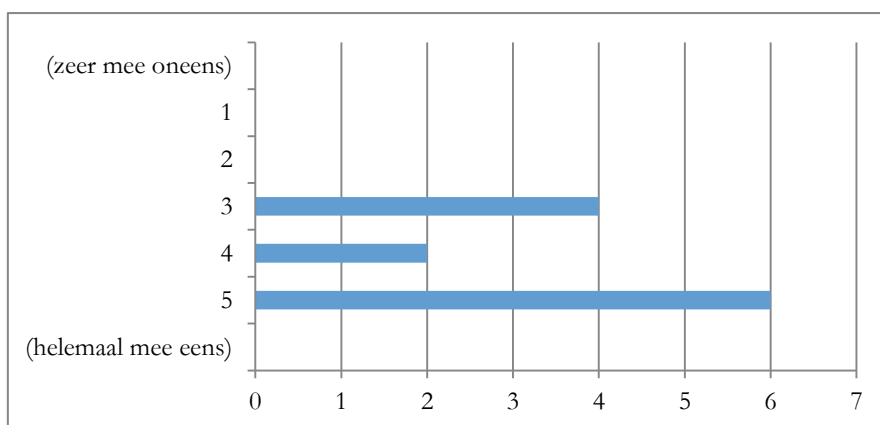
De gegeven antwoorden sluiten aan bij die op de vorige twee vragen.

Vraag 20e. Cultuur- of erfgoededucatie over buitenplaatsen is nodig om het maatschappelijk draagvlak te behouden of te versterken.

Uit de antwoorden op deze vraag wordt nogmaals duidelijk dat het maatschappelijk draagvlak versterkt moet worden en vanuit de optiek van de particuliere eigenaren het liefst door educatie. In de afgelopen jaren zijn er overigens door de instellingen veel educatieprogramma's ontwikkeld om bezoekers naar de buitens te trekken en kennis over te dragen door middel van rondleidingen, schoolprojecten en grote evenementen zoals de open monumentendag.

Vraag 20f. Het versterken van het maatschappelijk draagvlak staat op gespannen voet met verzekeringsvoorwaarden en privégebruik.

Het openen van een tuin of park moet voldoen aan een aantal verzekeringsvoorwaarden zoals het veilig maken van wegen en trappen, onderzoek van oudere bomen en andere voorzorgsmaatregelen om ongelukken van bezoekers te voorkomen. Verder zien veel respondenten inbreuk op hun privacy als nadeel van bijvoorbeeld openstelling als middel om het maatschappelijk draagvlak te vergroten.

Vraag 21. Wat is volgens u de beste manier om burger en buitenplaats (meer) met elkaar te verbinden?

Op bijna alle enquêteformulieren staat hier het geheel of gedeeltelijk openstellen van het huis en/of het park op bepaalde dagen, de open monumentendag, hoffeesten, het ter beschikking stellen voor evenementen, rondleidingen, educatie en informatie. Een verdere aanbeveling was het werken met vrijwilligers, zodat burgers zich meer verbonden voelen met de buitenplaats en tegelijkertijd meer begrip voor een historisch gebouw of park ontwikkelen.

Vraag 21a. Welke activiteiten onderneemt u om het maatschappelijk draagvlak voor de instandhouding van uw buitenplaats te behouden of te versterken?

Sommige particulieren gebruiken de media, andere verhuren hun buiten voor concerten, tentoonstellingen, bruiloften of andere evenementen, maar de meesten openen hun huis en/of park op bepaalde dagen of op aanvraag voor rondleidingen van geïnteresseerde groepen.

Vraag 21b. Wordt deze buitenplaats (deels) opengesteld voor het publiek?

In onze beperkte steekproef stellen de meeste particuliere eigenaren hun bezit open voor bepaalde evenementen of rondleidingen. Vijf particulieren geven het publiek gedeeltelijk of geheel toegang tot hun parken.

Vraag 22. Wordt er bij de instandhouding van uw buitenplaats gebruik gemaakt van vrijwilligers, maatschappelijke stagiaires en/of mensen uit de sociale werkvoorziening?

Maar één particulier gaf aan met vrijwilligers te werken en een andere eigenaar werkt met mensen uit de sociale werkvoorziening. De mogelijkheid maatschappelijke stagiaires in te zetten voor werkzaamheden op privébezit bestaat in het Rijnland (nog) niet en mensen uit de sociale werkvoorziening kunnen eigenlijk alleen door een bedrijf ingehuurd worden, met hoge personeelskosten als gevolg. Men vindt het moeilijk om een groep van mensen te vinden die regelmatig gratis wil helpen. Bij deze vraag wijken de Duitse antwoorden dus duidelijk af van de Nederlandse.

Vraag 23. Ziet u mogelijkheden om de inzet van mensen uit de bovengenoemde groepen te vergroten?

De helft van de particulieren ziet geen mogelijkheid mensen uit de bovengenoemde groepen in te zetten, terwijl de andere helft dit graag zou willen doen als het mogelijk was. Het ontbreken van een organisatie van vrijwilligers, verzekeringen en te hoge kosten maken het vinden en werken met vrijwilligers lastig.

Vraag 24, 24a en 24b zijn voor de Duitse enquêteformulieren omgevormd tot “Waaraan denkt u als u de zijn 'beboud door ontwikkeling' hoort?”

Vier particulieren konden hiermee niets beginnen. De anderen associeerden de vraag met modernisering of herbestemming van gebouwen om deze in gebruik te houden en zo voor verval te behoeden of associeerden de vraag met het economisch potentieel van een monument.

Vraag 24c. Wat zijn de voor- en nadelen van een beschermde cultuurhistorische status en van beschermde natuurwaarden?

Als voordelen werden genoemd dat het leuk is om op een historisch buiten met zo veel geschiedenis en esthetische waarde te wonen, belastingvoordelen en bescherming. Als nadelen werden de hoge kosten, het vele werk, restricties en regels genoemd.

6. Conclusie en aanbevelingen

6.1 Vlaanderen

Conclusies

Historische buitenplaatsen worden in Vlaanderen niet automatisch als geheel genoemd, erkend of beschermd. Er is nog steeds een objectbenadering, eerder dan een omgevingsbenadering. De huidige vorm van beschermen leidt vooral tot het apart behandelen van een aantal objecten en niet tot een omgevingsgericht beleid dat een collectief en integraal antwoord biedt op het probleem van de toenemende verstedelijking. De billijke verdeling bij erfenissen heeft daarenboven geleid tot een versnipperd buitenplaats-landschap waarbij het originele geheel of complex meestal sterk is aangetast.

De geraadpleegde verenigingen van eigenaren vinden dat de historische buitenplaats het best tot haar recht komt in haar oorspronkelijke functie als particuliere bewoning. Volgens hen kan een overheid een buitenplaats nooit zo efficiënt organiseren en beheren als een particulier. Als de buitenplaats bovendien nog familiebezit is, zorgt deze familiale betekenis ervoor dat de eigenaar zich met hart en ziel voor de buitenplaats inzet.

Historische buitenplaatsen vereisen continu onderhoud en kennen aanzienlijke onderhoudskosten, tussen € 25.000 en € 500.000 per jaar. Hierbij worden de groene elementen genoemd als hoogste ‘dagelijkse kost’ en de rode als ‘investeringskost’ op lange termijn.

Onderhoudskosten kunnen voor 40% terugbetaald worden door de Vlaamse Overheid maar het plafond van € 30.000 per jaar houdt geen rekening met de verschillen in grootte van de monumenten. Een ander nadeel is dat deze teruggave elk jaar opnieuw moet worden aangevraagd.

De focus die de Vlaamse Overheid onder andere via Monumentenwacht wil verleggen van restauratie naar onderhoud, wordt door alle eigenaren als positief ervaren. Een historische buitenplaats heeft immers enkel een overlevingskans indien er regelmatig onderhoudswerken worden uitgevoerd. Het blijven en zelfs versterken van de huidige onderhoudspremies is dan ook noodzakelijk. Door de plafonds van de premies wordt in de praktijk namelijk meer dan 75% van de totale instandhoudingswerken door de eigenaars zelf betaald.

De Vlaamse Overheid heeft geen apart orgaan voor historisch groen (zoals Groene Monumentenwacht Nederland) waardoor er (meer) spanningen tussen het behoud van natuurwaarden en van cultuurwaarden voorkomen.

Zowel PHP als Landelijk Vlaanderen stellen het beleid in Nederland als voorbeeld. In tegenstelling tot Vlaanderen wordt aan de buitenplaats in Nederland door haar erkenning en bescherming als geheel, een grotere economische en natuurhistorische waarde toegeschreven. Hoewel er vanuit de Vlaamse Overheid voldoende aandacht gaat naar het behoud van beschermde monumenten en dus ook beschermde buitenplaatsen, wordt aan de economische waarde en functie, een voorwaarde voor duurzaam behoud, niet genoeg aandacht gegeven.

Het kasteeldomein van Heks wordt door verschillende eigenaren als voorbeeld aangehaald van de manier waarop het als *KMO* (kleine of middelgrote onderneming) wordt beheerd en ‘zacht’ wordt geëxploiteerd. Het kasteel fungeert in de eerste plaats als particulier woonhuis voor de familie maar wordt daarnaast ook gebruikt voor een aantal andere activiteiten. Behalve inkomsten uit landbouw, bosbouw en beperkt toerisme, worden hier inkomsten gegenereerd uit ‘micro-hoogwaardige’ evenementen. Voor deze (corporate) events zoekt graaf d’Ursel naar duurzame partners die een band met het kasteel hebben of willen opbouwen. Essentieel voor d’Ursel is wel dat deze nevenactiviteiten kunnen samengaan met de familiale sfeer van het landgoed. Dit model van particuliere bewoning en (betalende) nevenactiviteiten op initiatief van de eigenaar, wordt als ideaal naar voren geschoven door elke privé-eigenaar. De verenigingen van eigenaren geloven in de organisatie van betalende evenementen op de buitenplaats, die de eigenaar kan en moet gebruiken ter financiering van hoge onderhoudskosten waarvoor het bestaande premiesysteem ontoereikend is.

Hoewel de geraadpleegde verenigingen per definitie pleiten voor de belangen van privé-eigenaren, zijn ze voorstander van een grotere maatschappelijke erkenning van kastelen en landgoederen. De verschillende eigenaren en verenigingen vinden niet dat de overheid mag dicteren welke maatschappelijke functie een landgoed of kasteel moet krijgen. Openstelling kan voor hen dan ook enkel en alleen op initiatief van de eigenaar zelf. Landelijk Vlaanderen benadrukt hierbij dat de sociale functie niet van buitenaf kan worden opgelegd omdat de genotswaarde - waarvoor een eigenaar uiteindelijk eigenaar is (geworden) – hierdoor zal afnemen. Maatwerk met een duidelijk beheerplan per buitenplaats is dringend nodig om de economische draagkracht van buitenplaatsen te kunnen blijven garanderen.

De eigenaren zijn zeker niet gekant tegen het inzetten van sociale werkrachten op het domein. Sommigen maken hiervan al gebruik en zien het als een sympathieke manier om burger en buitenplaats beter met elkaar te verbinden.

Inspiratie uit Vlaanderen?

De eigenaren, beheerders en de verenigingen van historische buitenplaatsen in Vlaanderen kijken vaak op tegen het Verenigd Koninkrijk of Nederland, waar volgens hen meer aandacht gaat naar de economische draagkracht van buitenplaatsen. Desalniettemin is er toch een aantal punten in Vlaanderen, die overheden uit andere landen kunnen inspireren.

Een van de gevolgen van bescherming van een eigendom door de Vlaamse Overheid is dat de eigenaar/beheerder wettelijk verplicht is zijn monument of landschap als goede huisvader te onderhouden zonder dat de erfgoedwaarde hierdoor wordt aangetast. Zowel deze verplichting als de beschikbare onderhoudspremies stimuleren de eigenaar tot regelmatig onderhoud en zorgen ervoor dat dure restauraties in de toekomst kunnen worden vermeden.

Het maken van een herwaarderingsplan voor beschermde stads- of dorpsgezichten of van een landschapsbeheersplan voor beschermde landschappen, waarbij 80% van de gemaakte kosten door overheid wordt terugbetaald, moedigt eigenaars aan om op een betaalbare en kwalitatieve manier met de bebouwde en groene landschappen om te gaan.

De website *premiezoeker.be* helpt de eigenaar/beheerder bij het zoeken naar een geschikte premie voor onderhouds-, restauratie- of renovatiewerkzaamheden. Op deze manier wordt er voor de eigenaar tenminste een minimum aan eenheid gecreëerd in de veelheid van regels en regelingen. Hoewel er voor zaken als de onroerende voorheffing geen rekening wordt gehouden met de erfgoedwaarde van het onroerend goed, kan men in Vlaanderen wel een zonevreemd gebouw, beschermd als monument, gemakkelijker herbestemmen dan een niet-beschermd gebouw.

6.2 Duitsland

Ondanks de verschillen tussen historische “buitenplaatsen” in het Rijnland hebben de meeste eigenaren toch vergelijkbare problemen en behoeften. Daarbij gaat het niet alleen om meer geld en minder regels. Natuurlijk is financiële steun een belangrijk thema voor de eigenaren omdat de meesten van hen zonder die steun hun bezit niet kunnen behouden. Het systeem van indirecte subsidiëring door belastingvoordelen maakt het voor de eigenaar gemakkelijker om de daadwerkelijke kosten te voorspellen en daar rekening mee te houden. Ook in het Rijnland lijken de overheden nog niet altijd voldoende te beseffen dat het behoud van buitenplaatsen geld voor de gemeente oplevert en dat de kosten ook daarom niet alleen door de eigenaren gedragen moeten worden. De monumentenzorg in Duitsland lijkt in vergelijking met Nederland iets conservatiever wat betreft herbestemming of modernisering.

Ook in Duitsland wensen eigenaren van monumenten een betere en duidelijkere organisatie, meer deskundigheid en een betere en snellere service van de monumentenzorg. Net als in Limburg vraagt men om bundeling van competenties, één aanspreekpunt, een oplossingsgerichte aanpak door overheden en meer samenwerking met eigenaren.

De groene monumentenzorg in Nederland wordt in Duitsland als uitgebreider en als een voorbeeld van goed behoud gezien. De groene elementen krijgen in Nederland meer aandacht, zo is althans de indruk bij onze respondenten. Op dit gebied denkt men in het Rijnland veel van Limburg en Nederland te kunnen leren.

6.3 Nederland

Voordat specifieke aandachtspunten worden benoemd met betrekking tot duurzaam behoud van historische buitenplaatsen, is het nuttig om de problematiek eerst nog een keer vanuit een algemeen maatschappelijke en financieel-economisch perspectief te presenteren. Wat valt er te concluderen met betrekking tot het zo belangrijke thema van particuliere en publieke kosten en baten?

Al langer wordt geprobeerd om de lasten en de lusten van historisch rood en groen te berekenen. Meestal betreffen dergelijke berekeningen de directe economische kosten en inkomsten, dus wat de eigenaar aan (onderhouds)kosten maakt en welke inkomsten daar tegenover staan voor hem of haar. Een belangrijk kenmerk van historische buitenplaatsen is echter dat er behalve directe kosten en inkomsten ook economische effecten (positieve) zijn voor anderen, en dat de lasten vooral voor rekening van de eigenaar komen terwijl anderen met name van de lusten profiteren. Externe positieve economische effecten oftewel maatschappelijke baten kunnen een argument zijn voor publieke steun voor het behoud van de historische buitenplaatsen als bron van deze effecten, zeker wanneer deze aanzienlijk lijken in relatie tot het bedrag aan publieke ondersteuning.

Interessant en relatief nieuw zijn pogingen om de economische betekenis van historische buitenplaatsen te bepalen aan de hand van met name de WOZ-waarde van objecten in de omgeving van historische buitenplaatsen. Ondanks het gegeven dat er op de gekozen onderzoeksmethodiek en op de specifieke toepassing daarvan kritiek mogelijk is, lijken enkele uitkomsten toch moeilijk weerlegbaar. De belangrijkste is dat ook de economische betekenis van buitenplaatsen voor de directe omgeving groot is, niet alleen voor recreatie en toerisme, maar ook voor de waarde van nabijgelegen huizen en ander onroerend goed.

Een volgens de onderzoekers conservatieve schatting van de meerwaarde van huizen in een historische groene omgeving bedraagt 15% (Bade en Smid). Een gedeelte van de OZB-inkomsten van gemeenten zijn met een zelfde percentage te herleiden tot de aanwezigheid van dit historisch erfgoed. Voor de gemeente Arnhem werd berekend dat deze extra inkomsten van enkel park Sonsbeek al bijna € 450.000 per jaar bedragen.

Op basis van verschillende onderzoeken lijkt jaarlijks gemiddeld ongeveer € 100.000 nodig voor het onderhoud en dus het duurzame behoud van een historische buitenplaats in Limburg (rood, groen en blauw samen). Voor de ruim vijftig historische buitenplaatsen in de provincie samen betekent dat een totaalbedrag van “slechts” een goede vijf miljoen Euro. Als de eigenaren zelf niets zouden bijdragen aan het onderhoud, zou dit bedrag voor rekening kunnen komen van de maatschappij die zoals aangetoond aanzienlijk profiteert van de aanwezigheid van historische buitenplaatsen. Volgens de verschillende rekenmodellen zijn de maatschappelijke baten (inkomsten uit toerisme en horeca, maar ook in de vorm van inkomsten uit OZB-heffingen en toeristenbelasting) een veelvoud van vijf miljoen Euro voor de provincie als geheel. Voor de Veluwezoom, een streek die net als Limburg rijk is aan historische buitenplaatsen, is berekend dat de baten de kosten met tenminste een factor 2,4 tot 4,2 overtreffen. Een recente grootschalige studie van English Heritage (Heritage Counts 2010) stelt dat elk pond dat wordt geïnvesteerd in de historische omgeving in totaal 2,6 pond aan investeringen oplevert.

De eigenaren van het zo waardevolle Limburgse erfgoed betalen echter wel het grootste deel van de kosten, van de benodigde vijf miljoen. Volgens onze enquête zijn de jaarlijkse onderhoudskosten voor de meeste eigenaren hoger dan € 50.000 en neemt de meerderheid van hen meer dan 75% van die kosten voor eigen rekening. Daarbij moet worden opgemerkt dat een deel van de daadwerkelijk gemaakte kosten door de eigenaren niet wordt gerekend omdat ze hun eigen inzet en die van vrijwilligers niet kapitaliseren. Het rapport Witteveen + Bos schatte deze “verborgen” kosten voor de eigenaren op ongeveer 35%.

Waar het om gaat is dat de publieke ondersteuning (van de gemeentelijke, provinciale en/of rijksoverheid) voor het behoud van de vele historische buitenplaatsen in Limburg niet meer dan hooguit 1 á 2 miljoen Euro per jaar lijkt te bedragen. Dit bedrag correspondeert met maximaal 1 Euro per inwoner van Limburg en is beduidend minder dan wat de overheid en anderen in Limburg jaarlijks verdienen aan de aanwezigheid van de buitenplaatsen. Financieel gezien lijkt de problematiek van duurzaam behoud van historische buitenplaatsen dus enerzijds van beperkte omvang (“maar” vijf miljoen per jaar nodig) maar die is anderzijds zeer omvangrijk omdat dit “geringe” bedrag door slechts een heel kleine groep particulieren moet worden opgebracht. Een

iets andere en vooral eerlijker verdeling van lusten en lasten lijkt niet alleen financieel tamelijk gemakkelijk haalbaar (althans financierbaar vanuit de extra inkomsten voortkomend uit de aanwezigheid van historische buitenplaatsen), maar vooral ook verstandig met het oog op het duurzame behoud van deze bron van maatschappelijke baten. Over dezelfde bron wordt bovendien door vriend en vijand opgemerkt dat een sluitende exploitatie door de eigenaar zelf erg moeilijk is en eigenlijk onmogelijk als duurzaam behoud van de historische cultuur- en natuurwaarden – terecht – hoog in het vaandel staat.

Hieronder volgt een lijst met aandachtspunten. Wij zijn ons daarbij bewust van het gegeven dat sommige punten vooral de rijksoverheid betreffen of formeel onder de verantwoordelijkheid van gemeentes vallen. De Provincie zou hierover echter in contact kunnen treden met de andere bestuurslagen. Dat een punt hieronder wordt genoemd, betekent overigens niet dat er nu geen aandacht voor zou bestaan. Aan sommige punten wordt al hard gewerkt, bij andere is meer aandacht mogelijk en gewenst.

Specifieke aandachtspunten met betrekking tot de regelgeving zijn:

- Verbeter de regelgeving: liever minder regels die echter beter op elkaar zijn afgestemd en die duidelijker, eenvoudiger en doelmatiger zijn dan de huidige regels.
- Zorg voor voldoende deskundigheid bij de betrokken overheidsinstanties en ambtenaren.
- Zorg voor regelgeving die maatwerk mogelijk maakt.
- Verander de regels minder vaak.
- Overleg met de eigenaren over bestaande en nieuwe regels.
- Zet vooral in op onderhoud.
- Zet in op een integrale benadering van de historische buitenplaats als complex van waardevolle rode en groene elementen en als waardevol onderdeel van de omgeving.
- Oude IKL-regeling handhaven.

Specifieke aandachtspunten met betrekking tot de organisatie van het beleid zijn:

- Bundel en concentreer, liefst op provinciaal niveau. Idealiter komt er één loket voor informatie, advies, aanvragen, uitvoering, etc..

Specifieke aandachtspunten op financieel en fiscaal gebied:

- Meer ruimte voor een economisch duurzame exploitatie – zonder afbreuk aan de natuur- en cultuurwaarden – vermindert de noodzaak van directe of indirecte publieke ondersteuning.
- Historische buitenplaatsen vertegenwoordigen voor de gemeenschap naast cultuur- en natuurwaarden ook een forse economische waarde. Ze leveren de samenleving geld op.
- Ondersteuning via fiscale maatregelen is voor veel eigenaren beter en politiek gezien ook “gemakkelijker” dan via subsidies.
- Subsidies zijn te financieren uit de inkomsten die de samenleving geniet vanwege de aanwezigheid van historische buitenplaatsen.
- Gemeentelijke en provinciale opcenten (zoals de toeristenbelasting) gebruiken voor behoud buitenplaatsen.
- Maak fiscale en subsidieregels minder veranderlijk.
- Een fonds met gunstige leenvoorwaarden lijkt een geschikt middel om duurzaam behoud te bevorderen.
- Laag BTW-tarief voor onderhoud.
- Volledige aftrek van de onderhoudskosten.
- Geen of lagere leges voor vergunningen met betrekking tot onderhoud historische buitenplaatsen.
- Vrijstelling of vermindering van OZB.
- Aanpassing/verruiming NSW.

Specifieke aandachtspunten met betrekking tot het maatschappelijk draagvlak:

- Organiseer, stimuleer en/of faciliteer educatie toegesneden op historische buitenplaatsen.
- Meer informatie over en promotie van historische buitenplaatsen.
- Stimuleer en faciliteer de inzet van vrijwilligers, stagiaires en mensen uit de sociale werkvoorziening bij het onderhoud van buitenplaatsen.
- Onderhoud regelmatig en open contact met de eigenaren van historische buitenplaatsen in Limburg.

Bijlage 1 Enquêtelijst Limburg

HUIS VOOR
DE KUNSTEN
LIMBURG

Maastricht University

Tijdens het symposium over historische buitenplaatsen op 18 april in kasteel Vaesheartel werd een onderzoek naar historische buitenplaatsen in de provincie Limburg aangekondigd. Dit onderzoek wordt in opdracht van de Provincie en het Huis voor de Kunsten uitgevoerd door de Universiteit Maastricht. Het doel van het onderzoek is om een inzicht te krijgen in de specifieke situatie van de buitenplaatsen in de provincie en in de instandhoudingsproblematiek in Limburg, en om die ervaringen, opvattingen, wensen en suggesties van de eigenaren en gebruikers beter te leren kennen. De Provincie wil de onderzoeksresultaten gebruiken om samen met u en met andere overheden en organisaties te komen tot een zo goed mogelijk beleid voor duurzaam behoud van de historische buitenplaatsen in de provincie. De belangrijkste uitkomsten zullen met u worden besproken tijdens een nieuwe bijeenkomst in het najaar. Om inhoudelijke en praktische redenen is er voor gekozen om de vragenlijst van dit onderzoek te combineren met de vragen van de Monumentenwacht Limburg en de Groene Monumentenwacht. 'Wij hoeven u dan niet twee keer 'lastig te vallen'.

1. Waarvoor wordt deze buitenplaats gebruikt? Omcirkel het juiste antwoord.
 - a. Particuliere bewoning
 - b. Kantoor
 - c. Museum of andere culturele functie
 - d. Anders, namelijk _____
2. Is de buitenplaats voor wat betreft groene, blauwe of rode elementen integraal behouden of hebben er in het verleden ingrijpende wijzigingen/aanpassingen plaatsgevonden?

3. Wat is naar uw oordeel het grootste of meest urgente probleem rond behoud van buitenplaatsen?

4. Waar ligt op grond van uw ervaringen wat betreft kosten en regelgeving de grootste uitdaging voor het behoud?
 - a. Bij de groene elementen
 - b. Bij de rode elementen
 - c. Bij de blauwe elementen

HUIS VOOR
DE KUNSTEN
LIMBURG

Maastricht University

5. Wat zijn naar uw oordeel de belangrijkste knelpunten in het beheer van buitenplaatsen, zowel op korte, middellange als lange termijn?

6. Wat zijn de totale instandhoudingskosten van deze buitenplaats gemiddeld per jaar?
 - a. Minder dan 10.000 euro per jaar
 - b. 10.000 - 25.000 euro
 - c. 25.000 - 50.000 euro
 - d. Meer dan 50.000 euro per jaar
7. Is het mogelijk deze kosten uit te splitsen over de groene, blauwe of rode buitenplaatsselementen?
 - a. Nee
 - b. Ja
8. Indien u de vorige vraag met ja hebt beantwoord: welk element kent de hoogste gemiddelde jaarlijkse instandhoudingskosten?
 - a. Groen
 - b. Blauw
 - c. Rood
9. Welk deel van de totale instandhoudingskosten wordt gefinancierd met private middelen?
 - a. Meer dan 75%
 - b. Tussen de 50 en 75%
 - c. Minder dan 50%
10. Welke waarden van de buitenplaats zijn voor u het belangrijkste?
 - a. De cultuurhistorische waarden
 - b. De natuur(historische) waarden
 - c. De economische waarden
 - d. Andere waarden, namelijk _____
11. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u vindt dat duurzaam behoud van cultuurwaarden en duurzaam behoud van natuurwaarden op gespannen voet met elkaar staan?

(geen spanning) ① ② ③ ④ ⑤ (veel spanning)

12. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u spanning ervaart tussen het behoud van cultuur- en natuurwaarden enerzijds en het voeren van een duurzame exploitatie anderzijds?

(geen spanning) ① ② ③ ④ ⑤ (veel spanning)

13. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven of u spanning ervaart tussen het voeren van een duurzame exploitatie enerzijds en het instandhouden van maatschappelijk draagvlak bij het publiek?

(geen spanning) ① ② ③ ④ ⑤ (veel spanning)

- a. Dezelfde vraag, maar dan maatschappelijk in de betekenis van de overheid.

(geen spanning) ① ② ③ ④ ⑤ (veel spanning)

De vragen 14 tot en met 19 gaan primair over de rol van de overheid bij het behoud van buitenplaatsen.

14. Is voor u voldoende duidelijk wat de taken en rollen van de verschillende overheden, diensten, fondsen, etc. zijn in relatie tot historische buitenplaatsen?

(zeer onduidelijk) ① ② ③ ④ ⑤ (zeer duidelijk)

15. Wat wordt verwacht van de gemeentelijke en provinciale overheden en wat mogen die overheden verwachten van eigenaren/beheerders?

16. Waar zijn minder en waar meer gemeentelijke, provinciale en/of rijksregels gewenst?

17. Wat zou de rijkssoevereïteit, de provincie en de gemeente kunnen doen, veranderen, of nalaten om bij te dragen aan het behoud van buitenplaatsen?

- a. Waar zijn regels en regelingen met elkaar in tegenspraak?

- b. Wat betekenen de verschillen tussen de oude BRHB regeling en de nieuwe BRIM subsidies voor u als eigenaar/beheerder?

18. Zijn in het provinciaal beleid met betrekking tot buitenplaatsen scherpere selectie en prioritering gewenst?

- a. Nee

- b. Ja, namelijk op basis van de volgende criteria _____

19. Wat is uw oordeel over het rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid (instandhouding, natuurbeleid, planologische kaders) ten aanzien van buitenplaatsen?

(slecht beleid) ① ② ③ ④ ⑤ (goed beleid)

- a. Welke aanbevelingen zou u hierover willen doen?

20. Hieronder staan enkele stellingen met betrekking tot het maatschappelijk draagvlak voor het behoud van historische buitenplaatsen. Kunt u op een 5-punts schaal (1 = zeer me oneens, 5 = helemaal mee eens) aangeven in hoeverre u het eens bent met de stellingen?

- Het maatschappelijk draagvlak voor het behoud van historische buitenplaatsen is voldoende.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)
- Openstelling van de groene elementen van buitenplaatsen is een redelijke voorwaarde voor het verkrijgen van publieke middelen voor de instandhouding.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)
- Openstelling van de rode elementen van buitenplaatsen is een redelijke voorwaarde voor het verkrijgen van publieke middelen voor de instandhouding.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)
- Een ruimere openstelling van buitenplaatsen is nodig om het maatschappelijk draagvlak te behouden of te versterken.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)
- Cultuur- of erfgoededucatie over buitenplaatsen is nodig om het maatschappelijk draagvlak te behouden of te versterken.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)
- Het versterken van het maatschappelijk draagvlak staat op gespannen voet met verzekeringsvoorwaarden en privégebruik.
(zeer me oneens) ① ② ③ ④ ⑤ (helemaal mee eens)

21. Wat is volgens u de beste manier om burger en buitenplaats (meer) met elkaar te verbinden?

- Welke activiteiten onderneemt u om het maatschappelijk draagvlak voor de instandhouding van uw buitenplaats te behouden of te versterken?

- Wort deze buitenplaats (deels) opengesteld voor het publiek?

- Nee
- Ja, namelijk de volgende delen _____
op de volgende tijdstippen _____

22. Wort er bij de instandhouding van uw buitenplaats gebruikt gemaakt van:

- Vrijwilligers
- Maatschappelijke stagiaires
- Mensen uit de sociale werkvoorziening

23. Ziet u mogelijkheden om de inzet van mensen uit de bovengenoemde groepen te vergroten?

- Nee
- Ja, namelijk _____

24. Kunt u op een 5-punts schaal aangeven wat u vindt van 'behoud door ontwikkeling' en 'modernisering van de monumentenzorg'? (1 = holle frase, 5 = een reële kans voor de toekomst van buitenplaatsen)

- Waar denkt u aan bij 'behoud door ontwikkeling'?

b. Wat betekent de modernisering van de monumentenzorg in de praktijk voor u?

c. Wat zijn de voor- en nadelen van een beschermde cultuurhistorische status en van beschermde natuurwaarden?

Mogen wij naar aanleiding van dit vragenformulier contact met u opnemen voor een interview voor verder overleg? Zo ja, wilt u dan uw contactgegevens invullen en in het retourenvelopje terug sturen? Contact opnemen met Rebecca Hollewijn, stagiaire Huis voor de Kunsten Limburg, via +31 (6) 5220 7707, of rhollewijn@hklimburg.nl is ook mogelijk.

Naam: _____

Buitenplaats: _____

Adres: _____

Telefoon: _____

Mobiel: _____

Email: _____

Bijlage 2 Wensen en suggesties van Limburgse eigenaren/beheerders (enquêtes en interviews), ten aanzien van het beleid en financieel:

- Minder regels: meer vertrouwen, meer vrijheid,
- Betere regelgeving: meer onderlinge afstemming, duidelijker, eenvoudiger, doelmatiger, deskundiger, meer maatwerk, minder veranderlijk.
- Organisatie beleid: één organisatie/loket voor informatie, advies, aanvragen en uitvoering; niet op gemeentelijk maar op provinciaal niveau, met meer deskundigheid en een actieve, coöperatieve (meedenkende) en integrale aanpak.
- Hulp bij versterking maatschappelijk draagvlak (informatie, educatie, promotie, inzet vrijwilligers en anderen).
- Structureel meer geld (historische buitenplaatsen leveren – publiek – geld op).
- Meer fiscale vrijstellingen en leningen (fonds) in plaats van subsidies.
- Subsidies structureel.
- Meer nadruk op regulier onderhoud in subsidies en fiscale maatregelen.
- Prioritering op basis van regelmatig onderhoud, eigen inzet, publieke functie of openstelling, etc.
- Laag BTW-tarief voor onderhoud.
- Volledige aftrek onderhoudskosten.
- Vrijstelling OZB (voor NSW opengestelde landgoederen), vrijstelling box 3 voor de buitenplaats.
- Aanpassing/verruiming NSW.
- Opcenten zoals toeristenbelasting gebruiken voor behoud buitenplaatsen (scheve verdeling lusten en lasten).
- Regeling achterstallig groenonderhoud handhaven (voor grotere projecten), oude IKL-regeling handhaven.
- Geen of lagere leges.

Bijlage 3 Geraadpleegde Partijen

Raadplegingen in Nederland

Interviews

- Mr. drs. L. (Lilian) E.L. Kusters
 - Directeur, Stichting in Arcadië
- Dhr. Frans Willem Cox
 - Directeur van Hotel van der Valk te Maastricht, Hotel Kasteel Bloemendal
- Dhr. Frank Wormer
 - Rentmeester, Kasteel Vaeshartelt
- Dhr. Alfons Tonino
 - Eigenaar, Kasteel Guelle
- De heer E. Baron de Loë
 - Kasteel Mheer
- Dhr. en Mevr. van Basten Batenburg-Dahmen
 - Eigenaren, Kasteel Nederhoven
- Dhr. Peter Szymkowiak
 - Eigenaar, Kasteel Obbicht
- Mevr. Eyck-Voncken
 - Eigenaresse, Kasteel Wijlre
- Mevr. N. Gommans
 - Medewerker Accommodatiebeheer en Onderhoud, Gemeente Stein, Kasteel Elsloo

Ontvangen Enquêtes

▫ Arcen (Arcen)	▫ La Petit Suisse (Maastricht)
▫ Aerwinkel (Posterholt)	▫ Lemiers (Vaals)
▫ Bleijenbeek (Afferden)	▫ Mheer (Mheer)
▫ Bloemendal (Vaals)	▫ Nederhoven (Beegden)
▫ Borggraaf (Lottum)	▫ Neercanne (Maastricht)
▫ Eijsden (Eijsden)	▫ Nieuwenbroek (Beesel)
▫ Elsloo (Elsloo, Stein)	▫ Obbicht (Obbicht)
▫ Frymerson (St. Odilienberg)	▫ Rijckholt (Rijckholt)
▫ Geulle (Geulle)	▫ Vaalsbroek (Vaals)
▫ Goedenraad (Overeys)	▫ Vaeshartelt (Maastricht)
▫ Heijen (Heijen)	▫ Verduynen (Echt)
▫ Hillenraad (Swalmen)	▫ Wijlre (Wijlre)
▫ Horn (Horn)	▫ Zuidewijk Spick (Swalmen)

Raadplegingen in Duitsland

Experts/Organisaties

- Gartendenkmalpflege LVR-Amt für Denkmalpflege
 - Petra Engelen, interview via telefoon 22 oktober 2012
 - Dr. Kerstin Walter, via email 24 juli 2012 en 14 september 2012
- European Garden Heritage Network
 - Jens Spanjer, directeur Schloss Dyck, interview 27 november 2012
- Deutsche Gesellschaft für Gartenkunst und Landschaftskultur e.V.; Stadt Krefeld, Fachbereich Grünflächen
 - Almuth Spelberg, interview 2 november 2012

Privépersonen:

- Eigenaar Burg Lede
 - Bonn-Vilich, interview 17 oktober 2012
- Eigenaar Haus Coull
 - Straelen, interview 6 november 2012
- Eigenaar Haus Ferber
 - Aachen, interview 24 oktober 2012
- Eigenaar Haus Kambach
 - Eschweiler, interview 21 november 2012
- Eigenaar Schloss Rimburg
 - Übach-Palenberg, interview 13 november 2012
- Eigenaar Weiherhof
 - Düren, interview 7 november 2012

Raadplegingen in Vlaanderen

Organisaties/bedrijven

- DAB Kasteeldomein van Gaasbeek
 - Luc Vanackere, directeur (t/m najaar 2012), interview 21 september 2012
- Eurimobel bvba
 - jonkheer Pablo Janssen, directeur, interview 18 november 2012
- Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België, Cel P.H.P. (Particulier Historisch Patrimonium)
 - graaf Ghislain d'Ursel, vice-voorzitter Vlaams Gewest & bestuurder, interview 27 september 2012
- Landelijk Vlaanderen vzw
 - baron Philippe Casier, voorzitter & bestuurder, interview 9 oktober 2012
- Monumentenwacht Vlaanderen vzw, interview 20 september 2012 te Antwerpen
 - Elisabeth Michiels, directeur
 - Birgit van Laar, adviseur bouwkunde

Privépersonen

- Eigenaar Commanderie van de Duitse Orde
 - Sint-Pieters-Voeren, Voeren (Limburg), interview 17 september 2012
- Eigenaar Kasteel van Heks
 - Heers (Limburg), interview 27 september 2012
- Eigenaar Kasteel Nieuwenhove
 - Gent-Zwijnaarde (Oost-Vlaanderen), interview 18 november 2012
- Eigenaar Kasteel van Nokere
 - Kruishoutem (Oost-Vlaanderen), 9 oktober 2012
- Beheerder Kasteel van Steenhuize-Wijnhuize
 - Herzele (Oost-Vlaanderen), 21 september 2012

Noten

1. **Robbertsen, Roel.** Tekst verspreid ter gelegenheid van de officiële start van het themajaar. Amerongen : sn, 2012.
2. Themajaar. *Jaar van de Historische Buitenplaats 2012*. [Online] 2012. [Citaat van: 15 augustus 2012.] <http://www.buitenplaatsen2012.nl/themajaar/>.
3. 2012 Jaar van de buitenplaats. *Steunpunt Archeologie & Monumentenzorg Limburg*. [Online] 2012. [Citaat van: 20 augustus 2012.] <http://www.sam-limburg.nl/steunpunt.aspx?id=45>.
4. Besluit van 2 juli 1993, houdende regelen ten behoeve van het herstel van parken en tuinen van beschermde historische buitenplaatsen (BRHB). *Natuurbeheer*. [Online] 27 juli 1993. [Citaat van: 6 oktober 2012.] www.natuurbeheer.nl/media/File/brhb2005.pdf.
5. **Vogelzang, Frank.** Buitenplaatsen in Nederland. *Kasteelkatern*. Maart 2012, Vol. 14, 36, pp. 3-5.
6. Landgoed. *Landelijk Vlaanderen*. [Online] <http://www.landelijkvlaanderen.be/node/214>.
7. *Inventaris Onroerend Erfgoed*. [Online] <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe>.
8. De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. *Inventaris Onroerend Erfgoed*. [Online] <https://inventaris.onroenderfgoed.be/thesaurus>.
9. **Wielinga, Annemieke.** Bedreigde Kastelen. *Kasteelkatern*. maart 2012, Vol. 14, 36, pp. 15-17.
10. **Kusters, Mr. drs. L.** [interv.] R. Hollewijn. 9 oktober 2012.
11. Monumentenwet 1988. *Steunpunt Archeologie en Monumentenzorg Limburg*. [Online] [Citaat van: 21 oktober 2012.] www.sam-limburg.nl/informatie.aspx?id=14.
12. **BMC Advies Management.** *Evaluatie Besluit Rijks subsidiering Instandhouding Monumenten (Brim)*. sl : Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008.
13. **RCE.** Modernisering Monumentenzorg (MoMo). *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. [Online] [Citaat van: 10 juli 2012.] www.cultureelerfgoed.nl/node/1478/.
14. Besluit van 28 november 1989, houdende regelen ten behoeve van de instandhouding van beschermde monumenten. *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. [Online] 28 november 1989. [Citaat van: 14 november 2012.] <http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/u6/Brom%201-2-2006.pdf>.
15. BRIMmige tijden. *Res Nova*. [Online] [Citaat van: 8 oktober 2012.] www.res-nova.nl/website/vensters/brim.html.
16. **Jong, Joop de.** *Behoud historische buitenplaatsen*. Vakgroep geschiedenis, Universiteit Maastricht. Kasteel Vaeshartelt (Maastricht) : sn, 2012. Presentatie.
17. **RCE.** Wijziging instandhoudingsregeling: Brim 2013. *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. [Online] 9 oktober 2012. [Citaat van: 26 november 2012.] www.cultureelerfgoed.nl/wijziging-instandhoudingsregeling-brim-2013.
18. *Agentschap Onroerend Erfgoed*. [Online] <https://www.onroenderfgoed.be/>.
19. *Monumentenwacht Vlaanderen vzw*. [Online] <http://www.monumentenwacht.be/>.

20. Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler im Lande Nordrhein-Westfalen. 11 maart 1980.
21. **Walter, Kerstin.** *Gartendenkmalpflege LVR - Amt für Denkmalpflege*. [interv.] Marion Plieger. 24 juli 2012. Via email, ook op 14 september 2012.
22. **Ministerium für Bauen und Verkehr des Landes Nordrhein-Westfalen.** *Steuertipps für Denkmaleigentümerinnen und Denkmaleigentümer, Stand 2009*. 2009, p. 5 et seqq.
23. Grundsteuergesetz (GrStG). 7 juli 1973.
24. **Ministerium für Bauen und Verkehr des Landes Nordrhein-Westfalen.** *Denkmalförderung in Nordrhein-Westfalen. Wege, Programme, Zuschüsse*.
25. **Engelen, Petra.** *Gartendenkmalpflege LVR - Amt für Denkmalpflege*. [interv.] Marion Plieger. 22 oktober 2012. Telefonische gesprek.
26. **Erfgoedvereniging Bond Heemschut, et al.** Manifest Groen Erfgoed. *De Erfgoedstem*. [Online] 24 maart 2012. [Citaat van: 5 december 2012.] http://erfgoedstem.nl/wp-content/uploads/2012/04/Manifest_Groen_Erfgoed_def.pdf.
27. Netherlands: Financial Policy. *European Heritage Network*. [Online] [Citaat van: 6 oktober 2012.] www.european-heritage.net/sdx/herein/national_heritage/printing.xsp?id=3.3.1_NL_en.
28. **Abma, Ruben, Brouwer, Janneke en Ruijgrok, Elisabeth.** *Historische buitenplaatsen en landgoederen. In stand houden loont!* Deventer : Witteveen + Bos, 2012. Samenvatting van het onderzoeksrapport 'Economische betekenis van buitenplaatsen en landgoederen in de provincies Utrecht, Gelderland en Overijssel.
29. **Jong, Joop de.** Email bericht naar R. Hollewijn. Maastricht : sn, 6 december 2012.
30. **Vogelzang, Fred.** Na de oorlog: Wederopbouw voor kastelen en buitenplaatsen? *Kasteelkatern*. maart 2012, Vol. 14, 36, pp. 10-13.
31. **Wielinga, Annemieke.** Bedreigde Kastelen. *Kastelenkatern*. december 2011, Vol. 13, 35, pp. 10-11.
32. Buitenplaatsen en landgoederen leveren geld op voor omgeving. *De Erfgoedstem*. [Online] 4 juni 2012. [Citaat van: 17 september 2012.] <http://erfgoedstem.nl/2012/06/buitenplaatsen-en-landgoederen-leveren-geld-op-voor-omgeving/>.
33. **RCE.** Instandhoudingsregeling vernieuwd: meer monumenteigenaren krijgen subsidie. *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. [Online] 10 oktober 2012. [Citaat van: 26 november 2012.] <http://www.cultureelerfgoed.nl/actueel/persberichten/instandhoudingsregeling-vernieuwd-meer-monumenteigenaren-krijgen-subsidie>.
34. *DAB Kasteeldomein van Gaasbeek*. [Online] <http://www.kasteelvangaasbeek.be/>.
35. *Eurimobiel bvba*. [Online] <http://www.eurimobiel.be/>.
36. *Kasteel van Heks*. [Online] <http://www.hex.be/>.
37. *Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België, Cel P.H.P. (Particulier Historisch Patrimonium)*. [Online] http://www.demeures-historiques.be/nl/cel_php.php.
38. *Landelijk Vlaanderen vzw*. [Online] <http://www.landelijkvlaanderen.be/>.

39. Wat is een buitenplaats? *Jaar van de Historische Buitenplaats 2012*. [Online] 2012.
<http://www.buitenplaatsen2012.nl/themajaar/wat-is-een-buitenplaats/>.
40. Bescherming en beheer van monumenten, stads- of dorpsgezichten. *Onroerend Erfgoed*. [Online]
<https://www.onroerenderfgoed.be/materie/bouwkundig-erfgoed/bescherming-en-beheer-van-monumenten-stads-of-dorpsgezichten/>.
41. Landschap. *Onroerend Erfgoed*. [Online] <https://www.onroerenderfgoed.be/materie/landschap/>.
42. Onderhoudspremie voor beschermde monumenten. *Onroerend Erfgoed*. [Online]
<https://www.onroerenderfgoed.be/aanbod/publicaties/onderhoudspremie-voor-beschermde-monumenten/>.
43. Fiscale Aftrek. *Onroerend Erfgoed*. [Online] <https://www.onroerenderfgoed.be/aanbod/financiele-stimuli/fiscale-aftrek/>.
44. **Spelberg, Almuth.** *Deutsche Gesellschaft für Gartenkunst und Landschaftskultur e.V.; Stadt Krefeld, Fachbereich Grünflächen*. [interv.] Marion Plieger. 2 november 2012.
45. **Spanjer, Jens.** *directeur, Schloss Dyck; European Garden Heritage Network*. [interv.] Marion Plieger. 27 november 2012.
46. **Hönes, Ernst-Rainer.** Die gesetzlichen Grundlagen und Möglichkeiten der Gartendenkmalpflege. [red.] Dieter Hennebo. *Gartendenkmalpflege - Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Grünanlagen*. sl : Ulmer, 1985, pp. 84-85.
47. **Spanjer, Jens.** Zwischen Events und Gartendenkmalpflege. *Stadt + Grün*. september 2011, pp. 17-18.
48. **RCE.** Modernisering Monumentenzorg. *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. [Online] [Citaat van: 10 juli 2012.] www.cultureelerfgoed.nl/monumenten/modernisering-monumentenzorg.